

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Võrdleva õigusteaduse õppetool

Katri Pettai

SEADUSE JA KOHTULAHENDI ROLL ÕIGUSE ALLIKATENA TÄNASES EESTIS

Magistritöö

Juhendaja
dr iur Silvia Kaugia

Tartu
2014

Sisukord

Sisukord	2
Sissejuhatus	3
1. Õiguse allika olemus ja kujunemislugu Mandri-Euroopas	6
1.1. Õiguse allika mõiste.....	6
1.2. Õigusallikate liigid.....	8
1.2.1. Tava.....	8
1.2.2. Õigustloov akt.....	11
1.2.3. Kohtupretsedent.....	11
1.2.4. Doktriin.....	13
1.3. Õiguse allikate kujunemislugu Mandri-Euroopas.....	14
1.3.1. Sugukonnaõigus.....	14
1.3.2. Rooma õigus Mandri-Euroopa õigusallikate kujunemise kaasaaitajana.....	15
1.3.3. Mandri-Euroopa õigus keskajal ja õigusallikate süstematiseerimise vajaduse äratundmine.....	18
1.3.4. Kodifikatsioonid ja Rooma õiguse retseptsioon loomuõigus- ja ajaloolise koolkonna nägemuses.....	21
2. Seadus ja kohtulahend Eesti õiguse allikatena	25
2.1. Õiguse globaliseerumine ja selle mõju õiguse allikate arengule Eesti näitel.....	25
2.1.1. Globaliseerumise olemus.....	25
2.1.2. Õiguse globaliseerumine.....	26
2.2. Seadus õiguse allikana.....	29
2.2.1. Rahvusliku õiguskorra püramiid.....	32
2.3. Kohtulahend - õiguse allikas?.....	36
3. Kohtulahend võimaliku õiguse allikana läbi Eesti Vabariigi kohtunike silmade	47
3.1. Eesti kohtusüsteem ja kohtunikkond.....	47
3.2. Uuringu eesmärk, meetodika ja valim.....	48
3.3. Uuringu tulemuste analüüs ja järeldused.....	49
Kokkuvõte	73
Die Rolle des Gesetzes und der Gerichtsentscheidungen als Rechtsquellen im heutigen Estland. Resümee	76
Kasutatud materjalid	82
Kasutatud kirjandus.....	82
Kasutatud normatiivmaterjal.....	84
Kasutatud kohtulahendid.....	84
Lisad	85
LISA 1. Küsimustik vastuste kokkuvõttega.....	85

Sissejuhatus

Eesti õigussüsteem Mandri-Euroopa õigussüsteemi osana baseerub Rooma õigusel, mis on kõige lähemal germaani õigusperekonnale. Mandri-Euroopa õigussüsteemi nimetatakse seadusõiguseks, sellest lähtuvalt on Eestis seadusõigusel põhinev õiguskord. Mandri-Euroopa põhimõtted formeerusid Euroopas 19. sajandil, kuid lätted asuvad juba Antiik-Roomas. Seega on antiikmaailmast pärit ka Eesti õiguskorra lätted, mis on enim mõjutusi saanud Saksa õigusest.

Õiguse allikaks on koht, kus saab leida õigust ja õigusnorme. Mandri-Euroopa õigusperekonnas on esmaseks õiguse allikaks seadus. Seadus on õiguse väljendusvormiks ning kõige tähtsam õiguse leiukoht.

Õiguskirjanduses on teoreetikute valdav seisukoht selge, nimelt seadus on primaarne ning ei ole Eestis kohta pretsedendiõigusele kui primaarsele õiguse allikale. Selle seisukoha järgi jääb pretsedent alatiseks seadust abistavaks allikaks ja seadusel on siiski kõige olulisem roll kanda. Kuid praktikute arvamus võib olla hoopis vastupidine, võimalik et nende arvamuse kohaselt oleks aeg muudatusteks ning tuleks Eesti seadusandluses seaduse kõrvale asetada ka kohtulahend kui primaarne õiguse allikas.

Kohtulahendite olulisusest on räägitud palju, kuid siiani ei ole suudetud jõuda selgele ning ühesele seisukohale, kas ja kui väärtuslikuks on ta meie õigussüsteemile. Kriminaalmenetluse seadustiku § 2 sätestab kohustuslike kriminaalõiguse allikatena Riigikohtu lahendid küsimustes, mida ei ole lahendatud muudes kriminaalmenetlusõiguse allikates, kuid mis on tõusnud esile seaduse kohaldamisel. Seega ei saa pidada valeks väidet, et seaduse kõrvale on tekkinud väga olulisteks õigusallikateks õigusemõistmisel ka pretsedent, kuna see on isegi seadusesse sisse kirjutatud.

Käesoleva magistritöö peamiseks uurimisprobleemiks on vaadelda õigusallikaid mandrieuroopalikus õiguskultuuris, võrrelda erinevaid seisukohti ning selle käigus leida vastus küsimusele, kas on võimalik ja vajalik kehtestada kohtulahend Eestis primaarse õiguse allikana uue õiguse loomise mõttes. Magistritöö autor soovib anda ülevaadet peamiselt kohtunike endi kui praktikute seisukohtade pinnalt seaduse kui primaarse õigusallika olulisusest Eesti õiguskorras, kuid samas selgitada ka välja, kui palju arvestatakse

õigusemõistmisel kohtulahendit. Kas on õige lugeda kohtulahendeid sekundaarseteks õigusallikateks või tehakse selle nimetusega pretsedendile ülekohut ning tuleks lugeda teda primaarseks õigusallikaks.

Töö eesmärgiks on uurida kohtulahendit kui võimalikku õiguse allikat Eesti õigussüsteemis ning seda, missugused võimalused oleksid kohtulahendil meie õiguskultuuri kontekstis õigusallikaks saada. Juhindudes eelpoolöeldust, on käesoleva töö hüpotees esitatud küsimuse vormis, nimelt: kas kohtulahend võiks olla Eesti õiguskorras primaarne õiguse allikas seaduse kõrval?

Töö koosneb kolmest peatükist.

Esimeses peatükis käsitletakse õiguse allika mõistet ja Eesti õigussüsteemile kõige lähemal olevaid õigusallikate liike. Samuti peab magistritöö autor oluliseks vaadelda esimeses peatükis ka õiguse allikate kujunemislugu Mandri-Euroopas, kuna ilma ajaloota ei oleks olemas ka praegusel hetkel kehtivaid õigusallikaid Eesti õiguskorras.

Töö teine peatükk tugineb sarnaselt eelnevaga samuti kvalitatiivsele ehk teoreetilisele uurimismeetodile. Selles peatükis vaadeldakse seadust ja pretsedenti kui võimalikke õiguse allikaid Eesti õigussüsteemis. Sellise analüüsi aluseks on asjaolu, et globaliseerumise tingimustes on erinevad õigusperekonnad üksteisele lähenenud ning õigusallikatena käsitletavad nähtused on hägusamalt piiritletud. Seaduse juures peab autor oluliseks ära märkida primaarsete õigusallikate hierarhia Eesti õiguskorras, mida nimetatakse ka rahvusliku õiguskorra püramiidiks, kus leiavad oma koha seadused ja seadusest madalamal olevad õigusaktid.

Magistritöö kolmandas peatükis lahendatakse sissejuhatuse alguses püstitatud põhiprobleem. Läbiviidud empiirilise uurimuse abil selgitatakse välja, kas kohtulahendil on Eesti Vabariigi kohtunike arvates kohta seaduse kõrvale primaarse õigusallikana. Empiirilise uuringu sotsioloogilise meetodina kasutati ankeetküsitlust. Uuring viidi läbi ajavahemikul 12.03.2014-11.04.2014.a.. Küsitlusele vastasid 48 respondenti. Uuringu aluseks olev küsimustik on lisatud koos vastuste kokkuvõttega ka käesolevale magistritööle.

Teaduskirjanduse valikul lähtus autor eeldusest, et töös oleksid väljendatud võimalikult kaasaegsed seisukohad. Samuti oli autori eesmärk vastava valdkonna raames levinud

käsitluste väljatoomine ning teoreetilised hinnangud. Töö koostamisel on kasutatud teemakohaseid teoreetilisi allikaid, mille seast soovib autor esile tõsta R. Naritsa õpikut Õiguse entsüklopeedia, E. Ilusa raamatut Rooma eraõiguse alused ja Eesti õigusajakirja Juridica artikleid. Materjalide valiku puhul sai määravaks ka nende kättesaadavus.

Autor avaldab tänu käesoleva magistritöö juhendajale lektor Silvia Kaugia'le ja küsitluses osalenud Eesti Vabariigi kohtunikele.

1. Õiguse allika olemus ja kujunemislugu Mandri-Euroopas

1.1. Õiguse allika mõiste

Õiguse allikat ei ole võimalik üheselt defineerida. Sellele viitab ka õigusleksikon, kus on õigusallikale antud kaks lühikest ja üldist tähendust, nimelt: õigusallikas on õigusnormide kujunemise moodus ning õiguse esinemise vorm.¹

Õiguse allika mõiste pärineb rooma õigusest, seda kahes tähenduses: 1) materiaalses: sotsiaalsed faktorid, mis põhjustavad ning kujundavad riikliku tahte ja on seetõttu õigustloovaks allikaks; 2) formaalses: õigusloome, st viisid, kuidas riigivõim annab käitumisreeglitele üldkohustusliku jõu ehk legislatiivtegevus. Sotsiaalsed faktorid annavad märku neid õigusega reguleerida. See on põhjus ning eeldus õiguslikuks reguleerimiseks.²

Mandri-Euroopa õigussüsteemi iseloomustab eelkõige väide, et õigus on riigi poolt loodud normide kogumik, mida subjektid peavad järgima. Kui soovitakse õigusjuhtumit lahendada, on vaja kahte asja: elulisi asjaolusid ja õigusnormi. Antud ülesande lahendamiseks on esmalt vaja välja selgitada normid, mis neid suhteid õiguslikult reguleerivad. Koht, kus me neid norme leiame ongi õigusallikas.³

On keeruline esitada õiguse allikate teooriat nagu seda rakendatakse Mandri-Euroopa õigussüsteemis.⁴ Mandri-Euroopa õigussüsteemis põhineb õigus ühiskonna tahtel. Ühiskondlik tahe väljendub põhiliselt kahes vormis: seadus ehk kirjutatud õigus ja tavaõigus. Seadusõigus ja tavaõigus on mõlemad positiivse õiguse allikad, mõlemad on tegelikult võrdselt olulised.⁵

Eristatakse õigust objektiivses ja subjektiivses mõttes. Õigus objektiivses mõttes koosneb väga paljudest erinevatest õigusnormidest. Õigusallikate teooria abil tuleb tuua siia teatud kord. Õigusteoreetiliselt tähendab õigusallikas tunnetusalust millelegi, mida tuntakse positiivse õigusena. Õigusallikas on vorm, milles õigusnormid tekivad ja nähtavaks

¹ K. Maurer. Õigusleksikon. Tallinn: Interlex 2000, lk 379.

² J. Liventaal. Riik ja õigus. Tallinn: Siseakadeemia kirjastus 1999, lk 100.

³ J. Baumann. Einführung in die Rechtswissenschaft. München: Beck 1989, S 49.

⁴ R. David, J.E.C Brierley. Major legal systems in the world today. London: Stevens 1993, p 102.

⁵ W. Eckhardt, L. Schmidt. Einführung in die Rechtswissenschaft. Heidelberg: Verlagsgesellschaft Recht und Wirtschaft 1977, S 19.

muutuvad. Õigusnormid saavad tekkida ainult õigusallikate kaudu, sisu on seotud vormiga.⁶

Tuginedes eeltoodule on selge, et õigusallikate mõistet käsitlevad erinevad allikad igatüüpi isemoodi, kuid autori arvates ei tohiks mööda minna õigusallikate mõistest rääkides ka Mandri-Euroopa ühe väljapaistvama õigusteadlase Aulis Aarnio seisukohtadest õigusallikate mõiste määratlemisel. Nimelt arvab A. Aarnio, et mõistest õigusallikas võib aru saada kolmel viisil: õigusallikas kõige laiemas, laias ja kitsas tähenduses. Kõige laiemas tähenduses ehk *sensu largissimo* tähendab see tõlgendusargumente nagu seadus, süstematiseerimise seisukohad, maa tavad, seadusandja eesmärk ja seaduse *ratio*, kohtuotsused, võrdleva õiguse argumendid, õigusajaloolised argumendid ja õigusteadus (jurisprudents). Need on „allikad”, millest õigus kujuneb. Samas nendib Aarnio, et nii laias tähenduses õigusteoreetilises kirjanduses õigusallikatest siiski ei räägita. Õigusallikas laias tähenduses (*sensu largo*) hõlmab juriidilisi põhjendusi ehk eelpool nimetatud tõlgendusargumendid, millele lisaks veel kuuluvad väärtused ja hinnangud ning ka teleoloogilised argumendid. Need on õiguslik materjal, mille puudumine teeb õiguslikust tõlgendusest midagi sellist, mis ei ole õiguslik tõlgendus. Õiguse allikaks kitsas käsitluses ehk *sensu stricto* peetakse ainult ametlikke allikaid nagu seadust, maa tavaid, seadusandja eesmärke ja kohtuotsuseid.⁷

Õpetus õiguse allikatest on seotud õiguse tõlgendamisega, st eri seisukohtade, selgituste ja kohtupraktika põhimõtete omavahelise kaalumisega, mistõttu peegeldab õiguse allikate õpetus seda, kui oluliseks ühes või teises õigussüsteemis allikaid ja õiguslikku argumentatsiooni peetakse.⁸

Esitatu kinnitab, et õiguse allikat on praktiliselt võimatu üheselt defineerida. Siiski võib kõige eelneva põhjal öelda, et õigusallikas on koht, kus me leiame õigust, see võib olla nii kirjutatud kui ka kirjutamata ning õiguse allikas on ainult siis aktsepteeritav, kui ta on kantud õiguse ideest ja õiglane – kui mitte kõigi ühiskonnaliikmete suhtes, siis vähemalt võimalikult paljude õiguse subjektide suhtes. Mandri-Euroopa õigusperekonnas on õigusele üldiselt antud õiguse allika tähendus.

⁶ T. Anepaio jt. Sissejuhatus õigusteadusesse. Tallinn: Juura 2005, lk 18.

⁷ A. Aarnio. Õiguse tõlgendamise teooria. Tallinn: Õigusteabe AS Juura 1996, lk 172.

⁸ I. Kull. Eesti tsiviilõiguse allikate tugev ja nõrk kohustuslikkus. – *Juridica* 2010/7, lk 471.

1.2. Õigusallikate liigid

Nagu õiguse allikat defineeritakse erinevalt, nii võivad ka õigusallikate liigid varieeruda. Siinkohal vaadeldakse n.ö traditsioonilisi allikaid, mida käsitletakse õiguse leidmise kohtadena ning mille jagunemine primaarseteks ja sekundaarseteks allikateks sõltub õigusperekondade ja -süsteemide ajaloolistest, kultuurilistest jm eripäradest.

1.2.1. Tava

Õiguslik tava ehk tavanorm oli ajaliselt kõige esimeseks ja ka vanimaks õiguse vormiks ehk allikaks. Õigusleksikon kirjeldab, et tava on pikemaajaliselt rakendatav käitumisviis, kui käibes osalevad isikud loevad seda õiguslikult siduvaks. Samuti nimetab õigusleksikon tava kui poolte vahel kokkulepitud reegleid, mida nad on kohustatud oma majandus- või kutsetegevuses sõlmitud lepingutes järgima.⁹

Tavad on ajalooliselt stiihiliselt kujunenud pärimuslikud käitumisreeglid, mis reguleerivad inimeste käitumist teatud eluvaldkondades ja juhtudel. Tavanorme antakse edasi suuliselt või eeskuju najal. Tavanormid on aegruumis ning vastavas kultuurikontekstis väärtustatud käitumismallid, teatud elulaad. Tavade täitmisel kasutatakse tihti rituaale ja sümbboleid. Need kinnistavad tegusamalt tavareegli inimese teadvuses. Tavanorme on õigusega raske muuta. Targem on tavasid kasutada õiguse abimehena, nagu väitis *Cicero*. Tavanormide autoriteet tugineb peamiselt austusel, kuid mittetäitjale võidakse avaldada ka sotsiaalset survet. Riikluse tekkides ja arenedes jäi üks osa tavanorme kehtima senisel traditsioonilisel kujul, nn kirjutamata õigus, mille kohta öeldakse selle maa tava. Teine osa aga pani aluse kirjutatud õigusele.¹⁰

Riigi arengu protsessis asenduvad tavanormid riigi õigusloome kaudu kehtestatud normidega. Kuid siiski on õiguse allikana tavadel ka kaasajal küllaltki suur tähendus paljude riikide õiguses. Eesti tsiviilseadustiku üldosa seadus (TsÜS) tunnustab seaduse kõrval õiguse allikaks ka tava, mis ei saa aga muuta seadust (§2).¹¹ A. Aarnio tõlgenduse kohaselt võib maa tava kohustuslik õigusallikas olla vaid sellisel juhul, kui teatakse, et juhtumi puhul rakendatavat

⁹ K. Maurer 2000, lk 309.

¹⁰ J. Liventaal 1999, lk 67.

¹¹ Tsiviilseadustiku üldosa seadus.– RT I 2002, 35, 216... RT I, 13.03.2014, 103.

seadusesätet ei ole. Samas on selge, et maa taval võib olla suur tähtsus seaduse tõlgendamisel, mis tähendab, et see võib anda sisu mingile seadusesättele. Tõlgenduses on maa taval eelkõige lubatud õigusallika koht ja väärtus.¹² Keeruline on olukord uute, nüüd tekkivate tavadega: niipea kui tava kinnitatakse (kiidetakse heaks) seadusega või kohtupraktikaga, kaotab ta tavaiseloomu ja võimaluse tavana püsima jääda ning areneda. Tava muutub kas õigus- või kohtunormiks. Õigusvälised normid ei muutu juriidiliselt kohustuslikeks enne, kui kohus on nad kinnitanud.¹³

Õigusteadlase Artur Taska arvates tuleb vahet teha tava ja tavaõiguse vahel. Tavaõiguse aluseks on nimelt üksikute, õigustundest ja õigusteadvusest juhitud harjumuste kordamine. Tavadest moodustab see tava tavaõigust, mis praktikas on tunnustamist leidnud kui õigus. Tavaõigus võib tekkida kahel viisil: 1) juba esimene juhtum on praktikas kantud teadvusest, et ühte, veel mitte positiviseeritud õiguspõhimõtet kehtivusele viia ja 2) püsivale praktikale lisandub õigusveene. Seega ei või tavaõigus kujuneda kunagi üldise õigusveende vastaselt. Veel märgib A. Taska, et tavaõiguse kujunemisel ei teki ainult uued normid vaid tavaõiguse alusel võib kehtiv norm ka lõppeda. Taoline normide lõppemise viis ei tule kõne alla, kui normi eeskirjad jäetakse täitmata, vaid ainult siis, kui selle normi täitmisest on loobutud õiguslikel veenetel.¹⁴

Mandri-Euroopa õiguses on tavaõigusel olnud suhteliselt väike tähtsus ning selle süsteemi ühel juhtmaal Prantsusmaal on püütud tavaõigust üldse välistada.¹⁵ Tava ei pea õiguse allikana olema mingis konkreetsetes vormis, pigem vastupidi, tavaks peetakse tihtipeale just kirjutamata õigust.¹⁶ Irene Kull leiab, et tava kohustuslikkust tuleb igal konkreetsel juhul eraldi hinnata. Eesti kohtupraktikas on tavana tunnustatud kirjutatud käitumisreegleid, mille kohustuslikkust õiguse allikate mõttes on hinnatud selle järgi, kas käitumisreegleid järgivad isikud on neid reegleid ka ise endale siduvaks pidanud. Sisuliselt on tegelikult Riigikohus kohaldanud tava kui õiguse allikat.¹⁷

TsÜS § 2 lg 1 sätestab, et tsiviilõiguse allikateks on seadus ja tava. Sama paragrahvi teine lõige sätestab, et tava tekib käitumisviisi pikemaajalisest rakendamisest, kui käibes olevad isikud peavad seda õiguslikult siduvaks. Selleks, et mingi käitumine muutuks tavaks, peab

¹² A. Aarnio 1996, lk 176.

¹³ R. David ; J.E.C. Brierley 1993, p 263-264.

¹⁴ A. Taska. Õigusteaduse metodoloogia. *sine loco*: Lund 1978, lk 40-41.

¹⁵ R. Maruste. Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja -vabaduste kaitse. Tallinn: Juura 2004, lk 68.

¹⁶ H. Brox. Allgemeiner Teil des BGB. München: Vahlen 2010, lk 8-9.

¹⁷ I. Kull 2010, lk 466.

olema üldine kehtiv õiguslik veendumus. Tavale kui õiguse allikale viitavad ka mitmed seadused, nt konkurentsiseaduse § 50 lg 1 kohaselt võib kõlvatu konkurents olla muuhulgas ka tavadega vastuolus olev käitumine. Mitmed kutsetegevuse valdkonnad omavad eetikakoodekseid (nt Eesti Advokatuuri eetikakoodeks) või muus vormis kirjapandud tava. Nt on head ehitustavad sõnastatud üldtunnustatud ehitusreeglitena, mille on kinnitanud Ehitusreeglite Nõukogu.¹⁸ Riigikohus on öelnud, et konkreetselt tsiviilõiguses ja tehingute puhul, eriti mõlemapoolsete majandustehingute puhul, kus mõlemad lepingupooled on professionaalid, ei ole õiguse allikaks mitte ainult kirja pandud õigus vaid ka tavad.¹⁹

Tava ei saa muuta seadust. Sellele tuginedes saab öelda, et seadus on Eesti õiguskorras kõrgemal kui tava. Võlaõigusseaduse (VÕS) § 25 lg 1 kohaselt on lepingupooled oma majandus- või kutsetegevuses sõlmitud lepingutes seotud tavaga, milles nad on kokku leppinud.²⁰ Seega võib tava teatud juhtudel asendada ka kirjapandud norme. VÕS § 25 lg 1 järgi on lepingupoolsed kohustatud järgima tava ka siis, kui nad ei ole selles kokku leppinud, kuid kui tegemist on tavaga, mida vastaval tegevus- või kutsealal lepinguid sõlmivad isikud tavaliselt tunnevad ja enamasti arvestavad. Tava kohaldamise sellisel juhul välistab ainult asjaolu, et tava järgimine oleks vastuolus seadusega või ei oleks vastavalt asjaoludele mõistlik.²¹

Praegusel ajal ei ole tavadel Mandri-Euroopas inimkäitumise regulatsioonis mitte niivõrd iseseisev roll, kuivõrd kujutavad endast seaduse täiendust. Tavad on abiks seaduse tõlgendamisel ning õiglaste otsuste langetamisel. Seepärast ei tohiks jurist rakendada tava automaatselt, tavadesse tuleks suhtuda kriitiliselt ning hinnata, kas nad on mõistlikud nüüdisühiskonna kontekstis.²² Oluline on rõhutada, et õigusriiklikult organiseeritud ja tegutsevas riigis peab elu kulgema seaduste alusel. See tähendab, et siduvaks saab olla seaduses sisalduv tava.²³

Seega võib jõuda antud seisukohti arvesse võttes järeldusele, et tava on inimestevahelistes suhetes väljakujunenud tavapärase käitumine, mis on ühiskonnas juurdunud ja loomulik. Tavad tekivad pika ajaperioodi jooksul ja kinnistuvad inimeste käitumises. Tavad võivad aja jooksul muutuda, täieneda, uueneda või siis üldse kaduda õiguskorrast, kuid ei ole võimalik

¹⁸ I. Kull. jt (koost). Tsiviilõiguse üldosa seaduse kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2010, lk 7.

¹⁹ Riigikohtu tsiviilkollegiumi otsus nr 3-2-1-9-03 p 30.

²⁰ Võlaõigusseadus. – RT I 2001, 81, 487... RT I, 29.11.2013, 4.

²¹ I. Kull. jt (koost). 2010, lk 7.

²² I. Kull. jt (koost). 2010, lk 7.

²³ K. Merusk. ; R. Narits. Eesti konstitutsiooniõigusest. Tallinn: Juura 1998, lk 45.

kõikide tavade kadumine, kuna vanade asemele tulevad uued tavad. Tavad ei ole kohtutele asja lahendamisel küll siduvad, kuid kohtud otsuse langetamisel tihti nendega siiski arvestavad.

1.2.2. Õigustloov akt

Õigusnormid vormistatakse kirjalikult ning nende süsteemne kogum koondatakse kindlatele nõuetele vastavana vormistatud dokumenti, mida tähistatakse terminiga õigusakt. Õigusnorm on käitumiseeskiri inimese teadvuses, õigusaktis on needsamad käitumiseeskirjad dokumenteerituna paber kandjal. Õigusakte nimetatakse üldaktideks ja üksikaktideks. Üldakte nimetatakse veel õigustloovateks aktideks ehk normatiivaktideks. Õigust kohaldavaid õigusakte nimetatakse üksikaktideks. Tänapäeval on õigusaktid kujunenud Mandri-Euroopa õigussüsteemis põhiliseks õiguse allikaks.²⁴

Õigusnorm on üks käitumisreeglite liik moraalinormi ja tava kõrval ning need kehtestab riigiorgan seadusandlike aktidega ehk normatiivaktidega. Neil aktidel on erisugused nimetused nagu seadus, seadlus, määrus, otsus, korraldus, käskkiri, juhend – olenevalt sellest, milline organ neid annab. Seaduse all mõistetakse iga õigusnormi, mis kuulub põhiseadusega kaetud normihierarhiasse. Õigusnormid moodustavad süsteemi, mille kohaselt on iga üksik norm teatud suhetes teiste normidega.²⁵

Ka EV põhiseaduse § 139 sisaldab õigustloova akti mõiste. Traditsiooniline õigusteoreetiline kirjandus kasutab sagedamini mõisteid nagu normatiivakt, seadus, määrus, õigusnormi sisaldav akt.²⁶

1.2.3. Kohtupretsedent

Pretsedent ehk kohtuotsus õiguse allikana kujunes õiguse vormina välja juba vanas Roomas ning oli ulatuslikult kasutusel ka keskaegses õigusemõistmises. Tänapäeval on see traditsioonilise õigusvormina kasutusel Anglo-Ameerika õiguses, eelkõige Suurbritannias ja

²⁴ J. Liventaal 1999, lk 100.

²⁵ A. Aarnio 1996, lk 175.

²⁶ R. Narits. Õiguse entsüklopeedia. Tallinn: Juura 2007, lk 71-72.

USA-s.²⁷

Õigusallikaks võib pidada õigusmõistmisega tegeleva isiku otsust, millel on tähtsust tõlgenduse põhjendusena. Sellisest seisukohast lähtudes saavad õigusallikateks olla kõikide astmete kohtute otsused.²⁸

Kohtuotsuseid nimetatakse ka sageli pretsedentideks. See mõiste vajab aga olulisi täpsustusi. Teineteisest peavad lahus olema pretsedentjuhtum ja pretsedentotsus. Pretsedentjuhtum viitab nendele faktidele, millega järgmisi otsuseid võrreldakse. Mõiste pretsedentotsus toob aga esile selle õigusnormi või -põhimõtte, mida juhtumis, st teatud sündmuste puhul, on rakendatud. Kohtuotsusest selgub, milliseid norme on ametivõimud pidanud ühiskonnas siduvateks. Pretsedentotsused annavad informatsiooni kohtunikuideoloogiast, mis kogemuste järgi on siduv. Pretsedentotsuseks võib pidada mistahes kohtuotsust, milles väljendatud normil võib olla tähtsust hilisematele otsustele. Kõige tavalisemateks pretsedentotsusteks peetakse siiski vaid kõrgemate kohtute otsuseid.²⁹ Sõltumata sellest, kas kohtupretsedent on riigis õigusallikana formaalselt tunnustatud või mitte, omandavad sisuliselt pretsedendi tähenduse riigi kõrgeima kohtuinstantsi poolt tehtud kohtulahendid, kuna madalamal seisvad kohtud on otsuse tegemisel sunnitud arvestama selle seisukohaga.³⁰

Pretsedentjuhtumitega seoses keskne probleem on nende siduvus. Siduvus võib oma olemuselt olla kas õiguslik või faktiline. Õiguslik siduvus tähendab, et kohtunikku, kes toimib eelotsuses väljendatud õigusliku juhendi vastaselt, ähvardab süüdimõistmine ametialase eksimuse eest. Siduvus on sanktsiooniga kinnitatud. Tegelik siduvus on sõnasõnaliselt vaid juhendav. Tugev faktiline siduvus võib siis tähendada, et kui alama astme kohtus ei järgita pretsedentotsust, siis see otsus tõenäoliselt muudetakse järgmises astmes.³¹

Siduvus võib jaguneda ka horisontaalseks ja vertikaalseks. Horisontaalse siduvusega on tegu siis, kui eelotsus kohustab sama kohtuinstantsi, nt kõrgema astme kohut, tegema otsust hiljem. Vertikaalne siduvus suundub aga ülalt alla: kõrgema kohtumõistmisinstantsi otsustel on alama suhtes siduv mõju, nt kõrgema kohtu eelotsus kohustab, *de iure* või *de facto*,

²⁷ A. Kiris jt. Õiguse alused. Tallinn: TTÜ kirjastus 2003, lk 68.

²⁸ A. Aarnio 1996, lk 181.

²⁹ A. Aarnio 1996, lk 181-182.

³⁰ A. Kiris jt. 2003, lk 68.

³¹ A. Aarnio 1996, lk 182.

apellatsioonikohtuid ja alama astme kohtuid.³²

Soome ja Rootsi õiguskultuuris on ammu ajast peale valitsenud põhimõte, mille järgi ei ole kõrgemagi kohtu otsused õiguslikult siduvad ei horisontaalselt ega ka vertikaalselt. Eelotsusest kõrvalekaldumise puhul ei saa karistada võimaliku ametieksimuse eest. Eelotsusest võib alati kõrvale kalduda, kui on olemas vastavad asjakohased argumendid.³³

Kohtupretsedenti mandrieuroopalikus õiguskultuuris ei peeta kõige olulisemaks õigusallikaks. Siiski tuleb märkida, et kõrgemate kohtute otsuseid võetakse väga palju arvesse õigusemõistmisel ja normide tõlgendamisel. Eesti puhul on tegelikult ka võimalik varasema Riigikohtu otsusega mitteametustamine, kuid sellisel juhul peab see otsus olema väga põhjendatud. Magistr töö kolmandas peatükis on töö autor kohtunikele koostatud küsitluse käigus üritanud välja selgitada, missugune koht on nende arvates kohtulahendil õiguse allikana Eestis.

1.2.4. Doktriin

Doktriin õiguse allikana tähendab eelkõige õigusteadlaste arvamusi. Sellel allikal on eelkõige nõuandev väärtus. Õigusteadus koosneb väga paljudest vaadetest. Mõnikord on võimatu tunnetada selget arvamuste suunda. Et oleks võimalik erinevate arvamuste hulgast välja tuua üldine, valitsev arusaamine, peaks näitama, mida eksperdi poolt valitud tõlgendused sisaldavad. Mitte ükski tegur ei ole küllaldane määrama ainukehtivust, kuna asjaomase ala teadustraditsioonidest, probleemi laadist jms tuleneb, et valitsev seisukoht määratakse olukorra kohaselt. Mõte arvamuse kaalukusest tugineb õigusühiskonnas suurel määral oletustele.³⁴

Teadlaste arvamuste tähendusest räägib ka tsiviilseadustiku üldosa seaduse kommenteeritud väljaanne. Seadus ei nimeta tsiviilõiguse allikatena teadlaste arvamust. Samas on kohtupraktikas välja kujunenud tava viidata õigusteadlaste seisukohtadele seaduse tõlgendamisel ja kohaldamisel konkreetsetel asjaoludel. Näiteks on Riigikohus märkinud ära ja tsiteerinud õigusteadlaste arvamust küsimustes, mis seaduses ei ole piisava täpsusega reguleeritud ja mille kohaldamisel oli tekkinud vaidlus. Teadlaste arvamused ei ole

³² A. Aarnio 1996, lk 182.

³³ A. Aarnio 1996, lk 182.

³⁴ A. Aarnio 1996, lk 186-187.

tsiviilõiguse allikad, kuid mõjutavad siiski kohtupraktikat kaudselt, andes kohtunikule materjali seaduse tõlgendamisel oma siseveendumuse kujundamiseks ning seisukohtade põhjendamiseks.³⁵ Eeltoodu põhjal on võimalik öelda, et doktriin ei ole kindlasti esmase õiguse allikaks, kuid ta on vajalik paljudel juhtudel ebaselguste lahendamiseks ning selgituste leidmiseks.

Kõige eelneva põhjal võib anda hinnangu, et ka õigusallikate liike on mitmeid ning erinevates õiguskordades ei pruugi olla kasutuses samad õiguse allikad. Käesoleva magistritöö autori arvates on väljavalituks osutunud just eelnevalt nimetatud õigusallikate liigid, kuna Eesti õiguskorrale on nad kõige lähedasemad ja iseloomulikumad.

1.3. Õiguse allikate kujunemislugu Mandri-Euroopas

Õiguse allikate juures on kindlasti põhjust rääkida ka nende kujunemisest, kuna ilma ajaloota ei oleks praegused õigusallikad just niisugused nagu nad on praegusel hetkel. Töö autor on välja valinud perioodid, mis iseloomustaksid Eesti õigusallikate kujunemist läbi Mandri-Euroopa õiguse allikate kujunemisloo. Perioodid on töö autor jaotanud järgmiselt: sugukonnaõigus, Rooma õigus, õigus keskajal Mandri-Euroopas, kodifikatsioonid ja Rooma õiguse retseptsioon.

1.3.1. Sugukonnaõigus

Sugukondlikku õigust on võimalik nimetada väga mitut moodi: arhailine, riigieelne ja hõimuühiskonna õigus.

Arvatavasti on kõige vanemaks õiguse allikaks tavaõigus. Tavaõigus tekkis pika ajaperioodi jooksul sugukonna sees.³⁶ Sugukonna käitumist suunasid tavad ehk käitumisreeglid, mis olid kujunenud ühiskonnas paljude põlvkondade sotsiaalsete kogemuste pinnal. Neid käitumisreegleid ei pandud kirja, kuna nende täitmine oli muutunud harjumuseks pikaajalise ja korduva kasutamise tõttu.³⁷ Tavaõigust nimetatakse ka mittekirjutatud õiguseks (*ius non scriptum*), kuna tekkimisel ei olnud see kirja pandud. See raskendas aga tavaõiguslikke

³⁵ I. Kull. jt (koost). 2010, lk 9.

³⁶ R. Narits 2007, lk 51.

³⁷ A. Kiris jt. Õigusõpetus. Tallinn: Külim 2012, lk 9.

normide sisu kindlaksmääramist, sest rakendajad võisid tõlgendada tavasid meelevaldselt.³⁸

Sugukondliku korra organisatsiooniliseks põhiüksuseks peetakse sugukonda ning tuleb märkida, et alati on tegemist sugukondade liiduga ehk hõimuga. Seepärast on sugukondliku korra asemel õigem öelda hõimuühiskond.³⁹ Hõimuühiskonnas elatusid inimesed primitiivsest põlluharimisest ja karjakasvatusest. Inimesed olid koondunud küladesse, kus kõiki elanikke sidus veresugulus.⁴⁰ Algselt ei olnud tavad seotud sunniga, kuna sugukondliku korra ajal puudus keskvõim ehk jõud, mis oleks sugukondi sundinud allumisele. Sundiv õigus võis küll esineda sugukondade sees, kuid kindlasti mitte sugukondade vahel. Sugukondade vahelisi suhteid mõjutas mittesiduv lepinguõigus ja samuti valitses tugevama õigus.⁴¹

Sugukondade lagunemine viis paratamatult sugukonnaõiguse kadumisele. Võim hakkas üha enam üle minema keskvõimule ja ka inimene hakkas end samastama millegi suuremaga kui sugukonnaga.⁴²

Sugukonnaõigust võib pidada õiguse kujunemise üldiseks aluseks, seega on sugukondliku korra tekkimisel ja kujunemisel oluline tähtsus kõikide õiguskordade jaoks. Hõimuühiskonna õiguse olemasolu oli eelduseks edaspidise õiguse allikate väljakujunemisele, kuna inimeste vahel tekkisid suhted, mis muutusid üha keerulisemaks ning neid oli vaja kuidagi ohjeldada, luua suhete reguleerimisse teatud kord.

Seoses Eesti kuulumisega mandrieuroopalikku õiguskultuuri on oluline Mandri-Euroopa õiguskorra kujunemisest rääkides tähelepanu pöörata Rooma õiguse allikate kujunemisele erinevatel perioodidel.

1.3.2. Rooma õigus Mandri-Euroopa õigusallikate kujunemise kaasaaitajana

Mandri-Euroopa õigusperekonda kuuluvate õigussüsteemide õigus on välja kujunenud Rooma õiguse baasil.⁴³ See on põhjuseks, miks autor peab oluliseks käsitleda eraldi lähemalt ka Rooma õiguse allikate kujunemist.

³⁸ E. Ilus. Rooma eraõiguse alused. Tallinn: Kirjastus Ilo 2001, lk 28-29.

³⁹ H. Ylikangas. Miks õigus muutub? Tartu: Fonter Iuris 1993, lk 8.

⁴⁰ E. Anners. Euroopa õiguse ajalugu. Tartu: Fontes Iuris 1995, lk 8.

⁴¹ H. Ylikangas 1993, lk 7-8.

⁴² R. Narits 2007, lk 53.

⁴³ S. Kaugia. Õigusnormide kohast eri kultuuriruumides. – Riigikogu Toimetised 2002/6, lk 69.

Nagu eelnevalt märgitud, siis õiguse allikat ei ole väga lihtne üheselt defineerida. Ajaloo vältel on õiguse allikatel olnud palju erinevaid tähendusi. Näiteks Rooma õiguses on õiguse allikatel koguni neli erinevat tähendust: 1) õiguse allikateks materiaalses tähenduses peetakse õigustloovaid jõude; 2) formaalse tähendusena mõistetakse õiguse allikate all neid vorme, milles avalduvad kehtivad õigusnormid: tavad, seadused ja muud seadusandlikud aktid; 3) õiguse allikad on need organid, kes annavad välja üldkohustuslikke norme. Vanas Roomas oli selleks näiteks rahvakoosolek, üksikud magistraadid ja hiljem senat; 4) materiaalsed esemed, millele on paigutatud õigusnormid – savitahvlid, hauakivid, papüürused, mitmesugused ürikud.⁴⁴

Ka Roomas olid tavad juba enne riigi tekkimist ühiskondliku elu korraldamise vahendiks. Riigi tekkimisega hakkab välja kujunema tavaõigus ehk käitumisreeglite kogum, mis on sanktsioneeritud riigivõimu poolt ja mille täitmist tagab riigivõim. Rooma vanimat tavaõigust iseloomustab läbi põimumine usundiga, vanimal ajajärgul polnud õigus tegelikult üldse eraldatud usundist.⁴⁵

Esimesteks Rooma juristideks olid preestrid, kuna nad olid tavade hoidjad ja tõlgendajad. Samuti olid nad kohtunikeks, sest võtsid osa õigustehingute sooritamisest ja abielu sõlmimisest. Aja jooksul hakati vanas Roomas vahet tegema õiguslike ja religioosete normide vahel. Rooma õigus kaotas oma religioosse iseloomu suhteliselt vara.⁴⁶

Seaduste küsimus vanimas Roomas on lahtine, mõned teadlased arvavad, et Rooma algsajanditel andsid *rex*´id seadusi, samuti peetakse võimalikuks, et vanas Roomas olid koostatud tavade, üksikute määruste kogud.⁴⁷

Autor peab järgnevalt vajalikuks vaadelda lähemalt vabariigi, printsipaadi perioodi, absoluutse monarhia ja kodifikatseerimise perioode Rooma õiguse ajaloos.

Vabariigi perioodil (510-27 e.Kr.) asub tavaõiguse kõrvale seadus, mida nimetati *lex*. Vabariigi ajal anti Roomas välja palju seadusi. Seadused puudutasid üksikuid kitsamaid alasid, kuna Roomal puudus ühte konstitutsioon – põhiseadus. Sel perioodil puudusid Roomas

⁴⁴ E. Ilus 2001, lk 27.

⁴⁵ E. Ilus 2001, lk 28-29.

⁴⁶ E. Ilus 2001, lk 29.

⁴⁷ E. Ilus 2001, lk 29.

seadustekogud ehk koodeksid, mis reguleerivad teatud suhete kogu ala. Seadusandluse peamiseks sisuks olid konkreetsete küsimused riikliku korralduse, maavalduse, administratsiooni ja kohtuprotsessi alalt. Vabariigi perioodi olulisemateks õigusallikateks on kaheteistkümne tahvli seadused, magistraatide loodud õigus ja ilmalik jurisdiktsioon.⁴⁸ Seega vabariigi perioodil tekib tavaõiguse kõrvale seadus, mis saab oluliseks õigusallikaks. 12 tahvli seadustel on eriline tähtsus Rooma õiguse arenguloos, millega tehti seadused igaühele kättesaadavaks ja mille täitmine oli kohustuslik. Oluline on märkida, et 12 tahvli seaduste näol oli tegu kirjaliku õigusega. Vabariigi perioodi teisel poolel on Rooma õiguses väga oluliseks teguriks ilmalik õigusteadus, Rooma juristid tõlgendasid ja täiendasid õigust.

Printsipaadi (27.e.Kr-284) ja absoluutse monarhia ajal (284-565) tekivad imperaatori seadusandlus ja preetorite ediktide kogu, samuti peetakse seda aega juristide tegevuse õitsenguperioodiks. Impeeriumi ajal kaotavad rahvakoosolekud oma senise tähtsuse, õiguse peaallikateks kujunevad imperaatori ainuisikulised korraldused. Imperaatori korraldused kannavad algsest üldnimetusest *constitutioes*. Hiljem hakatakse imperaatori korraldusi nimetama *lex* – seadus. Imperaatori seadusandluse kaudu loodi mitmel alal kogu impeeriumi jaoks ühtne õigus, mida rakendati kogu Rooma riigi territooriumil.⁴⁹ Printsipaadi perioodil omandavad seaduse jõu senati otsused – *senatusconsulta*. Võim kuulus senatile, kuid senatil ei olnud seaduse algatuse õigust, see kujutas endast imperaatori ettepaneku vormistamist. 3. sajandi lõpust kaotab senat oma seadusandliku võimu. Printsipaadi ajal jätkus ka preetori ediktide andmine, hiljem kaotab ka see õigustloov tegevus oma tähtsuse.⁵⁰ Sellel perioodil hakkas jurisdiktsiooni mõju kasvama. Augustusest alates hakkasid imperaatorid andma eriti silmapaistvatele juristidele eriprivileege – *ius respondendi* ehk õigus anda protsessi pooltele otsuseid imperaatori nimel. Neile arvamustele anti hiljem seaduslik jõud ja neid juriste hakati nimetama seaduse loojaiks.⁵¹ Impeeriumi perioodil arenes ka õigusteaduse õpetamine, kuna materjali hulk, mis puudutas õigusteadust oli kõvasti kasvanud. Sellesse perioodi kuulub kõige rikkalikum osa rooma juriidilisest kirjandusest.⁵² 3. sajandi keskpaigast algas Rooma jurisdiktsioonis kiire langus. Imperaatori tahe eksisteeris ainsa õigusallikana, seetõttu langes ka õigusteaduse osatähtsus pidevalt.⁵³ Ülevaatlilikult võib öelda, et printsipaadi ja absoluutse monarhia perioodil kaotavad rahvakoosolekud oma senise tähtsuse ning õiguse peaallikaks saavad imperaatori korraldused, samuti kuulub sellesse perioodi kõige mahukam osa rooma

⁴⁸ E. Ilus 2001, lk 30.

⁴⁹ E. Ilus 2001, lk 36-37.

⁵⁰ E. Ilus 2001, lk 37-38.

⁵¹ E. Ilus 2001, lk 38.

⁵² E. Ilus 2001, lk 39.

⁵³ E. Ilus 2001, lk 40.

juriidilisest kirjandusest.

Kodifikatseerimise perioodil tekkisid esimesed koodeksid ja „*Corpus iuris civilis*“. Kodifikatseerimise perioodil hakati õigusnorme kokku koguma ühte tervikusse, et luua teatud süstemaatiline kord ning oleks parem orienteeruda õiguslikus maailmas. Selleks koostati 6. sajandil Rooma keisri Justinianuse korraldusel „*Corpus iuris civilis*“, mis koosnes kolmest suurest osast: *Institutiones*, *Digesta* ja *Codex Iustinianus*. Tähtsaim osa seadustekogust on *Digesta*, mis sisaldab endas väljavõtteid vanemate juristide töödest. Seda peetakse esmajärguliseks ajaloolise väärtusega õigusallikaks, sest sageli ainsa kohana saadakse sealt andmeid paljude juristide tööde sisu kohta.⁵⁴

Kokkuvõtvalt võib öelda, et tavaõigus vanima õigusallikana oli vanas Roomas tihedalt põimunud usundiga, seepärast olid ka esimesteks juristideks preestrid, kes olid tavade hoidjateks ja tõlgendajateks. Aja jooksul hakkas religioon eralduma õigusest ja tasapisi hakkasid välja kujunema iseseisvad õigusnormid. Rooma õiguse allikad omavad väga suurt tähtsust Mandri-Euroopa õigusallikate kujunemises, kuna Mandri-Euroopa õigussüsteem põhineb paljuski Rooma õigusel. Seepärast võib ka nimetada Rooma õiguse allikaid mandrieuroopaliku õiguse allikate eeskujuks. Igal perioodil on teatatud mõju allikate täielikule väljakujunemisele, järjest edasi arenedes tekkisid üha uued õiguslikud materjalid, mida sai hakata kasutama õiguses.

1.3.3. Mandri-Euroopa õigus keskajal ja õigusallikate süstematiseerimise vajaduse äratundmine

Keskajal on oluline rääkida lokaal- ehk partikulaarõigusest.⁵⁵ Samuti ei tohiks märkimata jätta kanoonilise õiguse teket. Keskaja riiklikku arengut ja koos sellega ka õigussuhete kujunemist mõjutavaks teguriks olid feodalism, kirik, kaubandus, rahvastiku kasv ja palgasõdurid. Feodalismil ja katolikul kirikul oli vahetu mõju õiguslikule elule.⁵⁶ Feodaalse lääniõiguse aluseks oli germaanlaste tavaõigus, mis säilitati ilma muutmata seal, kus see ei riivanud läänihärrade huve.⁵⁷ Alates XIII sajandist hakati kokku koguma selliseid tavaõiguslikke

⁵⁴ T. Anepaio jt. Sissejuhatus õigusteadusesse. Tallinn: Juura 2005, lk 35.

⁵⁵ R. Narits 2007, lk 55.

⁵⁶ H. Ylikangas 1993, lk 77.

⁵⁷ H. Ylikangas 1993, lk 85.

sätteid ehk maaõigusi, millega olid nõus läänihärrad.⁵⁸ Nendest sätetest kujunesid välja õigusraamatud.⁵⁹

Linnade iseseisvumisega seoses eraldus sel perioodil lääniõigusest linnaõigus, kuna linnade raed said õiguse luua õigust.⁶⁰ See iseseisvumine sai võimalikuks, ajal, kui kaubandusmajandusele üleminekuga jõuti nii kaugele, et linn sai osta endale vabaduskirja. Rae otsused, mida küllaltki varakult hakati ka kirja panema löid positiivõiguslikke sätteid.⁶¹ Linnaõigus oli lääniõigusest arenenum, kuna linnades oli majanduselu paremal tasemel.⁶² Tavaliselt võeti linnadeliidu tähtsaima linna õigus kasutusele liidu teisteski linnades, näiteks kuulsat Lüübeki hansalinna õigust on järginud üle saja linna. Linnaõiguse teke ja areng näitab, et sugugi mitte kõikjal ei ole rooma õiguse retseptiooni vajatus õiguse vabastamiseks tema primitiivsetest raamidest. Vältimatu vajaduse korral osati puuduvaid sätteid luua ja ellu viia ka teisti.⁶³

Aadel, preesterkond ja kodanlus moodustasid privilegieeritud ühiskonnaklassi. Kodanike võrdsusel ühiskonnas ei olnud võimalik kehtida, kuna igal seisusel oli oma kindel koht õiguslikus sotsiaalses hierarhias. Järgiti põhimõtet, et kõigi üle mõisteti kohut vastavalt tema seisusele. Kirik suutis siiski saavutada, et kõrgkeskaja õitsenguperioodil eksisteeris rahvusvaheline ühtekuuluvustunne. Kui välja arvata mõned alad, siis koosnes keskaegse ühiskonna talupojaklass pärisorjadest. Pärisori oli kogu elu seotud teenistuse ja range kuuletumiskohustusega mõisas, mille härral oli kohustus teda kaitsta ja äraelatada. Pärisorjal oli küll piiratud liikumisvabadus, kuid tal oli õigus isiklikule perekonnelule.⁶⁴

Kanooniline õigus esindas keskaja õigusolude kõige arenenumat kihti. Suure osa kanoonilise õiguse sätetest moodustasid paavstide dekretaalid ehk paavstlikud käskkirjad. Kanoonilise õiguse kodifitseerimisega alustati juba IX sajandil ja viidi lõpule XIII ja XIV sajandil.⁶⁵ Kanooniline õigus oli kindla kirjaliku traditsiooniga, kuna kirikurahvas oli kirjaoskaja ja puudus suuliselt edasiantav tavaõigus, siis eksisteeriski ainult kirjalik õigus.⁶⁶ Praktilises õiguselus oli kanoonilise õiguse toime laiaulatuslik ja põhjalik. Otsustav tegur kanoonilise

⁵⁸ R. Narits 2007, lk 55.

⁵⁹ H. Ylikangas 1993, lk 85.

⁶⁰ R. Narits 2007, lk 55-56.

⁶¹ H. Ylikangas 1993, lk 87.

⁶² R. Narits 2007, lk 56.

⁶³ H. Ylikangas 1993, lk 87-88.

⁶⁴ E. Annars 1995, lk 88-89.

⁶⁵ H. Ylikangas 1993, lk 88-89.

⁶⁶ E. Annars 1995, lk 108.

õiguse levimisel ja mõjukuse saavutamisel oli preesterkond, kes hinge eest hoolitsemise, pihi ja patukahetsuskohustuse kaudu jälgis inimesi, kujutades endast terviklikku ideoloogilist jõudu, mis oli organiseeritud suurde teenistus- ja valitsemissüsteemi.⁶⁷

Keskaja õiguse kõige enam mandrieuroopalikku õigussüsteemi puudutavaks aspektiks on arvatavasti linnaõiguse ja esimeste ülikoolide tekkimine. Ülikoolidel on eriti tähtis roll õiguse arenguloos. Keskajal, täpsemalt 12. ja 13. sajandil tekkisid esimesed moodsad ülikoolid, need olid keskaja originaallooming, mida ei tohtinud käsitleda hilisema keisriaegse aktiivse kõrgkooli jätkuna või uuendamisena. Sõna ülikool tähendas üliõpilaste ja õppejõudude korporatsiooni. Vanimaks ülikooliks on Bologna Ülikool, mis sai oma privileegid keiser Friedrich I-lt 1158. aastal. Selles ülikoolis pärines kogu keskaegse mõtlemise jaoks revolutsiooniline Aristotelese õpetus.⁶⁸ Õigusteaduse kujunemine Mandri-Euroopas on eriti tihedalt seotud ülikoolide tekkimisega, mille õigusteaduskonnad hoolitsesid õiguse kui võimalikult täpselt piiritletud ja süstematiseeritud teadmiste kogumi arendamise eest. Ülikoolid olid ka põhiliseks allikaks, kus kujunes välja Mandri-Euroopa professionaalsete õpetatud juristide „seisus“ koos identiteedi ja seisuseuhkusega. Mandri-Euroopa ülikoolide arenguloos on eriti tähtsal kohal kaks ülikooli. Nendeks on Bologna ja Pariisi ülikoolid. Bologna ülikooli on nimetatud õigusteaduse hälliks ja seetõttu on tal eriti suur tähendus Euroopa juristide silmis.⁶⁹ Bologna ülikooli peetakse ka Euroopa juristide Mekaks. 12. sajandi keskpaiku olevat Bolognas olnud umbes 10 000 õppurit, enamik võõramaalased, kes olid tulnud linna rooma õigust õppima. Olulise osa õpilastest moodustasid riigis ja kirikus mõjukad mehed üle Euroopa. Euroopa ülikoolide õigusteaduskonnad olid aluseks akadeemilise haridusega ilmalikule juristi- ja ametnikuseisusele.⁷⁰

Mandrieuroopalik õiguskultuur põhineb suuresti akadeemilisel kõrgharidusel ning seepärast on olulised just esimesed õigusharidust andma hakanud ülikoolid, mis olid eeskujuks ka tänapäeval tegutsevatele ülikoolidele. Ülikoolide teket võib pidada juriidilise kõrghariduse aluseks Euroopas, samuti on ülikoolidel olnud oluline osa õigusteaduse kui teaduse väljakujunemisel. Väga tähtis on ülikoolide teket seostada ka olulise osana õiguse allikate kujunemisloos, kuna tänu ülikoolide tekkimisele hakati õpetama õigusteadust kõrgemal tasemel ning tänu sellele arenesid ja täienesid ka õiguse allikad.

⁶⁷ E. Annars 1995, lk 113.

⁶⁸ E. Annars 1995, lk 91.

⁶⁹ T. Anepaio jt. 2005, lk 34.

⁷⁰ H. Hattenhauer. Euroopa õiguse ajalugu. Tartu: Fontes Iuris 1995, lk 10-11.

1.3.4. Kodifikatsioonid ja Rooma õiguse retseptsioon loomuõigus- ja ajaloolise koolkonna nägemuses

Ühe olulise perioodina õigusallikate kujunemise ajaloos tuleb kindlasti märkida kodifitseerimist ning Rooma õiguse retseptsiooni, see selgitab ka Rooma õiguse kujunemisest rääkimise tähtsust.

Kodifikatsiooni mõiste on seotud valgustusaegse inglise teadlase J. Benthami nimega. Kodifitseerimise all mõistetakse õigusnormide sisulist süstematiseerimist ja ühendamist ühtseks terviklikuks koguks. Kõige rohkem kodifikatsioone sündis küll valgustussajandil, aga tegelikult algas kodifitseerimine tunduvalt varem.⁷¹ Nimelt algas õiguse kodifitseerimine juba ainuvalitsuse ajal ning seda jätkasid ka nn valgustatud monarhid. Õiguse koondamise käigus sooviti kõrvaldada partikulaarõigused ja ühtlustada riigi õiguseelu, samuti taheti kodifitseerimise käigus paigutada kodifikatsiooni uusi, valitseja positsiooni tugevdavaid ja kindlustavaid seadusi. Kogu uusaja kõige kuulsamaks koodeksiks peetakse 1804. aastal avaldatud Prantsusmaa tsiviilseadustikku *Code Civil*. Selles on materjali nii tava- kui ka rooma õigusest. Koodeks jaguneb kolmeks raamatuks, milles käsitletakse asja-, isiku- ja kohustusteõigust. Sõnastuselt on seadustik lühike ja tuumakas. *Code Civil*'i kohta on öeldud, et ta on koondanud revolutsiooni saavutused seadusetäheks ja pannud põhja kindlale eraomandiõigusele ning ka lepinguvabadusele. *Code Civil*'i retseptsioon sai teoks ka mitmes teises riigis. Osalt toimus see Napoleoni sõdade tõttu ja osalt ka tänuvabatahtlikule omaksvõtule. Valgustusajastu kodifikatsioonidest väärub nimetamist ka Austria tsiviilseadustik aastast 1811, mille eeskujuks võib pidada kindlasti ka *Code Civil*'i. See oli seadustik, mis käsitles vaid tsiviilõigust ja mõjutas Austria-Ungarile alluvaid maid.⁷² Need kaks kodifitseerimise tulemusena saadud koodeksit kehtivad veel tänapäevani.⁷³ *Code Civil*'i peeti suurepäraseks seadustikuks nii selguse kui lihtsuse mõttes, seepärast on paljud riigid võtnud sellest eeskju.

XVI sajandil tõrjus seadusõigus Mandri-Euroopas tavaõiguse kõrvale. Mandril algasid XII-XIII sajandil protsessid, mida nimetatakse Rooma õiguse retseptsiooniks ehk ülevõtmiseks.⁷⁴ Toimus Rooma õiguse uurimise ja leviku protsess. Õiguse retseptsiooni all mõeldakse teisest õiguskultuurist, teiselt territooriumil või teisest ajast pärit õigusliku fenomeni ülevõtmist uues

⁷¹ R. Narits 2007, lk 56.

⁷² H. Ylikangas 1993, lk 139-145.

⁷³ T. Anepaio jt. 2005, lk 38.

⁷⁴ R. Narits 2007, lk 56.

õiguskeskonnas.⁷⁵ Mandri-Euroopa õiguskultuuri ongi kujundanud kõige enam eelkõige Rooma õiguse retseptioon. 13-16. sajandil levis Rooma õigus Ülem-Itaaliast üle kogu Euroopa. Selline kirjalikult fikseeritud ja dogmaatiliselt kommenteeritud õiguskord astus Euroopas ühelt poolt sugukonnaõiguse kõrvale ja teiselt poolt hakkas seda asendama. 19. sajandil retsepteeriti see täielikult ja kujunes Mandri-Euroopa õigussüsteem.⁷⁶ Mandrieuroopalik õigus kui õigussüsteem sündiski suuresti tänu Rooma õiguse retseptioonile.⁷⁷

15. ja 16. sajandil eksisteeris Rooma õigus koos kanoonilise õigusega, nende allikateks olid *Corpus iuris civilis* ja *Corpus iuris canonici*. Taas võeti kasutusele lõpliku kuju omandanud Jusitianuse kodifikatsioon – *Corpus iuris civilis*. Rooma õigusele anti formaalselt vaid subsidiaarne tähendus ehk Rooma õigust võidi lahendada vaid siis, kui kohaliku õiguse sätted antud küsimust ei lahendanud. Retseptisoon haaras peaaegu eranditult vaid eraõigust, kuna avaliku õiguse valdkondades olid keskajal juba välja töötatud uued seadused või olid olemas tavad. Rooma õiguse alusel töötati välja õiguslike instituutide mõisted ja klassifikatsioonid.⁷⁸

Rooma õiguse retseptioonile Euroopas leidub kaks üpriski erinevat põhjust. Ühel juhul võetakse kasutusele õigusnorm, lähtepunktiks arvatakse, et selle aluseks võetav õigusallikas on nii autoriteetne, et normi kehtestamine on vajalik. Teine põhjust Rooma õiguse retseptiooniks Euroopas on ülevõtmise vajadus. Riik võtab tarvitusele õigusnormi, instituudi või seadustekogu lähtudes eeldusest, et õigusnorme läheb vaja nagu juriidilis-tehnilisi konstruktsioone. Rooma-idee uuestisünni näol võttis Euroopa katoliku kirik kanoonilise õiguse kõrval omaks ka ühise ilmaliku õigusallika.⁷⁹

Rooma õiguse retseptioonil on eriline tähendus Mandri-Euroopa õigussüsteemi väljakujunemisel. Tuleb märkida, et Rooma õiguse retseptioon Euroopas on pidev ja sajandeid kestev protsess, mille arengus on palju erinevaid etappe ja ei tohi ära unustada ka tähtsamate koolkondade teket.⁸⁰ Järgnevalt tulebki juttu olulisematest koolkondadest, nimelt loomuõiguskoolkonnast ja ajaloolisest koolkonnast ning nende nägemustest Rooma õiguse ülevõtmisel.

Rooma õiguse retseptiooni ühe etapina nimetatakse ka ratsionalistlikku loomuõigust, mille

⁷⁵ T. Anepaio jt. 2005, lk 35.

⁷⁶ R. Narits 2007, lk 56-58.

⁷⁷ R. Narits. Jurisprudentsi põhijoontest. – *Juridica* 1995/9, lk 378.

⁷⁸ E. Ilus 2001, lk 50.

⁷⁹ E. Annars 1995, lk 104.

⁸⁰ T. Anepaio jt. 2005, lk 35.

nimes kajastub viide 17. sajandil toimunud ja 18. sajandil üldiselt valitsevaks saanud ratsionalistlikule mõtlemisviisile.⁸¹ Loomuõiguse kontseptsioon teeb võidukäigu Mandri-Euroopas XVII sajandil. Selle koolkonna esindajad on arusaamal, et eksisteerib ajast ja ruumist sõltumatu õigus, mis rajaneb inimloomusel ja positiveerub inimese mõistuse abil ja selle kaudu. Loomuõiguse on kujundanud üldine õigluse ja headuse idee, seega on ta inimese poolt loodud õiguskorra ehk positiivse õiguse mastaabiks. Loomuõiguskoolkonna tuntuim esindaja on *H. Grotius*, tema arvates on õigus ratsionaalsesse eetikasse kuuluv nähtus. *S. Puffendorf* loob universaalse loomuõigusele põhineva õigussüsteemi ja kujundab loomuõiguse õppedistsipliiniks.⁸² Ta arutles päevakajaliste teemade üle, mille hulka kuulusid ka suhted teiste rahvastega.⁸³

Preisimaal, Prantsusmaal ja Austrias tekivad loomuõiguse ideest kantud suured kodifikatsioonid. Loomuõiguse ideed olid Euroopas tegemas tõeliselt suurt võidukäiku ja nende tulemusi oli näha mitmetes sündinud kodifikatsioonides. 1814. aastal nõudis *J. Thibaut* loomuõigusel põhinevat ülemaailmist seadustikku Saksamaa jaoks.⁸⁴ Loomuõiguse tähtsaim mõte on, et inimene on rahuarmastav ja sotsiaalsele kooselule organiseeritud olevus, see Grotiuse idee sillutas teed ühiskondlike institutsioonide ümberkorraldamisele.⁸⁵ Loomuõiguslaste arvamuse kohaselt ei tohtinud ühelgi sõnal olla üle ühe tähenduse ja iga mõistet peab suutma väljendada ühe sõnaga. Nende õpetuste tulemusena sai võimalikuks üldistest põhimõtetest ja põhinormidest lähtudes tuletada deduktiivselt üksiknorme.⁸⁶

Ajaloolise koolkonna nägemus oli aga hoopis teistsugune. Ajaloolise koolkonna tekkepõhjusteks peetakse, et loomuõiguse ideed olid teinud Euroopas võidukäiku, mille tulemusi oli mitmetes kodifikatsioonides. *Fr.C. von Savigny* (1779-1861) arvates tuleb enne generaalseste koodeksite loomist küsida, kas ollakse valmis üldse selliseid koodekseid tegema. Tema eestvedamisel loodi ajalooline koolkond.⁸⁷ Algas kahe õiguse olemuse mõistmise vastasseis. Loomuõigus lähtus valgustusajastu põhiolemusest, mille kohaselt võis iga õigust vastavalt ühiskonna vajadustele muuta ja ajalugu peeti vaid „moraal-poliitiliseks“ näidete kogumiks. *Savigny* arvas aga, et iga aeg ja õiguskord on seotud ajalooliselt antud eeldustega. Ajalooline koolkond tegi jõupingutusi, et leida vanaaja õigusallikaid mõistmaks paremini

⁸¹ T. Anepaio jt. 2005, lk 36.

⁸² R. Narits 2007, lk 59.

⁸³ E. Annars 1995, lk 141.

⁸⁴ R. Narits 2007, lk 60.

⁸⁵ E. Annars 1995, lk 140.

⁸⁶ T. Anepaio jt. 2005, lk 37.

⁸⁷ R. Narits 2007, lk 61.

kehtivat õigust ja seda elus hoida.⁸⁸ Ajaloolise koolkonna ideed said tõsiseks takistuseks suurtele kodifikatsioonidele. Nende arvates ei olnud aeg kõikehõlmavateks seadustikeks, ulatuslikeks kodifikatsioonideks küps.⁸⁹ *Savigny* arvates puudus killustunud Saksamaal ühte teadlaskond, kes suudaks luua ülesaksamaalist kodifikatsiooni.⁹⁰ Õigust ei tohi seadusandja kunstlikult luua, see peaks välja kasvama tavaõigusest. Kõigepealt tuleks tavaõiguse allikad läbi töötada, süstematiseerida ja siis kodifitseerimise teel ühendada.⁹¹ Ajalooline koolkond oli küll piduriks kodifitseerimisele, aga andis tõuke õiguse ajaloo tegelemiseks. Samuti mõjutas nende tegevus Rooma õiguse järelretseptiooni. Seadusesätete konkretiseerimine on jäetud kohtute hooleks.⁹² Ajaloolise koolkonna olulisemaks teeneks peetakse, et tunnustades võõrandamatud inimõigusi on võimalik avalikku võimu piirata seadusõigusega. Sellel ajal olid aktuaalsed pärisorjuse, feodaalkoormiste ja seisuslike erisuste kaotamise nõuded, samuti ka elukoha valiku, liikumisvabaduse ja ettevõtluse kehtestamise nõuded. Seadusõigus on sobivaks vahendiks ka õiguse idee realiseerimisel.⁹³

Kokkuvõtvalt õigusallikate kujunemisloo kohta võib öelda, et Mandri-Euroopa õigussüsteem on Mandri-Euroopa aladel kasutatav ning antiiksest Roomast pärinev kirjutatud õigusel ehk *ius scriptum*'il rajanev õigussüsteem. Samuti nimetatakse seda õigussüsteemi ka romaani-germaani või ka seadusõigusel põhinevaks õigussüsteemiks. Mandri-Euroopa õigussüsteem on olnud enamuses võimukeskne, milles keskseks õiguse allikaks on kirjutatud õiguse norm. 19.sajand seostub rahvuslike õigussüsteemide sünniga, mille tõttu hakkasid iga riigi õiguse süsteemid mingil määral erinema sellest nn ühtsest Mandri-Euroopa õigussüsteemist, igal riigil on oma erisused.

⁸⁸ E. Annars 1995, lk 188-189.

⁸⁹ R. Narits 2007, lk 62.

⁹⁰ E. Annars 1995, lk 189.

⁹¹ R. Narits 2007, lk 61.

⁹² R. Narits 2007, lk 61.

⁹³ R. Narits 2007, lk 62.

2. Seadus ja kohtulahend Eesti õiguse allikatena

2.1. Õiguse globaliseerumine ja selle mõju õiguse allikate arengule Eesti näitel

2.1.1. Globaliseerumise olemus

Viimastel aastakümnetel on maailmas toimunud arengud ja muutused, millega ühiskonnad ja riigid on muutunud sõltuvaks kommunikatsiooni tulemuslikkusest. Kehtivad õiguslikud regulatsioonid on sageli piiratud, nii geograafilises, sotsiaalses, infotehnoloogilises kui ka majanduslikus mõttes. Küsimusi on hakatud püstitama globaalselt kehtiva õiguse võimalikkuse kohta.

Üha enam kasutatakse ka meie tavakeeles sõna globaliseerumine. Senini puudub üksmeel, mida globaliseerumine tähendab, samuti on teadmata, kas globaliseerumine on probleem või lahendus. Kuid sellele vaatamata on globaliseerumine reaalsus. Paljud seostavad globaliseerumist rahu, õitsengu ja majanduskasvuga, protsessiga, mis pühib ära riigipiirid, kukutab despootlikud valitsused, vähendab makse, annab suurema vabaduse üksikisikule ning teeb kunagi rikkaks kõik, kes sellega kokku puutuvad. Aga ilmselt pole vähem ka neid, kes vaatlevad üleilmastumist kui uut imperialismi vormi, kolonialismi kordusetendust, mis võimaldab lääne suur korporatsioonidel eksploateerida töölisi, vaeseid maid, etnilisi vähemusi ja loodust. Nende arvates viib globaliseerumine erinäoliste kultuuride, looduskeskkonna ja demokraatia hävinguni ning muudab inimese üheülbaliseks aplaks tarbijaks.⁹⁴

Esiteks võib öelda, et globaliseerumine ehk üleilmastumine ehk maailmastumine on protsess, mille tulemusel laieneb eri elulaadide kokkupuutepind ning põimuvad riikide majandused, millega omakorda kaasnevad muutused ühiskonnas. Maailmastumine on seega protsess, mille arengu jälgimiseks tuleb vaadelda rahvastikuprotsesse, eelkõige migratsiooni ning analüüsida majandussuundumusi, eeskätt väliskaubanduse ja välisinvesteeringute arengut, mille kaudu on võimalik iseloomustada majanduse avatust, ning tehnoloogilisi muutusi. Paljude teiste ühiskondlike, majanduslike ja poliitiliste protsessidega põimudes on need nähtused viinud üleilmastumisele.⁹⁵

Teiseks ollakse seisukohal, et üleilmastumise ehk globaliseerumise all mõeldakse maailma

⁹⁴ J. Valge, K. Sepp. Üleilmastumine ja globaalprobleemid. Tallinn: Koolibri 2009, lk 6.

⁹⁵ J. Valge, K. Sepp 2009, lk 13.

kokkukasvamist ning üha suuremat omavahelist seotust. Olgu nimetatud selle peamiseks märksõnadeks informatsioonirevolutsioon tänu Internetile, mobiiltelefonile ja SAT-TV-le, lennuliikluse muutumine laiatarbekaubaks, riikide majanduste üha suurem sõltuvus üksteisest, globaalse kultuuri teke, ülemaailmse tsiviilühiskonna sünd. Üleilmastumine tähendab, et piirid kaovad ära ja nad ei mängi enam sellist rolli nagu 20. sajandil lõppenud suveräänsuse ajastul. Globaliseerumise vastased on toonud esile tõsiasja, et globaliseerumine suurendab maailmas veelgi enam ebavõrdsust.⁹⁶

Globaliseerumine tähendab otseseid ülemaailmseid kaubandus- ja majandussidemeid, tehnika ning tehnoloogia arengut ning massikultuuri levikut. Globaliseerumine on tihedasti seotud teiseigi rahvusvahelise nähtusega, nimelt infosüsteemidega. Kuigi globaliseerumine muudab maailma arvamaks, siis info puhul toimub vastupidine nähtus: maailm muutub järjest väiksemaks, sest infotehnoloogia kiire areng on teinud olematuks vahemaad riikide ning rahvaste vahel. Samuti muudab kommunikatsioonitehnika tempokas areng järjest vähemkulukamaks ja seetõttu ka tihedamaks rahvusvahelise koostöö.⁹⁷

Üleilmastumise seisukohalt on olnud oluline Euroopa makroregionaliseerumine, st Euroopa Liidu laienemine ja kujunemine riikide süsteemist riigiüleseks režiimiks. On selge, et kas või läbirääkimiste seisukohalt on üleilmastumisprotsess kergem juhul, kui maailmas on vähem riike või föderatsioone, millel on pealegi eduka sisese lõimumise kogemus.⁹⁸ Kokkuvõttes on Euroopa Liit olnud nagu väike globaliseerumismudel, mis on mõnes mõttes kajastanud kogu üleilmastumisprotsessi võimalusi ja ohte.⁹⁹

Kõige lihtsamini võib globaliseerumist defineerida kui ülemaailmastumist, kus riigipiirid ei oma enam nii suurt tähtsust kui varem ning toimub rahvaste, kultuuride, majanduse ja ka õiguse segunemine.

2.1.2. Õiguse globaliseerumine

Õiguse globaliseerumise puhul tuleks kindlasti pöörata tähelepanu ka asjaolule, et globaliseerumine on oluliseks mõjutajaks ka õigussüsteemide lähenemisel üksteisele. Üha

⁹⁶ L. Mälksoo. Üleilmastumise väljakutsed Eesti õigusteadusele- ja haridusele. – *Juridica* 2006/5, lk 295.

⁹⁷ H. Schneider. Riigiteoreetilisi probleeme: miks nad on tekkinud ja kuidas neid lahendada? – *Juridica* 1998/7, lk 356.

⁹⁸ J. Valge, K. Sepp 2009, lk 112.

⁹⁹ J. Valge, K. Sepp 2009, lk 114.

enam räägitakse mandrieuroopaliku kui seadusõiguse ja *common law* kui üldise õiguse lähenemisest ning segunemisest. Mõlemad õigussüsteemid võtavad vastastikku üle elemente, mis sobiksid õiguskorda. Tihtipeale räägitakse just mandrieuroopaliku õiguskultuuri puhul *common law* kui pretsedendimaa ülevõtmisest, kuid tegelikult toimub ka üldise õiguse maades meie õigussüsteemile omaste tunnuste juurutamine.

Rääkides globaliseerumise mõjust Eesti õigusteadusele, tuleb eristada deskriptiivset ja normatiivset tasandit. Deskriptiivne kirjeldab seda, kuidas asjalood on üleilmastumisega. Normatiivne tasand tegeleb küsimusega, kuidas asjad peaksid olema, kuidas reageerida globaliseerumisele, milliseid strateegiaid valida, mida me tahame saavutada ja muuta.¹⁰⁰ Tänapäeval toimub väga tihe õigussuhete ja õigusnormide läbipõimumine ning seetõttu peab õigusteadus üleilmastumist arvesse võtma juba seepärast, et reaalsust jätkuvalt adekvaatselt peegeldada.¹⁰¹ Nii nagu majanduses ja kultuuriski toob globaliseerumine õigusteaduses ja -hariduses kaasa rohkem võrdlemis- ja valikuvõimalusi. Üha rohkem on valida kus, mida ja kelle juures õppida.¹⁰²

Normatiivses mõttes saab üleilmastumise puhul valida kas avatuse tee või proteksionismi tee vahel. Valik avatuse kasuks tähendab üleilmastumise kui realiteedi teadvustamist. See tähendab, et õigusteaduses ja -hariduses ei saa endale lubada sellist rahvuslikku standardit, mis oma taseme või ideaalide poolest jääb alla primale olemasolevale globaalsele standardile. Tuleb teadvustada endale tegelikku olukorda ja seada sihiks parima globaalse standardi saavutamine. Valik proteksionismi kasuks tähendab aga seda, et grupp tõmbab endale mõttelise piiri ümber ja otsustab, et selle sees tehakse asju omamoodi, võrdlemata oma tegevuse tulemusi globaalsete suundumuste ja standarditega.¹⁰³

Õigus on traditsiooniliselt olnud rahvusriigi tegevusala, mille kohtud ja politsei vastutasid õigusnormide täitumise eest. Vastupidi sellele on rahvusvaheline õigus olnud suhteliselt nõrk ning on olnud vähe tõhusaid volitusi. Kuid üleilmastumine muudab seaduse kontuure ja loob uusi globaalseid institutsioone ja norme. Rahvusvaheline Kriminaalkohus lubab võtta vastutusele õigusrikkujaid ja see põhineb maailma kriminaalkoodeksil, kuna valitsustevaheline koostöö toob üha enam kohtuprotsessi mõningaid kõige kurikuulsamaid rahvusvahelisi kurjategijaid. Äriõigus globaliseerub teistest kõige kiiremini, kuna erinevad

¹⁰⁰ L. Mälksoo 2006, lk 295.

¹⁰¹ L. Mälksoo 2006, lk 295-296.

¹⁰² L. Mälksoo 2006, lk 296.

¹⁰³ L. Mälksoo 2006, lk 296.

rahvused nõustuvad standardsete määruste, eeskirjade ja õiguslike praktikate üle. Diplomaadid ja juristid loovad rahvusvahelisi eeskirju pankrotiavalduse, intellektuaalomandi, panganduse menetluste kohta ja paljude teiste asjade kohta äriõiguse valdkonnas. Vastuseks sellele rahvusvahelistumisele rahvusvahelised ettevõtted, advokaadibürood globaliseerivad ka oma praktikat. Suurimad ettevõtted ühinevad üle piiri, luues tegevusi, kuhu on kaasatud ka paljude riikide spetsialistid.¹⁰⁴

Kui õiguse globaliseerumine on peamine meie aja paradigma, siis võib seda nimetada meie aja õiguseks. Neid õigusvaldkondi, mida poleks mõjutanud globaliseerumine, on vähe kui mitte öelda, et need üldsegi puuduvad. Tegelikult on globaliseerumise mõju olnud juriidilisele mõtlemisele siiani olnud piiratud. Seda erinevatel põhjustel. Üks põhjus on see, et globaliseerumine on üldiselt aktsepteeritud kui uus ühiskonna paradigma, mida on nimetatud ka ebamääraseks mõisteks. Põhiõiguste globaliseerumise aruteludel 1990.ndatel puudus üksmeel. Teine põhjus on see, et globaliseerumine tekitab interdistsiplinaarseid probleeme ning interdistsiplinaarsus õiguses ja globaliseerumises siiani puudub. Laialt levinud arusaamade kohaselt eristatakse globaliseerumises kolme aspekti: majandus, kultuur ja poliitika. Õigust kui sellist eraldi välja toodud ei ole. Juriidilises mõtlemises teisalt globaliseerumine puudub (kus diskussioonid on puhtalt doktriinid) või tundub lihtsa ideena see, et rahvusvahelistumine kuidagiviisi mõjutab õigust. Teiselt poolt, õigusteooria ja doktriin on kuni viimase ajani tegutsenud koos lihtsustatud globaliseerumise kontseptsioonidega. Globaliseerumine ei piirdu ainult teatud valdkondade õigusega, see haarab kogu õiguse ja on oluline igal pool. Globaliseerumine ei ole kellegi ühe teooria. Pigem on selle arenemise aluseks kõik praegused nii riigi kui õiguse teooriad. Globaliseerumine ei ole ainult väline areng, mis tuleb õigusest väljastpoolt. Pigem on globaliseerumine ja õigus vastastikku kujunenud ehk tänane globaliseerumine on mingis mõttes õiguse produkt samuti mõjutab ta ise ka õigust. Õige globaliseerumise teooria peab hõlmama õigust.¹⁰⁵

Käesoleva töö autori hinnangul on õiguse globaliseerumine olnud viimasel ajal trendiks.

¹⁰⁴ Global Policy Forum. Globalization of Law. Arvutivõrgus: <http://www.globalpolicy.org/globalization/globalization-of-law.html> (23.04.2014).

¹⁰⁵ R. Michaels. Globalization and Law: Law Beyond the State. Arvutivõrgus: http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=5540&context=faculty_scholarship&sei-redir=1&referer=http%3A%2F%2Fwww.google.com%2Furl%3Fsa%3Dt%26rct%3Dj%26q%3Dthe%2520globalization%2520of%2520the%2520law%26source%3Dweb%26cd%3D2%26ved%3D0CDAQFjAB%26url%3Dhttp%253A%252F%252Fscholarship.law.duke.edu%252Fcgi%252Fviewcontent.cgi%253Farticle%253D5540%2526context%253Dfaculty_scholarship%26ei%3D8mBCU-eaJ4PpywPLjYKIDw%26usg%3DAFQjCNGB2OCOPPKdnchuNUMrsbYaTdD1-g%26sig2%3DKhTuRQcyKyRJQUsIgiPENw%26bvm%3Dbv.64125504%2Cd.bGQ#search=%22globalizati on%20law%22 (23.04.2014), lk 1-2.

Kuigi üldine globaliseerumine on riikide vahel valitsenud juba pikka aega, siis õigussüsteemide vaheline globaliseerumine on tunduvalt uuem nähtus. Kuid enamik teadlasi on kindlad, et peamiseks globaliseerumise põhjuseks on siiski majandussuhete tihenemine riikide vahel. Õiguse globaliseerumine on saanud peamiselt võimalikuks just asjaolu tõttu, et majanduslikud ning kaubanduslikud sidemed riikide vahel on laienenud. Sellest tulenevalt hakkavad ka riikidevahelised suhted nõudma reguleerimist suuremal tasandi, kui seda on vaid riiklikult reguleeritud. Sarnase kultuuriga rahvaste ja riikide seas toimub koondumine. See tähendab, et isikutevahelisi suhteid on vaja reguleerida laiemalt ning on vajalik arvestada ka teiste riikidega.

2.2. Seadus õiguse allikana

Täiuslikuks õiguskorraks euroopalikus mõttes saab olla seaduseraamatute abil kujundatud ja nendel tuginev õiguskord, mis tõestab, et Eesti kuulub Mandri-Euroopa õiguskultuuri.¹⁰⁶ Nimetatud õiguskultuuri silmas pidades peetakse siiski primaarseteks ja kõige olulisemateks õigusallikateks kirjapandud õiguse allikaid. Õigus peab olema kirja pandud ja õiguse adressaatidele kättesaadavaks tehtud, mis omakorda põhineb ühiskonna õigustlooval tahtel. Eesti ühiskond on olnud pikka aega seda meelt, et seadus on Eesti õiguskorras just kõige olulisemaks kohaks, kust saame leida õigust. Kuid üha rohkem on hakanud levima arvamus, et seadusest üksi ei piisa kiiresti arenevas ühiskonnas, et reguleerida isikutevahelisi suhteid. Vaja on vaadata ka teiste õiguse allikate poole, mis aitaksid just olukorras, kus seadus seda ei võimalda. Nendeks nn teisteks õiguse allikateks võiksid olla näiteks tava, õigusteadlaste arvamused ja ka pretsedent ehk kohtulahend.

Eesti õigussüsteem Mandri-Euroopa õigussüsteemi osana baseerub Rooma õigusel. Eesti õigussüsteem on kõige lähemal germaani õigusperekonnale. Mandri-Euroopa õigussüsteemi nimetatakse sageli seadusõiguseks, sellest lähtuvalt on Eestis seadusõigusel põhinev õiguskord. Nagu ütlevad ka Eesti kaks väga mainekat õigusteadlast, et pole kahtlust Eesti kuulumises Mandri-Euroopa õigusruumi ning Eesti mõjustatuses rooma-germaani õigustraditsioonist.¹⁰⁷ Eesti õiguskultuuril põhinevad rahvuslikud õiguskorrad kujunesid Euroopas XIX sajandil.¹⁰⁸

¹⁰⁶ R. Narits. Õigusteaduse metodoloogia I. Tallinn: Juura 1997, lk 5.

¹⁰⁷ K. Merusk, R. Narits 1998, lk 9.

¹⁰⁸ R. Narits 2007, lk 11.

Õigusena on Eesti õiguses esmajoones käsitletav seadusandja poolt antud kirjalik norm, õigus üldiselt aga kui kehtivate õigusnormide kogum. Muud võimalikud õiguse allikad nagu tava ja kohtu poolt loodud õigus tulevad, kui üldse tulevad, arvesse teises järjekorras ja subsidiaarselt. Õigusnormid ei ole selles süsteemis õiged või väärad, vaid nad on kas kehtivad või mittekehtivad. Seega on Mandri-Euroopa õigus olnud valdavalt võimukeskne õigussüsteem, kus esmaseks ja dominantseks õiguse, sealhulgas ka konstitutsiooniõiguse allikaks on kirjutatud õiguse norm.¹⁰⁹ See võimukesksus on meieni kandunud läbi pikaajalise religioosse, samuti Saksa, Vene ja Skandinaavia kultuurilise administratiivse ja majandusliku mõju.¹¹⁰

Eesti õiguskorda võib nimetada ka normiõiguseks või seadusõiguseks. Nagu autor välja tõi, siis selle õiguskultuuri põhimõtted formeerusid Euroopas 19. sajandil, kuid lätted asuvad juba Antiik-Roomas. Seega on antiikmaailmast pärit ka Eesti õiguskorra lätted. Enim mõjutusi on saanud Saksa õigusest.

Eestis kehtib õigus, mis on sündinud teatud formaalset teed pidi. Siseriiklikus mõttes on seadus kõige ehtsam õiguse allikas, mille alla on paigutatud ka riigis kehtiv põhiseadus. Seadus on seadusandja tahteavaldus, mis kehtestab õigust. Seejuures on eelduseks loomulikult asjaolu, et seaduse normid leiavad nende adressaatide enamuse poolt järgimist ja täitmist. Seadused tekivad ja lõpevad vastavalt sellele korrale, mis on kehtiv riigis, mille seadused on vaatluse alla võetud. On oluline märkida, et seadus kehtib ainult antud riigi territooriumi ja rahva kohta.¹¹¹

Kui heidame pilgu õigusleksikoni, siis on seadus defineeritud kui seadusandliku organi ettekirjutus, mis antakse seadusandliku menetluse korras ja millel on seaduse vorm ning samuti nimetatakse seadust seaduse alusel vastuvõetud või seaduse regulatsioonil põhinevaks õigusaktiks (laiemas tähenduses).¹¹²

Kõige kõrgemalseisvaks õigusaktiks Eesti Vabariigis on Eesti Vabariigi põhiseadus. Kõik ülejäänud seadused peavad olema kooskõlas põhiseadusega. Põhiseadus on riigi kõige tähtsam õigusakt, mis reguleerib riigi ja ühiskonna seisukohalt kõige tähtsamaid suhteid.¹¹³

¹⁰⁹ R. Maruste 2004, lk 67-68.

¹¹⁰ R. Maruste 2004, lk 69.

¹¹¹ A. Taska 1978, lk 41-42.

¹¹² K. Maurer 2000, lk 279.

¹¹³ A. Kiris jt. 2012, lk 67.

Eesti Vabariigi põhiseaduse § 146 teise lause kohaselt on kohus oma tegevuses sõltumatu ja mõistab õigust vaid kooskõlas põhiseaduste ja seadustega. Sellest sättest võib välja lugeda seaduse kui primaarse õigusallika olemasolu.¹¹⁴ Nimelt on õigusemõistjaks kohus, kelle pädevuses on kasutada õigusemõistmisel põhiseadust ja teisi seadusi. Samas on seaduse primaarsus kirjutatud ka Põhiseaduse § 3, mis sätestab, et riigivõimu teostatakse üksnes põhiseaduse ja sellega kooskõlas olevate seaduste alusel.¹¹⁵ Seadused on normatiivsed õiguse allikad. Eesti konstitutsiooniõiguse esimeseks allikaks on kehtiv, 1992. aasta Eesti Vabariigi põhiseadus kui siseriiklikus õiguses kõrgeima õigusjõuga akt.¹¹⁶ Seaduseks on Eestis üldjuhul seadusandja ehk parlamendi või erandjuhtudel ka rahvahääletusel rahva poolt või riigipea poolt antud õiguse üldakt.¹¹⁷ Seadus kui normatiivne allikas on seega tugevasti kohustav allikas, mis tulenevalt põhiseaduse § 139 on allutatud põhiseaduslikkuse kontrollile ning sisaldab kõigi jaoks üldkohustuslikke norme. Kõik seadusest alamalseisvad õigusaktid (määrused, normatiivse tähendusega põhikirjad, juhised jne.) peavad olema seadusega kooskõlas ning õiguse allikana sisaldama üldnorme.¹¹⁸

Kas õiguse allikaks on ainult põhiseadus ja seadused või igasugused allikad, millest õiguse rakendaja leiab siduvaid õiguslauseid?¹¹⁹ Põhiseaduse § 146 kohaselt peab õigusemõistmine toimuma ainult kooskõlas põhiseaduse ja seadustega, seega seda nõuet, mille kohaselt õigusemõistmisel kasutatavad seadusest alamalseisvad õigusaktid, Riigikohtu lahendid, doktriinid, tavad ja muud allikad peavad olema põhiseaduse ja seadustega kooskõlas. Põhiseaduse nõue, et kohtunik mõistab õigust kooskõlas PS ja seadustega ei tähenda, et need õigusaktid on ainsad õiguse allikad. Kriminaalmenetluse seadustik nimetab *expressis verbis* õigusallikatena ka muid õigusakte peale seaduse, rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtteid ning Riigikohtu lahendeid küsimustes, mida ei ole lahendatud muudes kriminaalmenetlusõiguse allikates (§2), tsiviilkohtumenetluse seadustik § 8 nimetab ka üldisi õiguse põhimõtteid. Põhiseadus ja seadus on tugevasti kohustavad õigusallikad, mis tähendab seda, et kohtuotsus peab siiski olema kooskõlas PS ja seadusega ka siis, kui kohtunik kasutab otsuse tegemiseks nõrgalt kohustuslikke õigusallikaid, milleks võivad olla ka Riigikohtu lahendid ja doktriinid.¹²⁰ Magistritöö autori arvates, ei ole õiglase nimetada Riigikohtu poolt

¹¹⁴ Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT 1992, 26, 349 ... RT I, 27.04.2011, 2.

¹¹⁵ Ü. Madise jt. Eesti Vabariigi põhiseadus: kommenteeritud väljanne. Tallinn: Juura 2012, lk 51.

¹¹⁶ R. Maruste 2004, lk 71.

¹¹⁷ R. Maruste 2004, lk 74.

¹¹⁸ I. Kull 2010, lk 464.

¹¹⁹ B. Rüthers. Rechtslehre. Begriff, Geltung und Anwendung des Rechts. München: Beck 1999, lk 124.

¹²⁰ Ü. Madise jt. 2012, lk 797.

tehtud lahendit nõrgalt kohustuslikuks õigusallikaks, kuna see ei ole võrdne näiteks doktriiniga, kõrgema kohtu poolt tehtud lahendil on siiski Eesti õiguskorras palju suurem tähendus.

2.2.1. Rahvusliku õiguskorra püramiid

Seadusõigusel põhineva õigussüsteemi juures on vajalik rääkida ka nendest normidest, mis kuuluvad esmaste õigusallikate hulka. Õiguskorra moodustavad õigusaktid jagunevad seadusteks ja seadusest madalamalseisvateks õigusaktideks.

Igas riigis on oma rahvusriiklik õigusaktide hierarhiline süsteem. Kaasaegse riigi õigusaktide süsteemi vundamendiks on konstitutsioonid ja konstitutsioonilised aktid.¹²¹

Õigusaktide koha järgi õiguskorras lähtudes juriidilisest jõust ehk vertikaalse liigituse järgi jagunevad õigusaktid Eesti õigussüsteemis:

1. Seadused ehk põhiseadus, rahvusvahelise õiguse printsiibid, konstitutsioonilised seadused ja lihtseadused.

Põhiseadus on riigi kõige tähtsam õigusakt, mis reguleerib kõige lihtsamini öeldes riigi ja kodaniku vahelisi suhteid. EV põhiseaduse §.65 järgi kuulub seadusandlik võim Riigikogule ja § 105 kohaselt on võimalik seadusi vastu võtta ka rahvahääletusel. Arvestades põhiseaduse ülimuslikkust, siis on seadus kõrgeima juriidilise jõuga õigusakt. Mandri-Euroopa õigussüsteemis on seadustel õiguskorra hierarhias ülimuslik tähendus, mis tähendab, et kõik teised õiguse allikad peavad olema vastavuses seadusest tulenevate nõuetega ja seadust saab muuta vaid seda vastuvõtnud organ.¹²² Seaduse teatavakstegemine toimub avaldamise teel. Täitmiseks kohustuslikud saavad olla vaid avaldatud seadused. Seadus jõustub kümnendal päeval pärast Riigi Teatajas avaldamist, kui seaduses ei ole sätestatud teist tähtaega. Mitte mingil juhul ei saa aga kehtida avaldamata seadus.¹²³ Eestis võib seadus tekkida ka rahvahääletuse teel, kuna Põhiseaduse § 56 alusel teostab rahvas hääleõiguslike kodanike kaudu riigivõimu Riigikogu valimistega ja rahvahääletusega. Rahvahääletuse juriidiliseks tulemuseks võib sellisel juhul olla õiguse allikas ehk seadus, kui rahvahääletusele pannakse

¹²¹ J. Liventaal 1999, lk 104.

¹²² R. Narits 2007, lk 73-74.

¹²³ R. Narits 2007, lk 75.

seaduse eelnõu. Põhiseadus sätestab, et ainult rahvahääletusel on võimalik muuta põhiseaduse esimest ja viimast peatükki.¹²⁴ Kõik seadused, mis on põhiseadusest madalamal peavad olema põhiseadusega kooskõlas.

Rahvusvahelise õiguse printsiipide kohta sätestab Eesti põhiseaduse § 3, nimelt on rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtted ja normid on Eesti õigussüsteemi lahutamatu osa.¹²⁵ Rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtted ja normid on õiguse allikana tunnustatud tänapäeval kõikides demokraatlikes riikides, mida ei saa täielikult eirata ka diktaatorlikud riigid. Need põhimõtted ning normid sisalduvad riikidevahelistes lepingutes ja rahvusvaheliste organisatsioonide dokumentides, samuti ka tunnustatud tavaõiguslikes normides. Need on suunatud nii riikidevaheliste suhete reguleerimisele kui ka inimõiguste tagamisele.¹²⁶ Tähtsaimad rahvusvahelise õiguse dokumendid, mis sisaldavad riigiülest juriidilist jõudu on 1945. aastal asutatud Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni (ÜRO) põhikiri ja ÜRO Peaassamblee 10.12.1948 vastuvõetud Inimõiguste ülddeklaratsioon.¹²⁷

Euroopa Liidu õigusaktid on Eesti õiguse allikaks Eesti Vabariigi liikmelisuse tõttu Euroopa Liidus. Eesti Vabariigi Euroopa Liitu kuulumise poliitiliseks ja õiguslikuks aluseks on Eesti Vabariigi Euroopa Liiduga liitumise leping. Riigisiselt vormistas Eesti kuulumise Euroopa Liitu ja määratles nende omavahelise seose 14. septembril 2003. aastal rahvahääletusel vastu võetud põhiseaduse täiendamise seadus. See täiendamise seaduse § 1 sätestas, et Eesti võib kuuluda Euroopa Liitu, lähtudes Eesti Vabariigi põhiseaduse aluspõhimõtetest ning § 2, et Eesti kuulumisel Euroopa Liitu kohaldatakse Eesti Vabariigi põhiseadust, arvestades liitumislepingust tulenevaid õigusi ja kohustusi.¹²⁸ Euroopa Liidu liikmesriike ühendab terviklikuks organisatsiooniks keeruline normistik, mis on kujunenud ühenduse arengu käigus ja mis määrab kindlaks liidu struktuuri, juhtimise põhimõtted, juhtorganid, liikmesriikide õigused ja kohustused ning ka sisulised ja vormilised nõuded, tingimused, millele peab vastama Euroopa Liidu liikmeks olev riik. Liitumisel Euroopa Liiduga tuli viia siseriiklik õigus põhimõttelisse vastavusse Euroopa Liidu õiguslike põhimõtete ja normidega.¹²⁹ Euroopa Liit on organisatsioon, millel on iseseisev õigussüsteem. Eristatakse esmast ja teisest õigust. Euroopa Liidu esmane õigus sisaldab endas asutamislepinguid ja neid täiendavaid lepinguid, mis on ühenduse õiguslikuks aluseks. Esmane õigus on liikmesriikidele siduv ja

¹²⁴ R. Narits 2007, lk 75-76.

¹²⁵ Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT 1992, 26, 349 ... RT I, 27.04.2011, 2.

¹²⁶ A. Kiris jt. 2012, lk 64.

¹²⁷ A. Kiris jt. 2012, lk 64.

¹²⁸ A. Kiris jt. 2012, lk 64.

¹²⁹ A. Kiris jt. 2012, lk 64.

kohustav ning seda võib liikmesriigi territooriumil rakendada otseselt, mis tähendab, et ilma riigi õigusaktide vahenduseta. Euroopa Liidu esmane õigus on riigisisese õiguse suhtes ülimusliku juriidilise jõuga, see tähendab, et kui tekib vastuolu siseriikliku õiguse ja Euroopa Liidu esmase õiguse vahel tuleb kohaldada Euroopa Liidu õigust. Euroopa Liidu teisene õigus koosneb liidu institutsioonide õigusaktidest, liidu enda õigusloome tulemustest. Teisese õiguse moodustavad määrused, direktiivid, otsused, soovitusel ja arvamused, mis on liikmesriikide jaoks erineva siduvuse ja kohustuslikkuse astmega aktid.¹³⁰

Konstitutsioonilised ehk orgaanilised seadused täiendavad põhiseadust ja nende loetelu on põhiseaduse tekstis nimetatud. Nende seaduste vastuvõtmiseks ja muutmiseks on samuti ette nähtud eriline kord, kuid see on siiski lihtsam põhiseaduse muutmise korrast, kuid keerulisem lihtseaduste menetlemise korrast. Eestis on konstitutsioonilised seadused loetletud põhiseaduse § 104 ja need seadused võetakse vastu ainult Riigikogu koosseisu häälteenamusega.¹³¹

Lihtseadused moodustavad põhilise massi seadustest ja nad on seadusandliku regulatsiooni põhiliseks vahendiks. Neid seadusi võetakse vastu kõige lihtsama menetlusega, täpsemalt on vaja Riigikogus lihtseaduse vastuvõtmiseks poolthäälte enamus.¹³² Seaduse väljatöötamise etappideks on seaduse algatamine, seaduseelnõu arutamine, seaduse vastuvõtmine, seaduse väljakuulutamise ja seaduse avaldamine. Lisaks seadustele on Riigikogul õigus võtta vastu ka otsuseid ehk mittenormatiivse sisuga akte, mis käsitlevad tavaliselt ametiisikute nimetamist või mingisugust sisemise töö üldküsimumust.¹³³

2. Seadustest madalamad olevad õiguse allikad, milleks on seadlused, määrused ja kohaliku omavalitsuse õigusaktid.¹³⁴

Seadlus on seadusjõuga õigusakti ja seadlusandluse õigus kuulub presidendile. Kuigi president on oma pädevuse järgi küll haldusorgan, on tal ka täita legislatiivfunktsioon. Seadlused on sarnased dekreetidega, kuna nad on funktsionaalselt haldusorganiks oleva riigiorгани aktid. Dekreet materiaalses mõttes on küll seadus, kuid formaalses mõttes mitte.

¹³⁰ A. Kiris jt. 2012, lk 65.

¹³¹ Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT 1992, 26, 349 ... RT I, 27.04.2011, 2.

¹³² A. Kiris jt. 2012, lk 68.

¹³³ A. Kiris jt. 2012, lk 70.

¹³⁴ R. Narits 2004, lk 70.

Seadus võetakse vastu Riigikogu poolt, aga dekreet hoopis riigipea poolt.¹³⁵

Määrus on valitsuse ja ministrite poolt seaduste alusel ja täitmiseks vastu võetud õiguse allikad. Määrusandluse jaoks peab eksisteerima kindel volitus. Määrusandluse mahu alusel eristatakse: *intra legem* määrused (kehtiva seaduse rakendamiseks antud määrused), *praeter legem* määrused (määrused, kus sisaldub uus õigus) ja *contra legem* määrused (määrused, mille vastuvõtmiseks peab olema põhiseaduslik volitus).¹³⁶

Kohaliku omavalitsuse akt on sisuliselt määrus. Kohalikud omavalitsused ei ole riigorganid. Põhiseaduse § 154 alusel on kohalikud omavalitsused iseseisvad kohaliku elu küsimuste otsustamisel ja korraldamisel seaduste alusel. Kohalikel omavalitsustel tuleb oma pädevuse realiseerimiseks vastu võtta õigusakte. Õigustloovate aktide tähenduses võtavad kohalikud omavalitsused vastu määrusi.¹³⁷ Kohaliku omavalitsuse korraldamise seadus (KOKS) sätestab, et kohaliku omavalituse volikogu ning valla- ja linnavalitsus annavad normatiivsete aktidena välja määrusi, mittennormatiivsete aktidena aga volikogu otsuseid ja valitsuse korraldusi (KOKS § 23 ja § 31).¹³⁸

Seesugune normatiivaktide käsitus kujutab endast „rahvusliku õiguskorra püramiidi”, kus kõige tipus asub Eesti Vabariigi põhiseadus ning kõik teised allpool olevad õigusaktid peavad olema kooskõlas riigi kõige tähtsaima aktiga.

Ehkki seadustel on Mandri-Euroopa õiguskordades õiguskindluse tagamisel vaieldamatult keskne tähendus, ei tohiks siiski seaduse võimalusi selles osas üle hinnata. Õiguskindluse garanteerimisel on oluline ka kohtunikuõiguse siduvus. Seadusnormi tähtsus on õiguskindluse tagamisel küll määrav, kuid samas tuleb tingimata arvestada sellega, et normi tegelik õiguskindlust realiseeriv väärtus ilmneb paljudel juhtudel alles kohtute poolt seadusnormile järjekindlalt ühesuguse tõlgenduse andmise kaudu.¹³⁹ Nagu eelnevalt mainitud, siis Mandri-Euroopa õigusele on omane, et õigusnormid sisalduvad õigusaktides, eelkõige seadustes. Kohtute ülesanne on neid õigusnorme tõlgendada ja rakendada. Praegusel ajal on iseenesest mõistetav, et kohtupraktika on õiguse sisustamisel ja selle arusaadavaks tegemisel olulise tähtsusega. Samas on selge, et just kohtute tegevuse tulemusena ilmnevad kõige selgemalt ka

¹³⁵ R. Narits 2004, lk 76-77.

¹³⁶ R. Narits 2007, lk 77-79.

¹³⁷ R. Narits 2007, lk 79-80.

¹³⁸ Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus. – RT I 1993, 37, 558...RT I, 22.11.2013, 3.

¹³⁹ M. Sillaots. Kohtunikuõigus. – Juridica, 1998/5, lk 239.

kehtestatud normide puudused. Sellisel juhul tuleb kohtul õigust tõlgendada ning õiglase lõpptulemuse saavutamiseks sageli edasi arendada.¹⁴⁰ Autori hinnangul on tegelikult seadus ja kohtulahend omavahel väga tihedalt seotud, täiendades üksteist aitavad nad saavutada võimalikult heal tasemel õiguskorra.

2.3. Kohtulahend - õiguse allikas?

Küsimuses kohtulahendi kohast Eesti õiguskorras ei ole vaidlused lõppenud. Mõned peavad seda tugevalt kohustavaks allikaks, teised on veendumusel, et Eestis pole kohta kohtulahendile pretsedendi mõttes. Et selles vaidluses kellegi poolele asuda, vaadeldgem kõigepealt kohtulahendi mõistemääratlust.

Õigusleksikon annab kohtulahendi ehk kohtuotsuse kohta seletuseks, et see on asja lahendamisel kohtu tehtav otsus või määrus, millega sisuliselt asi otsustatakse.¹⁴¹ Kohtuotsust ei saa pidada kohtu arvamuseks vaid see on võimu otsus. Ehkki kohus lahendab otsuse tegemisel vaid konkreetset juhtumit, moodustub nendest üksikreeglitest kohtupraktika – kohtute valitsev arusaam õigusest. See on jõud, hoolimata selle praktika tunnustatusest õigusallikana või mitte. Erinevalt *common law* maadest pole kohtupretsedent Eestis õiguse allikaks. Ent kohtupraktikaga hoiab end kursis iga endast vähegi lugupidav jurist. Nii võibki juhtuda, et kohtusaalis viidatakse oma seisukohti toetavatele kohtulahenditele, pareerides samal ajal vastaspoole samalaadseid viiteid väitega, et kohtupretsedent pole Eestis õigusallikaks. Tõepoolest, pelgalt asjaolu, et tegu on kohtu otsusega ei ole piisavaks argumendiks, et teised kohtud eelneva otsusega samalaadselt peaksid küsimusi lahendama. Kõik algab ja lõpeb siiski kohtulahendis esitatud lahendini jõudmise teest, põhjendustest.¹⁴² Seega on kohtulahend võimu poolt tehtud otsus, millega kohtuasi lahendatakse. Samas aga räägitakse ka pretsedendist, mis sisuliselt on tegelikult sarnane kohtulahendile.

Palju ja regulaarselt kohtab kirjasõnas arvamusi, et Eesti õiguskord peaks seadustama pretsedendi. Sagedamini peetakse silmas kohtulahendile pretsedendi rolli omistamist.¹⁴³ Vähemal või rohkemal määral on tegelenud kohtupretsedendi probleemidega ka valdavalt

¹⁴⁰ I. Kull jt. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi praktika seadusandja mõjutajana. – *Juridica* 2009/8, lk 555.

¹⁴¹ K. Maurer 2000, lk 139.

¹⁴² K. Prükk. Eessõna. – *Juridica* 2001/2, lk. 77-77

¹⁴³ R. Narits. Kohtupretsedendist. – *Juridica* 1995/9, lk 380

juriidilise meetodiõpetuse kujundamise valdkonda kuuluv diskussioon Eestis.¹⁴⁴

Käesoleva magistritöö autori hinnangul ei ole kahtlust selles, et kohtunikud on ühelt poolt seotud seadustega ehk objektiivse õigusega. Samas aga võib öelda, et teiselt poolt nad kujundavad iseseisvalt õiguskorda, kasutades sealjuures õigusdogmaatikat. Õigusdogmaatika on kohtunikule kui kompass, mida kasutades saab sündida õigusele vastav otsustus. Eelmises peatükis oli arutluses teema, et kohtulahendit peetakse sekundaarseks õigusallikaks Eestis. Kuid töö autori hinnangul jääb siis küsitavaks näiteks ka asjaolu, et kui kohtulahend ei ole Eesti õiguskorras õigusallikaks, siis miks on koostatud ka paberkandjal Riigikohtu lahendite kogumikke aastate kaupa – sellel peab olema mingisugune põhjus. Põhjusena võiks välja tuua just selle, et sealt on võimalik leida õigust, see on kompassiks nii kohtunike kui ka tavainimeste jaoks, kellel on vajalik leida vastust tekkinud õigusprobleemile. Selles osas tundub Eesti õigus väga sarnane olevat *common law* süsteemile, kus pretsedendid tehakse avalikuks kõikidele isikutele tutvumiseks.

Täielikult tuleb nõustuda õigusteadlase Rait Marustega selles, et haritud juristidel tuleb endale selgeks teha pretsedendi olemus. Tundmata maailma õiguskultuure, ei saa rääkida juriidilisest haritusest. Samas on ilmselt võimatu muuta õiguskultuuri pelgalt ühe seaduse vastuvõtmisega, kuhu oleks sisse kirjutatud kohtuotsuste siduvuse põhimõte. Mandri-Euroopa õiguskultuuri silmas pidades oleks selline tegutsemine otsene tõke seadusandluse arengule. Samuti peaks selge olema, et üks säte, mis räägib kohtuotsuse siduvusest, ei muuda seda veel pretsedendiks selle sõna sisulises tähenduses. Pretsedent on maailma ühe õiguskultuuri immanentne osa, millel on oma rikas ajalugu, „tõine“ kaasaeg ja kindlasti perspektiivne tulevik. Justinianuse aegne Rooma õiguse doktriin keelas koguni otseselt kohtunikel otsuste tegemisel lähtuda teiste kohtute otsustest. Õigusriikides peaksid õiguslikud vaidlused oma õiglase lahenduse leidma just kohtuorganites. Ja mida kõrgema kohtuinstantsi poolt see lahendus on tehtud, seda väärtuslikum peab ta olema. Ehk ongi Mandri-Euroopas kohtuotsuseid seega õigem nimetada väärtusotsustusteks. Seepärast tuleb toetada R. Maruste teistki mõtet, selle kohta, et kohtulahendeid tuleb publitseerida.¹⁴⁵ Nii arutledes jõuame paratamatult tulemini, kus võime väita, et kaks erinevat õiguskultuuri on teineteisele lähenenud mõneti kui mõtlemisviisid. Selles pole midagi imelikku ega ebasoovitavat. Nii *common law* kui ka Mandri-Euroopa õigussüsteemide puhul on tegemist ühe ja sama sotsiaalse fenomeni (õiguse)

¹⁴⁴ M. Sillaots. Kohtunikuõigus. – *Juridica* 1998/5, lk 238–241.

¹⁴⁵ R. Maruste. Kohtupretsedendist. – *Juridica* 1994/5, lk 116.

funktioneerimise seaduspärasustega. Ilmselt peab siin rohkem ühist kui erinevat olema.¹⁴⁶

Peamine mõtlemismudel pretsedendiõiguses on analoogiate otsimine. Just *ratio decidendi* moodustab *common law* õiguses kohtuotsuse siduva ehk kohustusliku osa. Pretsedenti võib pidada juriidiliselt kohustuslikuks analoogiliste hilisemate asjade suhtes, mis selgelt kuuluvad juba kord otsustatud põhimõtte alla. Seega on siiski Mandri-Euroopas on õigem kohtuotsuseid nimetada väärtusotsusteks, mitte pretsedentideks. See tähendab, et mida kõrgema astme kohtu poolt on otsus tehtud, seda väärtuslikum.¹⁴⁷

Ajalooliste, kultuuriliste ja ka keeleliste erinevuste tõttu ei ole Ameerika Ühendriikide kohtusüsteem Eestisse imporditav, kuid kohtuniku roll võiks olla Ühendriikides eeskujuks Eesti Vabariigi kohtusüsteemi arendamisel. Ameerika kohtusüsteemi üks väärtustest väärriks rõhutamisest. Nimelt Ameerika kohtutel on väga oluline osa mitte ainult seaduste tõlgendamisel ja õigussüsteemi terviklikkuse tagamisel vaid ka õigusloomes.¹⁴⁸ Alguses oli pretsedent, siis tuli alles kirjutatud õigus. Tendents on see, et toimub Anglo-Ameerika süsteemi ja Mandri-Euroopa süsteemi lähenemine, vastastikku parimate elementide ülevõtmine. Juba 1994. aastal olid õigusteadlased arvamusel, et ka Eesti peaks arendama välja kohtupretsedendi. Ainult kohtupraktika, mis on avalikkusele kättesaadav, saab omandada kohtupretsedendi tähenduse ja toime. Kohtulahendi muutumisel õiguse allikaks ning selle tegemise nõu kogu rahva omaks, avalikuks, toob kohtunikele kaasa suurema vastutuse, uued ja kõrgendatud nõudmised lahendite kirjutamise kvaliteedile ja argumentatsiooni sügavusele.¹⁴⁹

Riigikohus on kassatsioonikohus, mida sätestab põhiseadus. Riigikohus annab oma otsused otsuste või määrustena. Riigikohtule on antud seesugune funktsioon, et ta annab oma seletused seaduse õige mõtte kohta Riigikohtu lahendites, põhimõtteliselt loob mudeli edaspidiseks käitumiseks, seesugune käitumine on õigusteoorias tuntud kui kohtupretsedendi loomine.

Pretsedendi tähenduse otsimisel vaadake ajas tagasi. Pretsedent oli teo tähenduses, mis võis seisneda nt hõimupealiku või valitseja verdiktis – teos (karistus) tava, reegli või käsu rikkujate suhtes, mis võimaldas kõigil ülejäänutel õppust võtta, et järgmisel analoogsel juhul järgneb seesama. Sealt edasi tuli kirjutatud õigus ja veel hiljem kirjutatud kohtuotsus.

¹⁴⁶ R. Narits. 1995, lk 382

¹⁴⁷ R. Narits. 1995, lk 381.

¹⁴⁸ J. Burke. Kohtuniku roll Ameerika õigussüsteemis. – *Juridica* 1993/3, lk 60.

¹⁴⁹ R. Maruste. Kohtureform – kas lõpu algus või alguse lõpp? – *Juridica* 1994/ 5, lk 104-105.

Pretsedendi mõistmiseks tuleb vastata küsimusele: kas kohus loob õigust? Kui ütleme, et kohus loob õigust, siis selge on see, et arvestades elu arenemist ei ole võimalik kõiki detaile ettenägevalt seadusega reguleerida. Samuti vajab kohtuasi kohest lahendamist ning seda ei saa edasi lükata. Kohus loob õigust siis, kui seadust üldse ei ole, norm on puudulik või norm on olemas ja ta on uus ning teda pole varem kohaldatud. Pretsedent on iseenesest midagi, mis on juhtunud varasemalt ning mis võib olla juhiseks sellele, kuidas antud juhul talitama peaks. Kohtupretsedendi puhul on pretsedendi sisuks *ratio decidendi* – kohtu sõnastatud printsiipt või õiguse reegel, põhimõte, mis on tähtis ja vajalik teatud tüüpi situatsioonide lahendamiseks.¹⁵⁰

Raul Narits nõustub Rait Marustega selles osas, et tänapäeva juristid peavad teadma pretsedendi olemust, kuid ta jääb siiski arvamusele, et võimatu on muuta õiguskultuuri pelgalt ühe seaduse vastuvõtmisega, kuhu oleks sisse kirjutatud kohtuotsuse siduvuse põhimõte. Mandri-Euroopa õiguskultuuri silmas pidades oleks selline tegutsemine otsene tõke seadusandluse arengule. Seepärast on tema arvates õigem nimetada Mandri-Euroopas kohtuotsuseid väärtusotsustusteks. Kaks õiguskultuuri on üksteisele lähenenud ja veelgi lähenemas kui mõtlemisviisid.¹⁵¹ Käesoleva töö autor nõustub sellega, et kõige ligilähedasem mõiste meie kohtulahendile on siiski väärtusotsus, kuna Eesti õiguskord väärtustab küll kõrgema astme poolt tehtud kohtulahendeid, kuid kohustuslik element nende tõsikindlaks järgimiseks tegelikult puudub. Kuid küsimus sellest, miks peetakse kohtulahendit teisejärguliseks õigusallikaks Eestis, on siiski veel käesoleva peatüki raames lahendamata.

Kuna kohtupretsedent on omane Anglo-Ameerika õigussüsteemile, mitte Mandri-Euroopa omale, siis ei ole väga tavapärane, et kriminaalmenetluse seadustikus (KrMS) § 2 punktis 4 on sätestatud kriminaalmenetlusõiguse allikatena ka Riigikohtu lahendid. Varasemalt ei ole Eesti seadusandja üheski õigusvaldkonnas otsesõnu Riigikohtu lahendeid õigusallikana tunnustanud. Sellele vaatamata võib väita, et Eesti Riigikohtu lahenditel, mis sisaldavad kohtunikuõigust, on alama astme kohtu jaoks faktiliselt eeskujuandev ning ka regulatiivne tähendus. Vaatamata sellele, et kohtupretsedent õiguse allikana Eesti õiguses on diskussiooniobjektiks olnud juba väga pikka aega.¹⁵²

KrMS § 2 loetleb selgesõnaliselt neljanda punktina kriminaalmenetlusõiguse allikana Riigikohtu lahendeid, kuid seda küsimustes, mida ei ole lahendatud muudes

¹⁵⁰ R. Maruste 1994, lk 116.

¹⁵¹ R. Narits 1995, lk 382.

¹⁵² M. Sillaots. Riigikohtu lahend Eesti kriminaalmenetlusõiguse allikana. – *Juridica* 2001/2, lk 79.

kriminaalmenetlusõiguse allikates, kuid on tõstatunud seaduse kohaldamisel.¹⁵³ Väga selgelt on siin võetud seisukoht, et kriminaalmenetlusõiguse allikaks on ka kohtulahend ning võib arvata, et käesoleva sätte eesmärk on olnud pretsedendiõiguse võimalikkuse juurutamine kriminaalmenetlusõiguse allikana. Kui kohtulahendi kohaldamise kohustuslikkus on pandud seadusetasandil kirja nagu seda teeb kriminaalmenetluse seadustik, siis on võib olla ülekohtune anda pretsedendile sekundaarse õigusallika nimetust.

Märkimisväärne on tõsiasi, et üheski teises õigusvaldkonnas ei ole Eesti seadusandja Riigikohtu lahendit õigusallikana tunnustanud, kuigi kohtulahend õiguse allikana on diskussiooniobjektiks olnud juba päris pikka aega.¹⁵⁴ Eestis lõpetas seadusandja vähemalt kriminaalõiguse valdkonnas diskussiooni selle üle, kas Riigikohtu lahendid kujutavad endast õiguse allikat või mitte. Lahendamata on aga küsimus sellest, millise iseloomuga õiguseallikaga on Riigikohtu lahendite näol tegu. Seadusesätte sõnastusest võib järeldada, et tegu on täiendava allikaga põhiseaduse, seaduste, rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtete ja normide ning Eestile siduvate välislepingute järel.¹⁵⁵ Käesoleva magistritöö autori arvates on diskussioon tõesti vähemalt kriminaalõiguse valdkonnas lõppenud, kuid kuna õigusallikana on kohtulahend välja toodud vaid kriminaalmenetluse seadustikus, siis muude õigusvaldkondade puhul jätkub see siiani.

Erialakirjanduses on arutletud selle kriminaalmenetluse seadustiku sätte tegeliku tähenduse kui pretsedendiõiguse võimalikkuse üle meie õigussüsteemis, kuid küsimust sätte vastuolust põhiseadusega sätestatud ei ole. Kahtlust ei ole selles, et PS §-s 3 sätestatud seaduse prioriteedi ehk seaduslikkuse põhimõtte ka kohtumenetluses, sest ka kohtumõistmine on riigivõimu teostamine. Kuigi pretsedendiõigust loetakse väga selgelt siiski subsidiaarse õigusallikana: st, et seda tuleks kasutada vaid siis ja niivõrd kui ja kuivõrd on seaduses jäetud midagi täiesti reguleerimata ehk kui tegemist tegeliku seaduselüngaga, mil lihtsalt ei ole võimalik tekkinud küsimust lahendada ühegi tõlgendusmeetodi abil.¹⁵⁶

Sageli kohatav arusaam on järgmine: Euroopas ja eriti Eestis pretsedendiõigust ei ole ning seda pole vaja. Pretsedendiõigus on mingisugune angloameerikalik võõrliik, mille pealetungiga tuleb võidelda. Asja sisuliselt uurides ei tundu Eesti aga sugugi nii pretsedenditu. Väga tihti räägitakse väljakujunenud kohtupraktikast, mis tegelikult pretsedendiõigusest kuigi

¹⁵³ Kriminaalmenetluse seadustik.– RT I 2003, 27, 166... RT I, 26.02.2014, 8.

¹⁵⁴ M. Sillaots 2001, lk 79.

¹⁵⁵ M. Sillaots 2001, lk 81.

¹⁵⁶ M. Sillaots 2001, lk 79-81.

palju ei erine. Kohus tõlgendades õigusnormi või luues ise lünkade asemele uut õigust, annab juhtnööre mitte ainult konkreetse kohtuasja osalistele vaid ka teistele taolistes olukordades olevatele isikutele kuidas tuleks teatud olukordades käituda ja mis saab edasi. Järgmine kord sarnase asjaga kokku puutudes eeldatakse õiguskindluse põhimõttest ja võrdse kohtlemise printsiibist lähtudes, et kohus teeb lahendi, arvestades varem välja öeldud seisukohta. Vastasel juhul tekiks olukord, kus õigus ei muutu lähtuvalt elust, vaid ainult tulenevalt kohtu suvast. Tuleb märkida, et kui kohtupraktika peale ei saa kindel olla, siis ei ole õiguse adressaatidel tegelikult võimalust ennustada, milline käitumine on lubatud ning milline toob kaasa ebameeldivad tagajärjed. Seesugune olukord toob kaasa palju segadust ning ei aita kaasa ennustatavuse tekkele ühiskonnasuhetes. Madalama astme kohus ei soovi saada noomida vale lahendi eest ega taha samas teha ka lisatööd, seega vaatab ta kõrgema kohtu nõudel läbi taas juba lahendatud asju, mis omakorda aitab kaasa pretsedendiõiguse tekkimisele. Kuigi tegelikult on võimalik Eestis õiguskindluse printsiibile tuginedes väita, et pretsedent on teatud piires ka formaalselt siduv. Riigikohus vähemalt Eestis küll ei jäta mingisugust võimalust arvata, et Riigikohtu poolt tehtud varasemate lahenditega ei tule arvestada. Viidates ise igal sammul oma varasematele lahenditele, annab Riigikohus mõista, et ta on kõikidele kohtutele teenäitajaks.¹⁵⁷

Riigikohtu lahend on õigusallikas (edasiselt täitmiseks kohustuslik kõigil analoogilistel juhtumitel) vaid kriminaalmenetlusõiguse küsimuste lahendamisel. Riigikohtu otsuses esitatud seisukoht õigusnormi tõlgendamisel ja kohaldamisel on formaalselt kohustuslik vaid sama asja uuesti läbivaatavale kohtule. See tähendab, et mingit kohtuasja esmakordselt lahendav maakohus ei ole formaalselt seotud varasemas analoogilises asjas väljaöeldud Riigikohtu materiaalõigusliku seisukohaga. Kuid siiski tulenevalt õigusemõistmise hierarhilise süsteemi üldisest loogikast, peavad Riigikohtu senisest praktikast hälbivad seisukohad olema väga veenvalt põhistatud. Vastasel korral, vältimaks sõnamurdlikkust sarnaste küsimuste lahendamisel, Riigikohus lihtsalt tühistab sellise Riigikohtu praktikast hälbiva otsuse.¹⁵⁸ Sellega seoses on Riigikohtu otsuses 3-1-1-101-07 p-s 14 märgitud: “Kollegium nõustub kassaatoriga selles, et kui § 2 p 4 kohaselt saab Riigikohtu lahend olla kriminaalmenetlusõiguse allikaks, siis materiaalõiguslikes küsimustes ei ole seadusandja Riigikohtu lahendile vähemalt otsesõnu samasugust pretsedendiõiguslikku tähendust omistanud. Samas tuleb tähele panna asjaolu, et valdavalt nn mandrieuroopaliku

¹⁵⁷ A. Kangur. Kohus ja kohtulahend. Tartu: Riigikohus 2012, lk 76.

¹⁵⁸ E. Kergandberg; P. Pikamäe (koost). Kriminaalmenetluse seadustiku kommentaarid. Tallinn: Juura 2012, lk 46.

õigussüsteemiga riikide kõrgematel kohtutel lasub kohustus tagada riigis õiguse (ka materiaalõiguse) ühetaoline kohaldamine. Riigikohtu otsus ei loo materiaalõiguse kohaldamise küsimustes küll vahetult kehtivat ja teisi õiguse rakendajaid siduvat normi, kuid tõenäosus, et sarnastes asjades tehakse Riigikohtus ka edaspidi samasugune otsus, annab Riigikohtu lahendile siiski faktilise siduvuse. Eeltoodust tulenevalt ei saa pidada aktsepteerivaks olukorda, kus analoogilistes kriminaalasjades eiratakse varasemas kohtupraktikas juurdunud seisukohti. Selline tegevus nõrgestab õigusemõistmise autoriteeti, kahjustab õiguskindlust ning loob eeldused isikute ebavõrdseks kohtlemiseks.¹⁵⁹

Asjaolust, et kriminaalmenetluse seadustiku § 2 p 4 kohaselt on kriminaalmenetlusõiguse allikaks vaid Riigikohtu lahend, ei tulene maa- ja ringkonnakohtutele absoluutset keeldu püüda leida iseseisvaid ja põhjendatud lahendusi sellistes menetluslikes olukordades, mida seadusandja ei ole reguleerinud. Võib isegi olla lubatud olukord, kus Riigikohtu lahend muutub kriminaalmenetlusõiguse allikaks just mingit alamastme kohtu menetluslikku lahendust aktsepteerides.¹⁶⁰ Seesuguse seisukohaga on töö autoril lihtsam nõustuda, et analoogilises kriminaalasjas ei tohiks eirata siiski kohtupraktikas juurdunud seisukohti, kuna see aitab kaasa õigusselgusele ning samuti õiguskindlusele just tavakodaniku vaatenurgast lähtuvalt. Samuti on töö autor arvamusel, et kohtulahend on juba Eesti õiguses kasutuses ning mitte vaid teisese ja abistava õigusallikana, kuna igal võimalusel viidatakse eelnevalt tehtud Riigikohtu lahenditele ning sisuliselt arvestatakse varasemate kõrgema kohtu lahenditega igal sammul.

Nagu märgib õigusteadlane Janno Lahe, võib küsimusele, kas ja millistel tingimustel võib kohtuotsus olla käsitatav õiguse allikana, vastata kahel viisil: osa autoreid peab kohtuotsuseid õiguse allikaks, osa mitte.¹⁶¹ Eesti autorid on kohtuotsuse nimetamisel õigusallikaks olnud äärmiselt ettevaatlikud, kuid samas välistada pole nad ka seda tahtnud.¹⁶² Eesti õiguskorras saab rääkida vaid kohtulahendite teisejärgulisest osast õiguse loomisel. Samas poleks mõistlik ka nende tähendust õigusele eitada, sest praktikas siiski lähtuvad madalama astme kohtunikud reeglina kõrgema astme kohtu otsusest. Kuid oluline on märkida, et kriminaalmenetluse seadustik on Riigikohtu otsustele andnud otsustava tähenduse kriminaalmenetluse seadustiku § 2 vastuvõtmisega. See säte annab tunnistust seadusandja tahtest kujundada Riigikohtu

¹⁵⁹ Riigikohtu kriminaalkollegiumi otsus nr 3-1-1-101-07.

¹⁶⁰ E. Kergandberg, P. Pikamäe (koost). 2012, lk 46.

¹⁶¹ J. Lahe. Kohtunikuõigusest ning Riigikohtu rollist deliktiõigusliku vastutuse eelduste arendamisel. Riigikohtu lahendid Eesti õiguskorras: tähendus ja kriitika. Tartu: trükikoda Paar 2005, lk 12-15.

¹⁶² J. Lahe 2005, lk 12-15.

lahenditest subsidiaarsed õigusallikad. Seega pole võimalik Riigikohtu lahendist lähtuda juhul, kui see on kohtuniku meelest vastuolus seaduse või teiste seaduses nimetatud õigusallikatega. Samas eraõiguses ei ole sätet, millega Riigikohtu lahendile on antud õigusallika jõud, siis lähtutakse Riigikohtu lahendist kui subsidiaarsest õigusallikast ka eraõiguses.¹⁶³ Janno Lahe arvab, et kohtuotsused on käsitatavad subsidiaarsete õiguse allikatena. Samas ei saa pidada õiguse allikaks iga kohtuotsust, vaid üksnes sellist, milles öeldakse midagi uut õiguse kohta.¹⁶⁴

Käesoleva töö autor nõustub sellega, et iga kohtuotsuse pidamine õigusallikaks ei oleks Eesti õiguskorras mõistlik, seda tuleks teha vaid nende otsuste puhul, kus öeldakse midagi uut õiguse kohta ja täidetakse seaduses olevat lünka. Ka Riigikohus ise pooldab kohtulahendit kui õiguse leidmise kohta. Riigikohus oma lahendis on öelnud, et sarnast probleemi käsitlev kohtulahend ei ole meie õigussüsteemis küll kohustuslikult siduv õiguse allikas, kuid selles sisalduvate kohtu seisukohtade ja tõlgenduste kõrvalejätmist peab kohus põhjendama.¹⁶⁵ Riigikohtu lahendis nr 3-3-1-71-10 on kohus öelnud, et lisaks Riigikohtu lahendite seisukohtade kohustuslikkusele sama asja piires on neil ka oluline roll ühtse kohtupraktika kujundamisel ja õiguse edasiarendamisel.¹⁶⁶ Selle Riigikohtu põhjenduse alusel on võimalik väita, et Riigikohtu lahendid on siiski kohustuslikud ning kergekäeliselt kohtunikul neid muuta või nendega mitte arvestada ei ole võimalik.

Kohtulahendi kui õigusallika temaatikat on varasemalt käsitletud Meris Sillaotsa ja Indrek Lillo magistritöödes. Indrek Lillo käsitleb oma magistritöös kohtuotsust õigusallikana, kui tegu ei ole rutiiniotsusega, mis õiguse kohta midagi ei ütle. Sellele eeldusele on üles ehitatud tema magistritöö.¹⁶⁷ Meris Sillaotsa käsitluse kohaselt on Riigikohtu lahenditel täiendava õigusallika tähendus ning rääkida võib nende presumptiivsest või subsidiaarsest siduvusest. Ta on arvamusel, et kohtulahendid, mis sisaldavad kohtuniku poolt loodud õigusreegleid, ei tuleks automaatselt arvata nii öelda traditsiooniliste õigustloovate aktide, s.o. õiguse üldaktide hulka. Vaatamata tõsiasjale, et kohtunik võib kohtulahendi kaudu luua õigust, on kohtulahend oma põhiolemuselt ja eesmärgilt vaieldamatult siiski individuaalne juriidiline akt. Küll aga tuleb siinjuures tunnistada, et kui reeglina on õigusnormi tekkimise ja avaldumise vormiks õiguse üldakt, siis erandina võib õigusnorm avalduda ka individuaalse juriidilise akti vormis,

¹⁶³ J. Lahe 2005, lk 14-15.

¹⁶⁴ J. Lahe 2005, lk 27.

¹⁶⁵ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus nr 3-2-1-17-05.

¹⁶⁶ Riigikohtu halduskolleegiumi otsus nr 3-3-1-71-10.

¹⁶⁷ I. Lillo. Kohtulahend kui õiguse allikas Eesti õiguskorras. Magistritöö. Tartu 2003.

täpsemalt kohtulahendina. Seetõttu väidab M. Sillaots, et kohtulahend võib olla teatud tingimustel kehtiva õiguse autoriseeritud vormiks ja leidmiskohaks ning järelkult ka õigusallikaks õiguse tunnetamise allika tähenduses. Kuid ta rõhutab asjaolu, et kohtunikuõigust sisaldavad kohtulahendid on võrreldes õiguse üldaktidega märksa nõrgemaks ehk subsidiaarseks õigusallikaks.¹⁶⁸

R. Maruste arvates ei ole põhjendatud R. Naritsa väide, mille kohaselt Eesti õiguskorras omavad doktriinid ja tavaõigus, eriti pretsedent, teisejärgulist osa. Seda seetõttu, et kohtupretsedenti tunnustab õiguse allikana kriminaalmenetluse seadus ning ka õiguspraktika. Kui abstraktsete või vastuoluliste õigusnormide kohta on olemas kohtulahend, mis ütleb, mis on normi sisu ning kuidas seda rakendada tuleb. Just see seletus on alamalseisvatele kohtutele, põhiseaduse järelevalve asjus aga ka parlamendile ja valitsusele siduv. Seega sageli võib juhtuda, et see teisejärguline ütleb, mis on esmajärgulise sisu.¹⁶⁹ Käesoleva töö autor nõustub sellega, et kohtulahendit teisejärguliseks õigusallikaks pidades on see veidi ülekohtune, nimelt võib tihtipeale olla, et seaduses tekkinud lünk täidetakse kohtuniku poolt loodud õiguse abil, mis tegelikult loob siiski esmast õigust ning teisest õigusest sellisel juhul rääkida ei oleks vajadust.

Seaduslünkade täitmise ehk normi täiendamise ehk kohtuliku õigusloome vajadus on tingitud õiguskorra olemuslikust tunnusest – olles küll normatiivsete reeglite pidevalt arenev süsteem, ei vasta see ometi kunagi täielikult ja täiuslikult ühiskonna arengule. Eriti teravalt tuleb see ebakõla esile just seadusõigusele tuginevas Mandri-Euroopa õigustraditsioonis. Seadusandja kohustus on lahendada tänase päeva ülesanded, ehkki tema poolt pakutav heakskiidetava käitumise mudel saab osaks homsele. Samas tuleb tal ka ettehaaratavas pilgus lahendada ka homse päeva probleeme. Paratamatu on õiguskorra lünklikkus.¹⁷⁰

Vastukaaluks õigusteoreetikutele on kohtunik Tiina Pappel Riigikohtu poolt korraldatud foorumil peetud ettekandes veendunud, et Riigikohtu lahend on õiguse allikas. Tema põhjendused on järgmised: 1) kohtumenetluse seadustike kohaselt on Riigikohtu lahendi seisukohad seaduse tõlgendamisel ja kohaldamisel asja uuesti läbivaatavale kohtule kohustuslikud; 2) Riigikohtu lahend pretsedendina on ka mitteformaalselt siduv kohtunikule,

¹⁶⁸ M. Sillaots. Kohtunikuõiguse võimalikkusest ja vajalikkusest kontinentaal-euroopalikus õiguskorras. Magistritöö. Tartu 1996, lk 99-100

¹⁶⁹ R. Maruste 2004, lk 77.

¹⁷⁰ M. Luts. Lünga vastu tõlgendamise või analoogiaga? (Diskussioonist juriidilises meetodiõpetuses). – Juridica 1996/nr 7, lk 348.

kelle menetluses on analoogiline kohtuasi. See on mõistetav, kuna ükski alama astme kohtunik ei soovi, et tema otsus kõrgemas astmes seoses Riigikohtu lahendis väljendatud seisukoha eiramisega tühistatakse. Seetõttu ei jäägi alama astme kohtul muud üle, kui Riigikohtu lahenditest juhinduda. Samuti viitavad paljud menetlusosalised ka ise Riigikohtu lahenditele. Kui kohtusse pöörduja soovib, siis leiab ta praegusel hetkel tehtud lahendite hulgast kindlasti mõne tema positsiooni toetava seisukoha. Seega tuleb alama astme kohtunikul igal sammul otsustada, kas mingi Riigikohtu lahend on tehtud analoogilises asjas või mitte ja kui on, siis kuidas seda tõlgendada ja sellest juhinduda. Samuti arvab ta, et Riigikohtu lahend kui õiguse allikas mõjutab ka ühiskondlikke protsesse laiemalt, sellest juhinduvad nii seadusandja kui täidesaatev võim.¹⁷¹ Tiina Pappel halduskohtunikuna toob välja probleemid Riigikohtu lahenditega seoses. Eelduslikult peaks Riigikohus olema seaduste seletaja, tõlgendaja ja vajadusel ka kohtunikuõiguse looja. See tähendab kohtuniku jaoks seda, et kui mingi seaduse või selles sisalduva sätte mõte ja kohaldamisvõimalus arusaamatuks jääb, tuleks pöörduda abi saamiseks Riigikohtu lahendi poole, lootuses, et Riigikohus on õigusmõiste lahti seletanud või seaduse kohaldamisvõimalusi konkretiseerinud. Probleem tekib siis, kui ka lahendi seisukoht pole üheselt arusaadav või sisaldab mõisteid, mida pole sisustatud. Sellistele lahenditele tuginedes ei saa kindel olla, et kõrgema astme kohus seda hiljem ei tühistata. Seetõttu arvab kohtunik, et Riigikohtu lahendid peaksid olema sedavõrd selgelt ning üheselt mõistetavalt sõnastatud, et nad ei teeniks ainult menetlusosaliste eesmärki tsiteerida neile kasulikke fraase lahendist ja teha selle pinnalt kaugeleulatuvaid järeldusi, vaid välistaksid järeldused, mis ei ole lahendi eesmärgiga kooskõlas ning edastaksid esimese astme kohtunikule selge tegutsemisjuhise. Teiseks probleemiks on kindlasti olukord, kus alama astme kohtunik tugineb Riigikohtu seisukohale, mida on hiljem muudetud.¹⁷² Kohtulahendi kohast õiguskorras ja selle temaatika on segadust tekitav ka kohtunikele endile ning nende iseseisvust otsustamisel piiravad Eestis õiguskindluse ja õigusselguse printsiibid.

Mandrieuroopaliku õigussüsteemiga riikide kõrgematel kohtutel lasub kohustus tagada riigis õiguse (sh materiaalõiguse) ühetaoline kohaldamine. Eeltoodust tulenevalt ei saa pidada aktsepteeritavaks olukorda, kus analoogilistes kriminaalasjades eiratakse varasemas kohtupraktikas juurdunud seisukohti. Selline tegevus nõrgestab õigusemõistmise autoriteeti, kahjustab õiguskindlust ning loob eeldused isikute ebavõrdseks kohtlemiseks. Kommentaarina ütleb Maruste veel seda, et Eesti õigusemõistmisele on küllalt tunnuslik

¹⁷¹ T. Pappel. Riigikohtu lahend kui õiguse allikas. Eesti kohtu lugu. 2006-2008. aastal peetud kohtuteemaliste ettekannete valikkogumik. Tartu: Ecoprint 2008, lk 104.

¹⁷² T. Pappel 2008, lk 104.

range kinniolek kirjutatud õiguses ning muudele allikatele ei taheta viidata. Kui Eesti kohus on aga seaduse aju, siis peaks julgemalt pöörduma ka teiste allikate poole, sest peab ju õigus (seadus) ideekohaselt peegeldama antud ühiskonna elu tema kogu mitmekesisuses ning me ei saa mõista seadust, lugedes ainuüksi tema tähte. Pretsedent on meie õigussüsteemis vajalik ja ka võimalik. Maruste arvates on oluline ja asjakohane kirjutada see, et õiguse allikaks on ka varasem põhistatud kohtulahend sõnaselgelt seadusesse.¹⁷³

Käesoleva töö autori arvamus kohtulahendi olulisusest Eesti õiguskorras ühtib R. Maruste poolt väljaöeldud seisukohaga. Juba 1994 aastal oli Maruste seda meelt, siiani pole kohtulahendit kui õiguse allikat otseselt seaduses tunnustatud, kuna tundub, et suhtutakse väga ettevaatlikult pretsedendi kui õiguse allika nimetamisele. Nimelt ei saa seadust mõista siis, kui seda vaid lugeda. Seaduse mõistmiseks on vaja veel palju enam, tuleb arvestada ka ühiskonnas olevate tõekspidamiste ning väärtushinnangutega, mida kohtunikud saavad teha kohtuotsust kirjutades. Küll ei saa öelda, et üldse ei arvestata kohtulahendiga kui õigusallikaga Eesti õiguses, kuna seadusandja on Riigikohtule andnud rolli olla pretsedendilooja kriminaalmenetluse seadustikus.

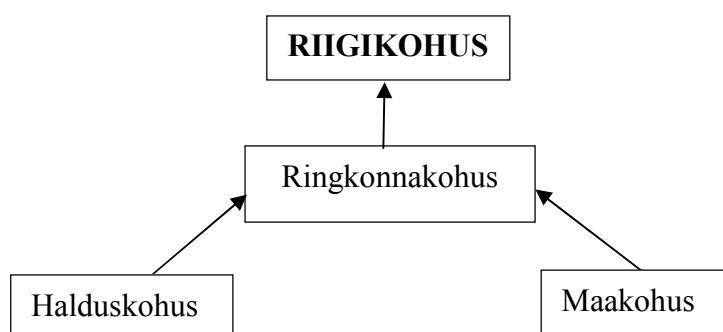
¹⁷³ R. Maruste 1994, lk 117.

3. Kohtulahend võimaliku õiguse allikana läbi Eesti Vabariigi kohtunike silmade

3.1. Eesti kohtusüsteem ja kohtunikkond

Eesti kohtusüsteem koosneb neljast maakohtust, kahest halduskohtust, kahest ringkonnakohtust ja riigikohtust. Maakohtud ja halduskohtud on esimese astme kohtud, ringkonnakohtud on apellatsioonkohtud ning riigikohus on kassatsioonkohus ja ühtlasi põhiseaduslikkuse järelevalve kohus.

Riigikohus asub Tartus. Kaks ringkonnakohtu asuvad Tallinnas ja Tartus. Nelja maakohtu (Harju, Pärnu, Tartu ja Viru) kohtumajad asuvad igas maakonnakeskuses (Ida-Virumaal ja Harjumaal on kolm kohtumaja). Kahe halduskohtu (Tallinna ja Tartu) struktuuris on kokku neli kohtumaja: Tallinnas, Tartus, Pärnus ja Jõhvis.



Eestis on 242 kohtuniku kohta, mis kõik pole pidevalt täidetud. Eestis on maakohtutes 153, halduskohtutes 27, ringkonnakohtutes 43 ja Riigikohtus 19 kohtuniku kohta. (www.kohus.ee) Magistritöö kirjutamise hetkel on Eesti Vabariigis ametisolevaid kohtunikke 225. Kõikides maakohtutes kokku töötab 145 kohtunikku. Mõlemas halduskohtus töötab 20 kohtunikku. Kahes ringkonnakohtus on tegevad 42 kohtunikku. Riigikohtus on kohtunike arv 18.

Maakohtud arutavad esimese astme kohtuna kõiki tsiviil-, kriminaal- ja väärteoasju. Halduskohtud arutavad esimese astme kohtuna haldusasju. Halduskohtu pädevus, halduskohtusse pöördumise ja halduskohtumenetluse kord on sätestatud halduskohtumenetluse seadustikus. Ringkonnakohtud vaatavad teise astme kohtuna apellatsiooni või määruskaebuse korras läbi maa- ning halduskohtute lahendeid nende peale esitatud apellatsioon- või määruskaebuste alusel. Riigikohus on Eesti kõrgeim kohus.

Põhiseaduse järgi on riigikohus kassatsioonikohus ja põhiseaduslikkuse järelevalve kohus. Riigikohtu pädevus on sätestatud kohtute seaduses. Riigikohtu pädevuses on: põhiseaduslikkuse järelevalve teostamine, kohtulahendite kassatsiooni korras läbivaatamine, teistmisavalduste läbivaatamine, muude seadusest tulenevate ülesannete täitmine. Riigikohtusse võib kassatsioonkaebuse esitada iga menetlusosaline, kes ei ole rahul madalama astme kohtu otsusega. Riigikohus võtab kassatsioonkaebuse menetlusse, kui kaebuses esitatud väited võimaldavad arvata, et madalama astme kohus on väärtalt kohaldanud materiaaldõiguse normi või on oluliselt rikkunud protsessidõiguse normi, mis võis kaasa tuua ebaõige kohtulahendi. Riigikohtu lahendid on kättesaadavad riigikohtu koduleheküljel (www.nc.ee).

3.2. Uuringu eesmärk, metoodika ja valim

Käesoleva magistr töö raames viis töö koostaja läbi empiirilise sotsioloogilise uuringu ajavahemikul 12.03.2014-11.04.2014.a kõikide Eesti Vabariigis ametisolevate kohtunike seas eesmärgiga selgitada välja praktika pinnalt, kui oluline on kohtunike jaoks otsustamisel juba eelnevalt tehtud kohtulahend ja mis võimalused oleksid pretsedendil Eesti õigussüsteemis seaduse kõrval primaarse õiguse allikana.

Uuringu sotsioloogilise meetodina kasutati ankeetküsitlust. Ankeedi vorm ja vastuste kokkuvõtte on esitatud käesoleva töö lisan 1.

Valimi kindlakstegemiseks kasutas autor Eesti kohtute kodulehekülge, millel oleva informatsiooni kaudu saatis magistr töö autor küsimustikud Harju, Tartu, Viru, Pärnu Maakohtute kõikide kohtumajade kohtunikele; Tartu ja Tallinna Halduskohtu kohtunikele; Tartu ja Tallinna Ringkonnakohtu kohtunikele ja Riigikohtu kõikidele kohtunikele. Kohtunikele saadetud küsimustike arv oli 225. Antud küsitluses oli tegemist piiratud valimiga, kuna küsitluse respondentideks said olla vaid Eesti Vabariigis ametisolevad kohtunikud, keda on praegusel hetkel kokku 225.

Esmalt saatis autor kohtumaja juhtidele elektroonilised kirjad, saamaks vastuseid küsimusele, kas on võimalik küsitlust läbi viia ja samuti küsitluse toimumise viisi (elektrooniline või paberandjal) kohta. Enamus eelistas elektroonilist küsitlust. Vastajatega kontakteerus autor e-posti teel, mille kaudu edastati küsitluse täitmise palve ja küsitlusleht. Kahe esimese kohtuastme kõikide ametisolevate kohtunike e-posti aadressid on avalikult kättesaadavad

Eesti kohtute koduleheküljel. Riigikohtunike poolt toimus küsitlusele vastamine paber kandjal, kuna nende e-posti aadressid ei ole avalikud. Elektrooniline küsitlus viidi läbi Ankeet küsitlustarkvara veebilehekülje (www.ankeet.ee) abil. Paber kandjal tehtud küsitlus riigikohtunikele toimus riigikohtu sekretäri Piret Lehemetsa kaudu, kes edastas ankeedid kohtunikele ise ning samuti tagastas need.

Kuna küsitluse käigus selgus, et kohtunike vastamise aktiivsus on väga väike, siis tuli magistritöö autoril saata ka meeldetuletus elektroonilisel teel küsitlusele vastamiseks. Seega on kõigile kohtunikele (v.a Riigikohtu kohtunikud) saadetud küsitluse täitmise palve koos küsitlusega kaks korda.

Autor väljastas 225 ankeeti, kokku laekus 48 täidetud ankeeti (neist 3 paber kandjal, 45 elektrooniliselt). Küsimustik koosnes kahekümne kaheksast küsimusest, esitati nii kinniseid, poolkinniseid kui ka lahtiseid küsimusi. Ankeetidele vastanute hulgas oli paraku ka neid isikuid, kes olid jättnud mingil põhjusel üksikutele küsimustele vastamata või olid vastanud vaid osaliselt ning seetõttu jäid nende vastused konkreetse küsimuse juures arvestamata.

3.3. Uuringu tulemuste analüüs ja järeldused

Vastanutest olid enam kui pooled naised, 64,58%, vastanute hulgas oli enim 56-60. aastaseid vastajaid (27,08%). Kõige väiksema vastamise aktiivsusega olid 25-30. aastaste vanusegruppi kuulunud kohtunikud. Selle põhjuseks võib autori hinnangul kindlasti olla ka selles vanuses olevate kohtunike arvu vähesus. Kõige rohkem on küsitlusele vastanute hulgas maakohtu kohtunikke 62,5%. Riigikohtu kohtunikke oli vastanute hulgas kolm (6,25%) ehk kõige vähem. Jällegi võib järeldada seda, et maakohtute kohtunike arv on Eestis kõige suurem, sellest ka respondentide suur arv ning Riigikohtu kohtunike arv on väikseim. Osa vastajatest kirjutas ka enda tööpiirkonna, kuid kuna seda tehti vaid osaliselt, siis sellest tulenevalt järeldusi teha ei oleks autori hinnangul mõttekas. Kohtunikuna töötatud aja pikkuse osas oli kõige rohkem kohtunikke, kelle tööstaaž on 16-20 aastat, neid kohtunikke oli 16 ehk 33,33% vastanutest. Kõige vähem oli vastanute hulgas 6-10 aastase tööstaažiga vastanuid, nimelt vaid kaks ehk protsentides 4,17%. Vastanute aktiivsus ankeedi passi täitmisel 100%. (Vt lisa 1).

Oluliseks sisuliseks küsimuseks oli, kas pretsedent on vastajate arvates Eestis õiguse allikaks, millele saab vastuse järgneva analüüsi käigus (Vt Tabel 1).

Tabel 1. Kas pretsedent on Teie arvates õiguse allikas Eesti õiguskorras? Miks?

	Vastajate arv	%	Jäeti vastamata	%
Jah	28	58,33%	20	41,67%
Ei	19	38,58%	29	60,42%

Küsimusele oli võimalik vastata nii jaatavalt kui ka eitavalt, mõni kohtunik pidas õigeks vastata ka mõlemale. Kokku oli vastajaid sellele küsimusele 47, seega üle poole (28) vastanutest arvasid, et pretsedent on õiguse allikas Eesti õiguskorras.

Järgnevalt käsitleb autor jaatava seisukoha pooldajate põhjendusi. Mõned vastajad tegid viiteid KrMS-le § 2 p 4. Arvati, et pigem võib olla õiguse allikaks pretsedent Eesti õiguses, aga nn puhas pretsedendiõigust Eesti õigusruumis ei ole, v.a kriminaalmenetluses KrMS § 2 p 4. Samuti oldi seisukohal, et kui seaduses on lünk, mis ei reguleeri teatud õigussuhteid, siis tuleb probleem lahendada pretsedendi korras kohtus, mida on ka aeg-ajalt tehtud (teatud juhtudel on ka sellest tulenevalt seadusesätteid muudetud). Samuti märgiti, et elus toimuvad kogu aeg mingid sündmused, mida pole võib olla varem kunagi juhtunud ja seadusandja pole seda ka ette näinud. Iga pretsedent võib saada õiguse allikaks. Kõrgema astme kohtud ise lähtuvad oma varasemast praktikast ja seetõttu on madalama astme kohtul otstarbekas ja õige samast praktikast lähtuda. Pretsedent on õiguse allikaks Eesti õiguskorras, sest Riigikohtu lahendid seaduse tõlgendamisel on kohustuslikud. Samuti on seaduses alati lünki, mida tuleb pretsedendiõigusega täita. Ühe kohtuniku hinnangul on oluliseks allikaks pretsedent Eestis, kuna Riigikohtu seisukohtadega mitteamvestamine, isegi kui need ei ole esitatud antud asjas, on siiski taunitav. Pretsedentidest on kehtivas õiguses võimalik rääkida vaid seoses kriminaalmenetlusega ja pretsedent kindlasti on ka õiguse allikas (s.o sisaldab norme kui ka kohustuslikke käitumisreegleid). Pretsedenti õiguse allikana põhjendati veel nii, et Riigikohtu lahendid on õiguse allikaks küsimustes, mida ei ole lahendatud muudes õiguse allikates, kuid on tõstatunud seaduse kohaldamisel. Samuti arvati, et kuna pretsedent on menetlusseadustikus reguleeritud, siis on ta ka kindlasti õiguse allikaks Eestis. Pretsedent on õiguse allikaks juhul, kui küsimust ei ole reguleeritud muudes õigusallikates. Tsiviilkohtumenetluses kasutatakse analoogiat, kuid välistatud pole ka pretsedent. Kindlasti on pretsedent Eestis õiguse allikaks osas, mida seadused ei reguleeri. Riigikohus on kohati oma lahendites reguleerinud õigussuhteid täpsemalt, nt menetluskulude kantuse nõue, mis seadusest tegelikult ei tulene. Kohtuotsuse tegemisel tuleb arvestada Riigikohtu seisukohtadega. KrMS § 2 p 4 sätestab seaduse tasandil, et RK lahendid on teatud juhtudel seaduse kõrval kriminaalmenetluseõiguse

allikateks. Pretsedendi arvestamine on vajalik ühetaolise kohtupraktika kujunemiseks. Nimetati veel õigusselgust, miks pretsedent on õiguse allikaks Eestis ja et pretsedent õigusallikana tuleneb kohtupraktikast, mis arvestab varasemaid sarnaseid lahendeid. Riigikohtu lahendi puhul tuleb juba seadusest, et on õiguse allikas. Kohtunik võib küll teisiti arvata, kuid ta peab siis leidma põhjenduse, kuidas sellest allikast e. pretsedendist mööda saada. Pretsedendid on oluliseks õiguse allikaks ühe kohtuniku hinnangul, kuna võivad tekkida arvamused võib olla isegi seadusandliku akti tekkeks. Nimetati ka seda, et Riigikohtu lahend samas asjas on kohustuslik, järelikult õiguse allikas, samuti kohtupraktika ühtlustamise hõlbustamine. Pretsedendiga on tihtipeale antud õigusnormile tõlgendus, millest suure tõenäosusega ka hiljem lähtutakse, seega võib pidada õiguse allikaks vastaja arvates. Üheks väga heaks põhjenduseks oli ka see, et kõikide ettetulevate olukordade lahendamiseks seaduse ettekirjutused puuduvad, mistõttu on pretsedendi roll oluline Eestis.

Selle põhjal saab öelda, et kohtunikud peavad pretsedenti Eesti õiguskorras vägagi oluliseks ja tähtsaks elemendiks, ilma milleta oleks meie õiguskorra funktsioneerimine puudulik.

Kuid siiski oli ka 19 vastajat, kelle hinnangul ei ole pretsedent õiguse allikaks Eestis. Selle seisukoha põhjendustena toodi välja järgmised argumendid. Pretsedenti ei saa pooldada kui õiguse allikat Eestis, kuna Eesti ei ole *common law* süsteemi maa. Arvati, et pretsedendi mõju on kahetine, ta ei ole küll õiguse allikana meie õiguskorras viisil nagu see on anglo-Ameerika õigussüsteemis, kuid samas asjas tehtud kõrgema kohtu lahend on alama astme kohtule seaduse kohaldamise osas kohustuslik. Mõned vastajad olid kategooriliselt vastu pretsedendi tunnistamisele meie õigussüsteemis, kuna meie riigis ei kohaldu pretsedendiõigus ja kehtib teistsugune õigussüsteem ning mandrieuroopalikus õigussüsteemis (mille osa on ka Eesti õigussüsteem) on õiguse allikaks vaid seadus. Kuid samas väideti, et Eesti puhul on tegemist alles areneva õiguskorraga ja nii seadusandjad kui seaduse rakendajad alles otsivad mõistlikku tasakaalu oma tegevuses. Seega pretsedendiõigusest nagu USA-s on Eestis veel väga vara rääkida. Teisalt arvati, et kõrgema astme kohtulahenditega kujundatakse õiguskorda olukorras, kus seadustes on väga palju määratlemata mõisteid. Kuigi pretsedenti ametlikult õigusallikana ei tunnistata, on see ühe vastaja arvates tegelikult siiski õiguse allikas, sest Riigikohus viitab oma lahendites sageli varasematele lahenditele mingis õigusküsimuses. Samas mõned vastajad arvasid, et kui välja arvata Riigikohtu lahendid, siis ei ole teised lahendid õiguse allikateks, sest nendega arvestamine ei ole kohustuslik. Maakohtu kohtunikud arvestavad küll sama kohtuastme ja ringkonnakohtu otsustes esitatud seisukohti, kuid niivõrd kuivõrd see ei lähe vastuollu nende siseveendumusega. Osa vastajatest arvasid, et kui ei ole kirjas

pretsedenti seaduses, siis ei ole ta ka õiguse allikaks Eestis. Näiteks toodi välja, et kriminaalmenetlusõiguse allikad on toodud KrMS § 2, pretsedent nende hulka ei kuulu. Samuti seadus ei näe ette, puudub aeg ja süsteem, et kõigi pretsedentidega kursis olla. Ei ole pretsedenti Eestis, sest KrMS § 2 näeb ette, mis on kriminaalmenetlusõiguse allikad, materiaalõiguse kohta KarS-is allkate kohta ei ole midagi. Kohtupraktika aga näitab, et kohtunikud pretsedendile ei tugine. Varasem lahend ei tähenda järgmise kaasuse lahendamisel õiguslikult sama lahendit. Ei peeta õiguse allikaks, sest kohtunikud vaatavad seadusi, milline tähendus on antud kõrgema kohtu lahenditele seaduse kohaldamisel. Need on kohustuslikud sama asja uuesti lahendavale kohtule. Põhjus, miks ei ole pretsedent õiguse allikaks oli nende vastajate arvates ka see, et kuigi kohtunikud arvestavad otsuse tegemisel Riigikohtu lahendites avaldatud seisukohtadega, ei ole välistatud, et kohus konkreetses asjas asub Riigikohtust erinevale seisukohale, üksnes see ei ole otsuse tühistamise põhjuseks. Samas nimetati ka pretsedendi olulisust kohtupraktika ühtlustamise mõttes ning õiguse kohaldamisel peetakse pretsedenti oluliseks. Üks vastaja arvas, et Riigikohtu otsused väärtusotsustena annavad vaid üldisi juhiseid ja tõlgendusi sarnaste asjade lahendamisel ning ei ole hetkel pretsedendipõhised, et pretsedendiga võrdsustada neid ei saaks. Samuti nimetati, et pretsedendist juhendumine ei ole siiski esmane ja õiguse allikaks teda seetõttu pidada ei saa. Toodi välja ka seaduste muutmise aspekt, kuna Riigikohus muudab oma varasemas lahendites antud seisukohti ja varasemad lahendid muutuvad kasutuks. Kokkuvõtlikult öeldes olid peamised argumendid, millega põhjendati pretsedendi eitamist Eesti õiguses pidasid silmas asjaolu, et Eesti puhul ei ole tegu *common law* õigussüsteemiga ning samuti seda, et pretsedenti pole konkreetselt seadusesse sisse kirjutatud, et ta oleks üldiselt kohustuslik.

Kõnealuse küsimusega seondub küsimus sellest, kas vastajate hinnangul võib pretsedent millalgi Eestis õigusallikaks saada. Vastused sellele küsimusele nähtuvad tabelist 2.

Tabel 2. Kui vastasite eelmisele küsimusele eitavalt, siis kas Teie arvates on võimalik, et pretsedent saab Eestis õigusallikaks?

	Arv	%
a) Jah, kindlasti	0	0,00%
b) Pigem jah	7	14,58%
c) Pigem ei	14	29,17%
d) Kindlasti mitte	2	4,17%
Kokku vastajaid:	23	47,92%

Osa kohtunikke, kes vastasid küll pretsedendi olemasolu kohta Eesti õiguskorras jaatavalt, vastasid ka sellele küsimusele, kuigi küsimus oli suunatud neile, kes olid eelmisele küsimusele eitavalt vastanud. Sidudes küsimuse eelmisega (Vt Tabel 1) saab öelda, et isikud, kes ei pidanud pretsedenti õiguse allikaks Eestis, on seisukohal, et pretsedendil Eesti õiguses kohta pole ja seega ei saa õiguse allikaks ka tulevikus. Vastajatest 14 olid veendumusel, et pigem ei saa pretsedent õiguse allikaks ja kaks vastajat olid selles kindlad. Ei olnud ühtegi vastajat, kes oleks arvanud, et kindlasti saab pretsedent õiguse allikaks, kuna nende arvamuse kohaselt pretsedenti Eestis ei eksisteeri õigusallikana. Siiski ei anna see vastust küsimusele, miks ei võiks see tulevikus õigusallikaks saada, kuid vaadates järgmise küsimuse vastust, siis kindlalt ei väitnud keegi, et oleks vaja seaduse tasandil pretsedenti Eestis reguleerida.

Tabel 3. Kas Eesti õiguskorras tuleks seadusesse kirjutada pretsedent siduva ja kohustusliku õigusallikana?

	Vastajate arv	%
a) Jah, kindlasti	0	0,00%
b) Pigem jah	11	22,92%
c) Pigem ei	27	56,25%
d) Kindlasti mitte	9	18,75%
Kokku	47	97,92%

Küsimusele pretsedendi sätestamisele seadusesse ei olnud ühtegi vastajat, kes oleks kindlalt väitnud, et kindlasti tuleb pretsedent kirjutada seadusesse siduva ja kohustusliku õigusallikana. Pigem pooldasid seda seisukohta 11 vastajat (22,92%). Rohkem (36) oli vastajaid, kes pigem või üldse ei poolda pretsedendi toomist seadusesse. Magistritöö autor märgib, et kohtunikud kasutavad küll eelnevalt tehtud kohtulahendeid palju oma otsuste tegemisel, kuid selle küsimuse alusel saab teha hoopis teistsuguse järelduse. Seda, et kohtunikud pigem ei poolda pretsedendi kinnistamist seadusesse, võib olla põhjusel, et siis muutuks see kohustuslikuks elemendiks otsuste tegemisel, mistõttu kohtuniku enda siseveendumus jääks tahaplaanile ja teisejärguliseks.

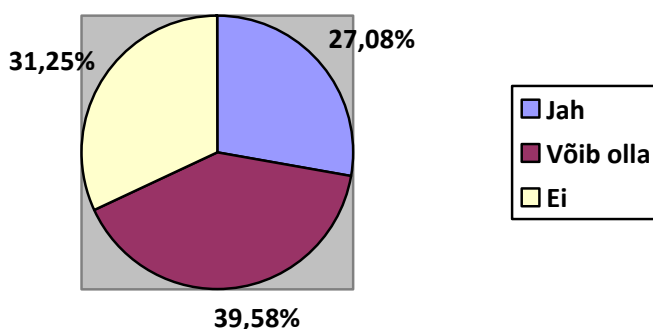
Huvitavalt jagunevad vastused küsimusele, kuidas vastaja hindab olukorda, et pretsedenti ei käsitleta Eestis õigusallikana.

Tabel 4. Kuidas hindate olukorda, et Eestis reeglina ei käsitleta pretsedenti õigusallikana?

	Vastajate arv	%
a) Pooldan seda seisukohta täiesti	9	18,75%
b) Pigem pooldan seda seisukohta	16	33,33%
c) Pigem ei poolda seda seisukohta	16	33,33%
d) Ei poolda seda seisukohta üldse	7	14,58%
Kokku	48	100.00%

Nagu tabelist näha, on selle väite pigem pooldajaid ja pigem mittepooldajaid täpselt sama arv vastanutest. Siiski pigem pooldajaid ja täiesti pooldajaid oli kokkuvõtteks rohkem – 52,08% vastanutest oli selle poolt, et reeglina Eestis ei käsitleta pretsedenti õigusallikana. Seda olukorda võib seostada ka asjaoluga, et kuna pretsedent ei ole ametlikuks õiguse allikaks Eestis kuulutatud, siis sellest järelduvalt ka pooldatakse seda seisukohta. Kuid tegelikult oli vastajate arvamus enam-vähem pooleks, kes pooldasid ja kes ei pooldanud olukorda, et reeglina Eestis ei käsitleta pretsedenti õigusallikana. Tundub, et suur osa kohtunikest ei julge võtta kindlat seisukohta pretsedendi osas õigusallikana, mida tõestab ka järgmine diagramm (Vt Diagramm 1).

Diagramm 1. Kas kohtulahend on Teie arvates teisejärguline õiguse allikas Eesti õiguskorras?



Teisejärguliseks õigusallikaks pidasid kohtulahendit 27,08% vastajatest, 31,25% respondentidest arvavad vastupidist. Kõige rohkem (39,58%) oli neid, kes arvavad, et võib olla on kohtulahend teisejärguline õigusallikas. Siin on võimalik oletada, et kohtunikud ei ole veel kindlat seisukohta võtnud kohtulahendi tähtsuse osas õigusallikana või ei soovi nad seda kindlalt väita, arvestades nii poolt- kui vastuargumentidega. Tähelepanu väärib ka järgmise küsimuse vastus, kus saab aimu sellest, missugust kohtuotsust tuleks üldsegi õiguse allikaks

pidada.

Tabel 5. Kas õiguse allikaks tuleks Teie hinnangul pidada...

	Vastajate arv	%
a) Igat kohtuotsust?	3	6,25%
b) Vaid seesugust kohtuotsust, kus öeldakse uut õiguse kohta?	28	58,33%
c) Midagi muud?.....	14	29,17%
Kokku	45	93,75%

Valdav arvamus selle kohta, missugust kohtulahendit tuleks õiguse allikaks pidada, on see, et selleks peaks olema kohtuotsus, kus öeldakse uut õiguse kohta (58,33% vastajatest). Samuti on respondente, kes on seisukohal, et õiguse allikaks tuleks pidada veel midagi muud, selle pooldajaid on 29,17% vastanutest (Vt Tabel 5). Vastajad pakkusid välja millegi muu all analoogiat, jõustunud kohtulahendeid, ainult Riigikohtu lahendeid, menetluslikke määrusi. Toodi välja veel, et õiguse allikaks saab pidada vaid sellist kohtulahendit, mille puhul seadusandja on sarnaselt KrMS § 2 p 4 nõudnud lahendist lähtumist. Ka ütles üks respondent, et see, mis on õiguse allikas, peab olema selgelt määratletud seadusandja poolt, siin ei peaks olema igäühe tõlgendusi, mis on allikas ja mis mitte. Õiguse allikaks tuleks vastajate sõnul pidada Riigikohtu lahendit, kus öeldakse uut õiguse tõlgendamise kohta. Kõige rohkem pooldasid vastajad oma kommentaarides seda, et õiguse allikaks tuleks pidada Riigikohtu poolt tehtud lahendeid. Riigikohtu lahendit kui õiguse allikat pooldavad ka enamus järgmisele küsimusele vastajaid.

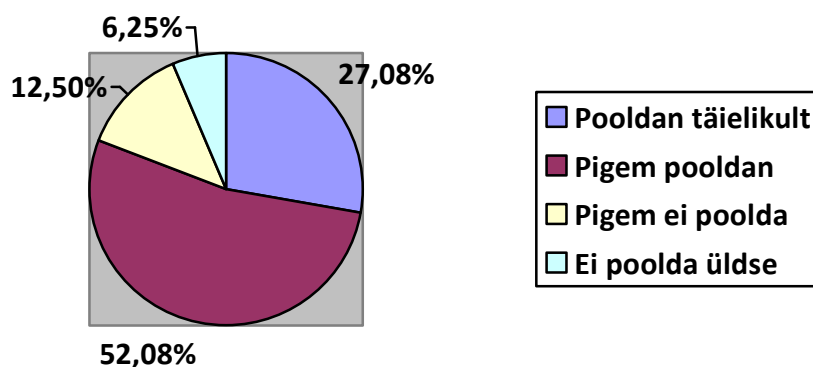
Tabel 6. Kas Eesti õiguspraktikas omavad õiguse allika staatust....

Kohtuinstants	Jah	Ei	Vastuseid kokku	Vastamata
a) maakohtud	6 (18%)	27 (82%)	33	15 (31,25%)
b) ringkonnakohtud	12 (33%)	24 (67%)	36	12 (25%)
c) Riigikohus	41 (91%)	4 (9%)	45	3 (6,25%)

Väga suur osa vastajatest (91%) on arvamusel (Vt Tabel 6), et Eesti õiguspraktikas omavad õiguse allika staatust Riigikohtu poolt tehtud tõlgendused. Seda kindlasti ka asjaolul, et kriminaalmenetluse seadustikku on kirjutatud Riigikohtu lahend kohustusliku õiguse allikana, kuid samas peavad kohtunikud ka ise väga oluliseks eelnevalt tehtud Riigikohtu lahendeid. Ringkonnakohtu lahendeid peavad oluliseks 33% vastanutest ning maakohtu poolt tehtud

lahendeid vaid 18% vastanutest. Seega õiguse allika staatust omab õiguspraktikas tegelikult vaid Riigikohus, mis on kirjutatud kriminaalmenetluse seadustikku. Seda temaatikat käsitleb järgnev diagramm 2.

Diagramm 2. Kas Teie pooldate kriminaalmenetluse seadustikus § 2 punktis 4 sätestatud, et kriminaalmenetlusõiguse allikatena tuleks käsitleda ka Riigikohtu lahendit?



Diagrammi 2 alusel saab teha järelduse, et Eesti kohtunikud siiski pigem pooldavad või täielikult pooldavad olukorda, kus on seadusesse kirjutatud õiguse allikana ka Riigikohtu lahend, neid respondente oli kokku 79,16% küsitlusele vastanutest. Vähe oli selliseid vastajaid, kes ei poolda üldse seda olukorda või pigem ei poolda (18,3%).

Riigikohtu kohtunik pidas vajalikuks ka täiendada omapoolsete kommentaaridega Riigikohtu lahendi sätestamist seaduses õigusallikana. Nimelt arvas ta, et see on hädaolukord, kus seadusandja ei ole suutnud luua seadusandlikku baasi ja Riigikohtul tuleb teha parandusi, kuid paraku ta ei näe lähitulevikus ka teist võimalust. Samuti lisas ta, et Riigikohtu otsus on kindlasti siduv, kuid samas ei pea ta siduvaks Ringkonnakohtu otsust, sest ka seal teevad erinevad kohtukoosseisud vahel diametraalselt erinevaid lahendeid analoogilistes asjades. Vastajad pooldavad küll olukorda, et kriminaalmenetluse seadustikus on Riigikohtu lahend õiguse allikana sätestatud, kuid järgmise küsimuse puhul saab vastuse küsimusele, kui suurt tähelepanu pööratakse ka sama astme kohtu poolt tehtud lahendile.

Tabel 7. Kui suurt tähelepanu pöörate otsuse tegemisel varasemalt sama astme kohtu poolt tehtud lahendile?

	Vastajate arv	%
Pööran suurt tähelepanu	6	12,5%
Pigem pööran tähelepanu	22	45,83%
Pigem ei pööra sellele tähelepanu	14	29,17%
Üldse ei pööra tähelepanu	6	12,5%
Kokku	48	100.00%

Sellest küsimusest lähtuvalt saab öelda, et kohtunikud siiski pigem pööravad tähelepanu (45,83%) või pööravad isegi suurt tähelepanu (12,5%) varasemalt sama astme kohtu poolt tehtud lahendile. Üle poole respondentidest (58,33%) pöörab tähelepanu varasemalt sama astme kohtu poolt tehtud lahendile suuremal või väiksemal määral, kuid siiski arvestab sellega oma otsuseid tehes. Ülejäänud vastajatest (41,67%) pigem ei pööra tähelepanu või üldse ei pööra tähelepanu varasemalt sama astme kohtu poolt tehtud lahendile. Neid vastajaid, kes pööravad tähelepanu varasemalt tehtud sama kohtuastme otsustele oli üle poole, arvatavast seepärast, et osade kohtunike arvates on see õiguskindluse element, et kohtuotsused oleksid võimalikult ühtlase praktikaga. Kuid need vastajad, kes ei pööra pigem tähelepanu sama astme kohtunike poolt tehtud lahenditele oli samuti palju, autori hinnangul võib see jällegi tuleneda asjaolust, et kuna Eesti õiguskorras pole pretsedenti kui kohustuslikku õiguse leidmise kohta sätestatud otseselt seaduses, siis pole vajalik ka arvestada teiste lahenditega. Üks kohtunik lisas kommentaariks, et Eesti õiguse allikaks peetakse siiski õigusakte ning kohtu poolt tehtud lahendid on nende õigusaktide kohaldamine ning iga kohtunik peaks siiski ise kohaldama seda õigust, mitte kellegi teise poolt eelnevalt tehtud mõttekäiguga arvestama. Järgmise küsimuse puhul saab kinnitust asjaolu, et seaduse mõjuvõim on Eesti õiguskorras täielik ning seadus on primaarne kõigi kohtunike jaoks otsustamisel.

Tabel 8. Kohtuotsuste tegemisel mängivad kohtunike jaoks primaarset rolli...

Väide	Nõustun täiesti	Pigem nõustun	Pigem ei nõustu	Üldse ei nõustu
a)... kehtivad seadused	46 (100%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)
b)... eelnevad kõrgema instantsi kohtu otsused	19 (48%)	16 (40%)	5 (13%)	0 (0%)
c)... varasemad Riigikohtu otsused	32 (70%)	13 (28%)	1 (2%)	0 (0%)
d)... varasemad sama instantsi kohtu otsused, kus ise töötate	5 (13%)	17 (44%)	12 (31%)	5 (13%)
e)... enda siseveendumus	37 (79%)	9 (19%)	1 (2%)	0 (0%)
f)... muu (palun kirjutage)	2 (9%)	3 (13%)	8 (35%)	10(43%)

Kohtunike arvates mängivad kehtivad seadused kohtuotsuste tegemisel primaarset rolli, sellisel arvamusel olid kõik sellele küsimusele vastajad, nimelt 46 vastanut, 2 kohtunikku jätsid antud küsimusele vastamata (Vt Tabel 8). Nagu esitatud tabelist nähtub, on ka eelnevad kõrgema instantsi kohtu otsused vastajate jaoks olulised, kuid siiski mitte nii tähtsad kohtuotsuste tegemisel. Olulisena võib välja tuua tabelist veel selle, et kohtunikud ei pea primaarseks kohtuotsuste tegemisel varasemaid sama instantsi kohtu otsuseid, kus nad ise töötavad, nimelt pigem ei nõustu selle väitega 12 kohtunikku ehk 31% vastanutest. Enda siseveendumusega arvestamine kohtuotsuse tegemisel on väga olulisel kohal, sellega on täiesti nõustunud 37 kohtunikku (79% vastanutest). 23 kohtunikku pidasid vajalikuks kohtuotsuse tegemisel ka midagi muud välja tuua. Lahtisele küsimusele antud vastused olid siin järgmised:

- Üks vastaja pigem ei nõustu sellega, et kohtuotsuse tegemisel mängib primaarset rolli midagi muud, kuna otsuse teeb kohtunik vastavalt asjaoludele ja siseveendumuse kohaselt. Muud mõtted ei tohiks olla mingiks aluseks kohtuotsuse tegemisel. Karistuse mõistmisel arvestab kohtunik alati ka karistust kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid. Kriminaalasjas kogutud muud isikut iseloomustavad materjalid ja dokumendid lähevad kergendavate või raskendavate asjaolude alla.
- Teine vastaja arvab, et kohtuotsuse tegemisel võiksid olla olulised näiteks ka teadusartiklid, kommentaarid, Euroopa Kohtu ja Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika.
- Kolmas vastaja on seisukohal, kohtuotsuste tegemisel võiksid primaarset kohta omada nt poolte väited ja tõendid.
- Neljanda vastaja mõte on, et tema pigem ei nõustuks sellega, et võib olla veel miski muu, mis omab primaarset rolli kohtuotsuse tegemisel, lisaks neile eelpool nimetatutele, kuna seda ei saa olla seoses asjaoluga, et avalikkusel on omad ootused õiguse suhtes ehk igavene küsimus kehtivast õigusest ja õiglusest. Seega ei aitaks see

kaasa õiguskorra stabiilsusele.

- Vastaja arvamus on, et selleks millekski muuks võib olla teatud asjades nt Euroopa Kohtu otsused, teiste riikide kohtuotsused, mis abistavad seaduse tõlgendamisel.
- Samuti on millegi muuna loetletud veel asja tehisolusid, seaduseelnõude seletuskirju, loogikat ja elukogemust, ka õigusosalast kirjandust.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et vastanute hulgas mängivad kohtuotsuste tegemisel kohtunike jaoks primaarset rolli kehtivad seadused, seda arvasid kõik vastajad 100%. Autor põhjendab seda seisukohta järgmiste asjaoludega. Nimelt tegelikult küsimust ei saa reaalselt olla selles, et esimene lähtekoht peab olema kehtiv seadus ehk asjassepuutuvad õigusaktid nende asjassepuutuvas redaktsioonis. Teisalt on küsitluse järgi võimalik väita, et kohtuotsuse tegemisel on oluline kahtlemata ka kohtuniku siseveendumus, sellega saaks õigustada kehtiva ja PS kooskõlas oleva normi kohaldamata jätmist. Varasemad kohtuotsused (s.o teistes, kuid sarnastes asjades, jättes kõrvale asja uue läbivaatamise küsimused, kus kõrgema instantsi seisukoht on siduv) on olulised ja mängivad samuti asja lahendamisel rolli, kuid siiski mitte primaarset ning põhjendatud juhtudel tuleb nendest kõrvale kalduda.

Tabel 9. Kui tihti kasutate oma töös eelnevat kohtupraktikat otsustamisel?

	Vastajate arv	%
a) Iga lahendi puhul	8	16,67%
b) Suhteliselt tihti	34	70,83%
c) Vahel harva	5	10,42%
d) Ei kasuta üldse	0	0.00%
Kokku	47	97,92%

Antud küsimusele vastas 47 kohtunikku. Vastustest ilmneb, et 42 vastajat kasutavad oma töös eelnevat kohtupraktikat otsustamisel kas iga lahendi puhul või suhteliselt tihti. Autor on jõudnud järeldusele, et kohtunike jaoks on väga oluline arvestada eelnevalt tehtud lahenditega igapäevaselt, kuna see suurendab õiguskindlust ning ka ühtlustab õigusest arusaadavust. Märkimist väärib veel asjaolu, et ei olnud ühtegi vastajat, kes ei kasutaks üldse oma töös eelnevat kohtupraktikat otsuste tegemisel. Kuna nähtub, et eelnevat kohtupraktikat kasutavad kohtunikud oma töös päris tihti, siis tekib ka sellega seonduvalt küsimus, kas see eelnevalt tehtud otsus on siduv analoogilistes kohtuasjades, mida seletab Tabel 10.

Tabel 10. Kas Teie arvates on varasemalt tehtud kõrgema kohtu otsus siduv analoogilistes asjades?

Vastus	Vastajate arv	%
a) Jah, kindlasti	7	14,58%
b) Pigem jah	27	56,25%
c) Pigem ei	10	20,83%
d) Kindlasti mitte	3	6,25%
Kokku	47	97,91%

Vastanutest 70,83% olid arvamusel, et varasemalt tehtud kõrgema kohtu otsus on kas kindlasti siduv või pigem siduv analoogilistes kohtuasjades. Samas kirjutas üks kohtunik, et tema sellele küsimusele ei vastaks, kuna analoogilisi asju ei ole olemas. Protsentuaalselt palju vähem, nimelt 27,08% oli kohtunikke, kes arvasid, et kõrgema kohtu otsus ei ole siduv analoogilistes asjades. Siin võib eelnevate küsimuste alusel ka väita, et need vastajad, kes vaatavad varasemaid kohtulahendeid oma otsuseid tehes, arvavad ka seda, et need on siduvaks analoogilistes asjades. Kui see küsimus puudutas üldiselt kõrgema astme kohtu poolt tehtud varasemaid otsuseid, siis järgmise küsimuse puhul on tegu ainult eelnevalt tehtud Riigikohtu otsustega arvestamisega.

Tabel 11. Kui oluline on Teile enda töös analoogilises asjas eelnevalt tehtud Riigikohtu kohtulahend?

	Vastajate arv	%
a) Väga oluline	28	58,33%
b) Oluline	18	37,5%
c) Pigem oluline	2	4,17%
d) Ei ole oluline	0	0,00%
Kokku	48	100,00%

Autor püüdis selle küsimuse alusel välja selgitada, kui oluline on kohtunikule oma töös analoogilises asjas eelnevalt tehtud Riigikohtu lahend. Üle poole vastajatest (58,33%) pidas seda väga oluliseks ning 18 (37,5%) kohtunikku oluliseks. Seega 46 vastanut arvas, et Riigikohtu lahendid analoogilistes asjades on kohtunikule otsuse tegemisel väga olulised või olulised, millest omakorda saab järeldada, et kohtunikud juhivad nendest ja pööravad neile tähelepanu. Üks kohtunik mainis kommentaarina ka seda, et seda pole küll välja öeldud ametlikult, kuid Riigikohtu lahendist hälbivad otsused analoogilistes asjades on tegelikult päris riskantsed kohtuniku jaoks. Sellest ka nii suur olulisus Riigikohtu lahendite näol.

Samavõrd oluline on autori hinnangul saada teada, millistes kohtuasjades kasutavad kohtunikud enim eelnenud kohtupraktikat.

Küsimus 1. Millistes kohtuasjades arvestate enim eelnenud kohtupraktikat?

- a) Kriminaalasjades 19 (39,58%)
- b) Tsiviilasjades 17 (35,42%)
- c) Haldusajades 7 (14,58%)
- d) Mitte üheski 2 (4,17%)

Küsimusele vastuseid: 45 Jäeti vastamata: 3.

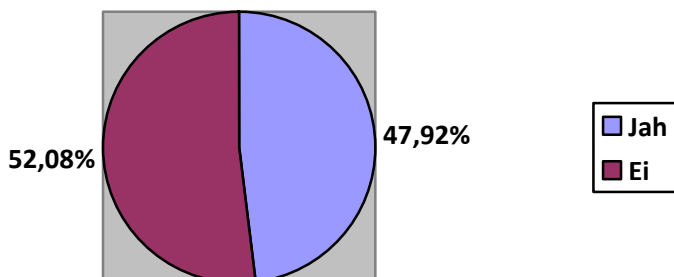
Küsimus 2. Millistes kohtuasjades arvestate enim eelnenud Riigikohtu praktikat?

- a) Kriminaalasjades 23 (47,92%)
- b) Tsiviilasjades 15 (31,25%)
- c) Haldusajades 7 (14,58%)
- d) Mitte üheski 0 (0%)

Küsimusele vastuseid : 45 Jäeti vastamata: 3.

Vaadates koos neid kaht küsimust (Vt Küsimus 1 ja Küsimus 2) mille eesmärgiks oli teada saada, millistes kohtuasjades arvestatakse praktikas enim eelnenud kohtupraktikat, annab see võimaluse võrdlemiseks. Mõlema küsimuse puhul oli vastajaid 45. Kõige enam arvestavad kohtunikud eelnenud kohtupraktikat ja Riigikohtu praktikat kriminaalasjades. Esimesel juhul oli vastajaid 19 ja Riigikohtu praktika puhul 23. Järgmisena peeti kohtunike seas oluliseks tsiviilasjades tehtud eelnenud kohtulahendeid ning alles siis haldusajades, kusjuures nende vastajate arv nii kohtupraktika kui ka Riigikohtu praktika puhul oli sama – 7 vastanut. Eelnenud kohtupraktikat ei arvesta vastanutest 2 kohtunikku mitte üldse, kuid Riigikohtu praktika puhul ei olnud vastajaid selles kategoorias, mis annab võimaluse töö autoril eeldada, et Riigikohtu poolt tehtud lahendid on siiski kohtunike seas väga olulised ning nendega tuleb igal sammul arvestada ja neid jälgida. Eelneva kohtupraktikaga arvestavad peaaegu kõik vastajad, kuid oluline on vaadelda ka seda, kas Riigikohtu otsuses esitatud seisukoht on kohustuslik vaid sama asja uuesti läbivaatavale kohtule või on ka teised kohtud kohustatud järgima eelnenud lahendeid.

Diagramm 3. Kas Teie arvates Riigikohtu otsuses esitatud seisukoht õigusnormi tõlgendamisel ja kohaldamisel on formaalselt kohustuslik vaid sama asja uuesti läbivaatavale kohtule?



Vastajate arvamused sellest, kas Riigikohtu otsuses esitatud seisukoht õigusnormi tõlgendamisel ja kohaldamisel on formaalselt kohustuslik vaid sama asja uuesti läbivaatavale kohtule, jagunesid peaaegu pooleks: nimelt 47,92% oli seisukohal, et on kohustuslik vaid sama asja uuesti läbivaatavale kohtule ja 52,08% respondentidest vastasid sellele küsimusele eitavalt. Paljud kohtunikud märkisid ka oma kommentaarides, et Riigikohtu otsused on tegelikult kohustuslikud kohtunikule otsustamisel, kuid formaalselt seda kuskil sätestatud ei ole (v.a kriminaalmenetluse seadustikus) ning kohtunikul on siiski jäetud teatud otsustamisruum ja keelatud ei ole teha ka täiesti uut otsust, kui see on piisavalt põhjendatud ja motiveeritud. Antud küsimuse puhul võib välja lugeda, et poolte kohtunike arvates siiski on Riigikohtu lahend siduv ka teistele kohtutele, mitte ainult sama asja uuesti läbivaatavale kohtule. Oluline on vaadelda ka seda, kas üldse on Riigikohtu seisukoht siduv näiteks maakohu kohtunikele, mis on tehtud analoogilistes asjades.

Tabel 12. Kas mingit kohtuasja esmakordselt lahendav maakohus on formaalselt seotud varasemas analoogilises asjas väljaöeldud Riigikohtu materiaaõigusliku seisukohaga?

	Vastajate arv	%
a) Jah, kindlasti	14	29,17%
b) Pigem jah	21	43,75%
c) Pigem ei	8	16,67%
d) Ei ole üldse	4	8,33%
Kokku	47	97,92%

Eelnevate küsimuste ja vastuste põhjal jõudis käesoleva töö autor järeldusele, et kohtunikule

on antud otsustamisel piisav otsustamisruum ja -vabadus. Respondentide vastuste alusel küsimusele maakohtu kohtunike seotusest Riigikohtu poolt väljaõeldud materiaalõigusliku seisukohaga võib öelda siiski, et 29,17% kohtunikest arvavad, et maakohus on formaalselt kindlasti seotud varasemas analoogilises asjas väljaõeldud Riigikohtu materiaalõigusliku seisukohaga (Vt Tabel 12). 43,75% vastajatest arvavad, et pigem ollakse seotud. Kohtunikud, eriti alamastme kohtunikud, siiski tunnetavad teatavat seotust ja kohustuslikkust Riigikohtu poolt väljaõeldud seisukohtade suhtes.

Tabel 13. Kui suur on tõenäosus, et sarnastes asjades tehakse Riigikohtus ka edaspidi samasugune otsus?

Vastus	Vastajate arv	%
a) Väga suur	10	20,83%
b) Pigem suur	34	70,83%
c) Pigem ei ole tõenäoline	2	4,17%
d) Üldse ei ole tõenäoline	1	2,08%
Kokku	47	97,91%

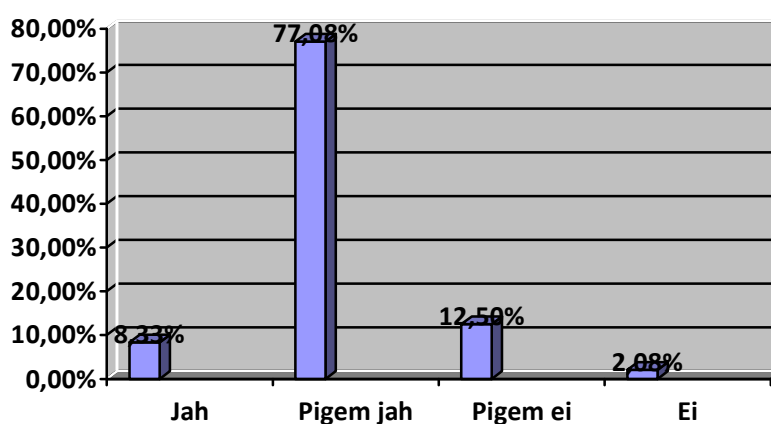
Riigikohtus tehtavate uute lahendite puhul samasuguste otsuste tegemises on täiesti kindlad 20,83% vastanutest (Vt Tabel 13). Need, kes arvavad, et pigem on suur tõenäosus samasuguseks otsuseks, on 70,83%. Magistritöö autor arvab, et kuna kohtunikud on arvatavasti sellisel arvamusel oma kogemuste ja eelneva praktika põhjal, siis tegelikult reaalsuses tehaksegi sarnastes asjades Riigikohtus ka edaspidi samasugune otsus. Seda arvamust toetab ka asjaolu, et vastupidiselt vastanuid oli väga vähe, ainult 6,25%. Kuigi otsene formaalne kohustuslikkus puudub, peab kohtunik paratamatult neid arvestama, sest kõrgema kohtu väljakujunenud praktikat lihtsalt ignoreerides (s.o jättes kõrvalekaldumise põhjendamata) riskiks kohtunik distsiplinaarsüüdistusega. Seetõttu arvatavasti on kohtunikud ka järgmisele küsimusele vastates päris ühel meelel.

Tabel 14. Kas tulenevalt õigusemõistmise hierarhilise süsteemi üldisest loogikast, peavad Riigikohtu senisest praktikast hälbivad seisukohad olema väga veenvalt põhjustatud?

	Vastajate arv	%
a) Jah, kindlasti	31	64,58%
b) Pigem jah	17	35,42%
c) Pigem ei	0	0.00%
d) Kindlasti mitte	0	0.00%
Kokku	48	100.00%

Riigikohtu senisest praktikast hälbivad seisukohad peavad olema respondentide arvates väga veenvalt põhjustatud, nii arvasid 100% vastanutest (Vt Tabel 14). Kindlal arvamusel on selles osas 64,58% kohtunikest, pigem pooldavad seda 35,42% vastanutest. Nagu näha, valitses selle küsimuse puhul respondentide seas teatav üksmeel, mis töö autori hinnangul võib tuleneda asjaolust, et Riigikohtu lahendil, kui kõige kõrgema kohtu poolt tehtud otsusel, on teatav autoriteet ning kohtunikel on siiski teatav kohustus sellest juhendada oma otsuse tegemisel. Samas võib olla olukordi, kus seda kohtul võimalik teha ei ole ning tuleb teha senisest praktikast hälbiv otsus. Käesoleva magistr töö autori hinnangul peaks see otsus olema väga põhjendatud ja motiveeritud, et hälbivat seisukohta õigustada. Kohtunike poolt hälbivate otsuste tegemisest aitab hoiduda ka kindlasti Riigikohtu poolt tehtud otsuste võimalikult konkreetne ja selge väljendamine.

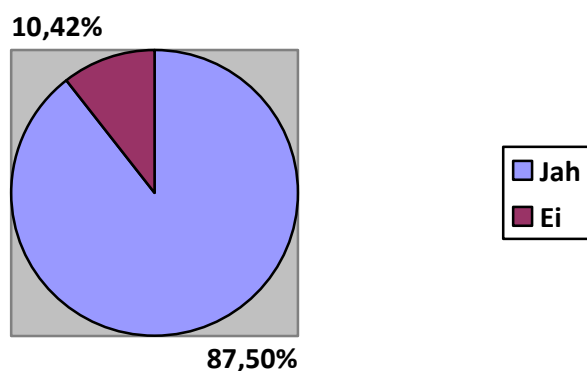
Diagramm 4. Kas Riigikohtu poolt tehtud lahendid on piisavalt selged ja üheselt mõistetavad?



Antud küsimuse eesmärgiks oli välja selgitada, kas kohtunike enda arvates on Riigikohtu poolt tehtud lahendid piisavalt selged ja üheselt mõistetavad. Kuna Riigikohtu kohtunikke osales küsitluses vaid 3, siis suurem osa respondentidest on selle küsimuse puhul just alamastme kohtunikud. Pigem nõustuvad (77,08%) kohtunikud sellega, et Riigikohtu poolt

tehtud lahendid on piisavalt selged ja üheselt mõistetavad, kindlal seisukohal on 8,33% respondentidest. Üldjuhul on tendents siiski Riigikohtu lahendite mõistetavuse kasuks – neid kes pigem pole või üldse pole rahul, on vaid 14,58% vastanutest. Sellest järelduvalt võib öelda, et kohtunikud on rahul kõige kõrgema astme kohtu tegevusega ja tema kohtunike poolt tehtud otsustega. Otsuse ühetaolisus ja mõistetavus on omakorda ka oluline nn tavalisele inimesele, kes lugedes kohtuotsuseid peaks samuti mõistma tehtud otsust, mitte ei tohiks olla Riigikohtu otsus vaid juristide pärusmaa. Riigikohtu poolt tehtud otsuste jälgimise tõttu võib tihtipeale jääda mulje, et kohtunikule ei ole jäetud piisavalt iseseisvat otsustusruumi. Kohtunike arvamus on tegelikult hoopis teistsugune.

Diagramm 5. Kas kohtunikule on Teie hinnangul jäetud piisavalt iseseisvat otsustusruumi?



Suur osa vastajatest, nimelt 87, 5% on arvamisel, et kohtunikule on jäetud piisavalt iseseisvat otsustusruumi. Respondendid kommenteerisid enda jaatavat seisukohta järgmiselt. Paljud vastasid, et on täiesti piisavalt jäetud otsustusruumi. Samuti toodi välja, et kohustuslikud on Riigikohtu juhised üksnes tühistatud asja läbivaatamisel, kuna kohtunikud on oma töös sõltumatud ja kohtunikul on piisavalt iseseisvat otsustusruumi ning igale asjale tuleks läheneda individuaalselt, arvestades konkreetse asjaga seonduvaid erisusi. Piisava otsustamisruumi kasuks rääkis ka asjaolu, et kui seisukoht erineb väljakujunenud õiguspraktikast, siis seda põhjendades on võimalik seda muuta. Arvestades iga kohtuasja erinevaid nüansse, on vaatamata Riigikohtu seisukohtadele seaduse kohaldamise küsimustes igat konkreetset kohtuasja lahendav kohtunik piisavalt vaba otsustama, milline lahend tuleb selles asjas teha. Asjaoludele annab hinnangu ikkagi konkreetne kohtukoosseis. Iga kuriteosündmus on omaette nähtus, olgugi et teo pealkirjaks saab panna konkreetse kuriteo paragrahvi numbri, seega iga kuriteo lahendamisel kohtunik otsustab iseseisvalt teoraskust jne ning teeb seejärel lõpliku otsuse. Kohtul on võimalik arvestada nii sellega, kas kohtuasjad on

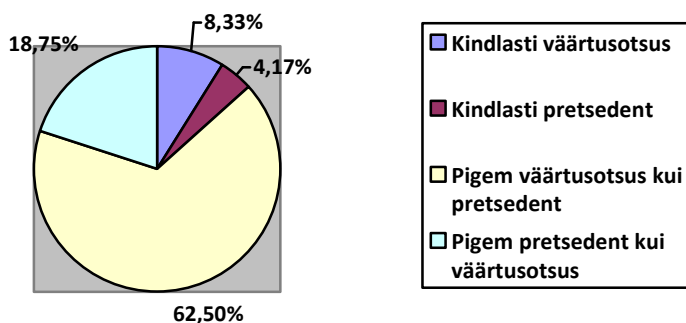
sarnased ja kas on muutunud muu taust (õiguskord, sotsiaalne taust jne), kas kõrgema astme kohtu lahend kohaldub konkreetsele juhule täpselt või on tegemist erisusega. Peeti silmas, et kohtunik on vaba otsustama, kuna ka analoogilistes asjades on asjaolud alati veidi erinevad, pole identsed ja konkreetsetes kohtuasjades võib vaatamata teatava sarnasuse olemasolu korral laheneda asi siiski erinevalt. Arvati veel, et kuivõrd kohtupraktikat siduva õigusallikana pole ette nähtud (v.a KrMS § 2 p 4), siis on kohtunik piisavalt vaba kõrvale kalduma ka Riigikohtu praktikast, küsimus on üksnes piisavas motiveerimises, piisava alusmaterjali olemasolus, põhjendamisoskuses. Mõned kohtunikud tõid välja just asjaolu, et regulatsioonid mõnedes küsimustes on puudulikud ning seaduses on palju määratlemata õigusmõisteid, kuid otsustada tuleb sellele vaatamata. Selle seisukoha pooldamiseks öeldi veel, et alati on võimalik tuua põhjendused, milles kõrgema kohtu seisukohad konkreetsetes asjades ei kohaldu, nimelt kohtuasjad on erinevad ja seisukohad ei ole kivistatud, iga õiguse tõlgendamise tuleb suhtuda loominguiliselt. Toodi välja ka asjaolu, et kohtunikul on võimalik kriitiliselt suhtuda isegi seadusesse. Samas arvati, et kohtunik on vaba otsustama vaid seaduse piires ja õiguse tõlgendamisel. Kõrgema kohtu otsused ei ole madalama astme kohtutele kohustuslikud, kuna kohtunik lähtub eelkõige seadusest, siseveendumusest ja olemasolevatest materjalidest. Mõned vastajad arvasid, et kohtunikud on vabad otsustamisel vaid siis, kui Riigikohus ei ole andnud ühest selgitust seaduse tõlgendamise osas. Kuid öeldi, et õigusnormi kohaldamine toimub igas kohtuasjas konkreetsetest asjaoludest lähtudes, seega saab varem antud tõlgendus olla siduv või eeskujuks vaid osas, milles praeguse ja varasema kohtuasja asjaolud kattuvad, kuid kui asjaolud on erinevad, tuleb alati hinnata, selle järgi on kohtunik vaba otsustamisel.

Magistritöö autor nõustub nende vastajatega, kes arvasid, et kohtunikule on antud piisavalt otsustamisruumi, kuid teatud juhtudel tuleb seda siiski ka piirata (nt kui on olemas eelnev Riigikohtu tõlgendus samas asjas) õigusselguse tagamise eesmärgil.

Mõned vastajad (10,42%) arvasid (Vt Diagramm 3), et kohtunikule ei ole jäetud piisavalt iseseisvat otsustamisruumi. Seda põhjendati peamiselt asjaoluga, et kuna Riigikohtu (varsti juba ka Ringkonnakohtute) praktikas on tavaks saanud, et madalama astme kohtult nõutakse varasematest Riigikohtu lahenditest lähtumist, mis väga tihti ei muutu, siis ei ole kohtunik täiesti vaba otsuseid langetades. Üks vastaja tõi välja, et kohtuniku otsustamisruumi on küll piiratud, kuid väga mõistlikus ulatuses. Magistritöö autor nõustub ka nende põhjendustega, kuna Riigikohtu lahenditega arvestamine on väga oluline ning seda eirates võib kohtunik saada palju hukkamõistmist.

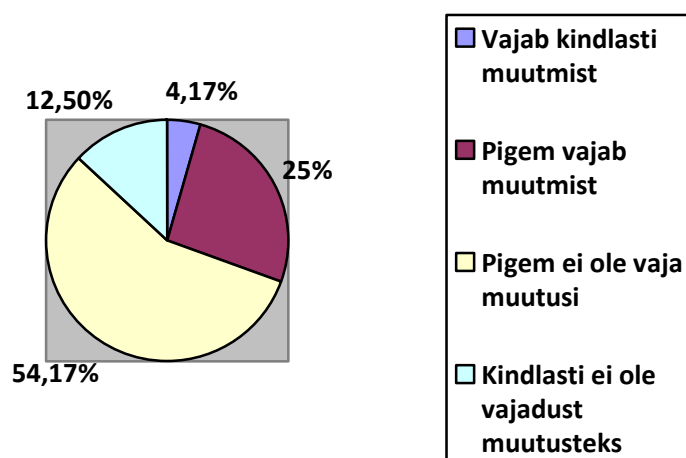
Kaks viimast küsimust aitavad leida vastuseid põhiprobleemidele pretsedendi koha osas Eesti õigussüsteemis osas ning samas ka pretsedendiõiguse võimalikkuse kohta Eestis.

Diagramm 6. Kas Mandri-Euroopas on õigem kohtuotsuseid pigem nimetada väärtusotsusteks (mida kõrgema kohtu poolt tehtud, seda väärtuslikum), mitte pretsedendiks?



62,5% sellele küsimusele vastajatest olid nõus sellega, et mandrieuroopalikus õiguskultuuris on õigem kohtuotsuseid nimetada pigem väärtusotsusteks. See arv näitab, et päris pretsedendiõigusest Eesti kohtunike arvates siiski rääkida ei saaks. Pretsedendi puhul on oluline, et see on seaduseks, kuid väärtusotsuste puhul on see lihtsalt abistavaks elemendiks kohtunikule otsuse langetamisel. Pretsedendi jõud on kindlasti suurem kui väärtusotsustel. Töö autori arvates pooldavad Eesti Vabariigi kohtunikud just kohtuotsust väärtusotsusena, kuna nende otsustamisvabadus jääb siiski alles.

Diagramm 7. Kas on vajadus muutusteks või peab jääma ka edaspidi kehtima teoreetikute seisukoht, et Mandri-Euroopa õigusperekonnas on õigusemõistmisel aluseks ainult õigusaktid mitte kohtulahendid?



Kõige viimase sisulise ning magistritöö kirjutajat enim huvitanud küsimusena soovis käesoleva töö autor teada saada kohtunike arvamust selle kohta, kas on vajadust muuta Eesti õigussüsteemi pretsedendi sissetoomisega või peaks jääma kehtima seisukoht, mis ülistab esmase õigusallikana vaid seadust. Üle poole vastanutest (54,17%) arvavad, et pigem ei ole vaja muutusi õiguskorras. Kui neile lisada veel kohtunikud, kelle arvates ei ole vajadust kindlasti muutusteks, siis on muutuste vastu pigem 66,67% vastanutest. Need, kes arvasid, et Eesti õiguskord vajaks muutust pretsedendi sissetoomise näol on 29,17%. Töö autor palus ka igal vastajal oma seisukohta põhjendada.

Põhjendused võib küsimuse alusel jagada nelja gruppi.

I. Vajab kindlasti muutmist

Üks vastaja on kindlal veendumusel, et Eesti õiguskord vajab kindlasti muutmist, kuna elu areneb väga kiiresti, aga "kõik on juba kord olnud" printsiipi ehk pretsedenti saab ja tuleb ikka kasutada.

II. Pigem vajab muutmist

Arvatakse, et pigem vajab muutust, sest jõustunud kohtulahendid on täitmiseks kohustuslikud ning nendes välja öeldud seisukohad aitavad edaspidi kujundada kohast õiguskäitumist. Reaalses elus on olukord, kus kohtulahendid (eriti Riigikohtu lahendid) on juba õigusemõistmisel aluseks. Samuti tuuakse põhjenduseks, et elu muutub igapäevaselt ja kindlasti see toob kaasa uute kuriteokoosseisude tekke. Võrreldes aastaid 1990 jne ning praegust aega, on seadusandja nimetatud väga palju uusi tegusid kuritegudeks ja praegu toimub ka KarS koosseisude revideerimine, mis kõik on elu ja seadusandja peab sellega kaasas käima. Muutuste poolt on üks vastaja seetõttu, et sisuliselt kõrgema astme kohtu seisukohad seaduse tõlgendamisel on kohustuslikud mitte ainult konkreetsetes asjades, vaid ka analoogilistes asjades, siis milleks seda eitada. Muutuste vajalikkust põhjendati ka asjaoluga, et elu on tunduvalt keerulisem ja mitmepalgelisem, kui seadusandja seda ette oskab näha. Elu näitab, et kuna kriminaalmenetlus sarnaneb üha enam *common law*-iga, siis tuleb järgi aidata ka õiguse allikate osas. Reaalsus on kohtuniku jaoks ikkagi see, et kõrgema astme kohtuniku seisukohtadega tuleb arvestada, seetõttu võiks selle sätestada õigusallikana ka seaduses. Arvatakse, et ainult seadus ei kehti Eesti õiguskorras juba ammu, tuleb ainult vaadata kohtulahendi puhul, millises ulatuses oleks aeg muutusteks. Vaidluste korral pööratakse kohtusse ja kohus lähtub varasematest kohtulahenditest, siis ei ole tegeliku praktikaga kooskõlas arusaam, et varasemad kohtulahendid ei oma õigusemõistmisel rolli ning tegelik areng on selles suunas, et arvestatakse eelnevate kohtulahenditega üha enam.

III. Pigem ei ole vaja muutusi

Kohtunikud, kes muutusi ei poolda põhjendavad seda asjaoludega, et õigusselgus on parem ja vandekohtu süsteem on liiga kallis ning kohatu nii väikse elanikkonnaga riigi puhul nagu Eesti vm väike Euroopa riik. Samuti esineb identseid olukordi harva, mistõttu võib kohustus iga hinna eest lahendit järgida kammitseva kohtunikku õiguse tõlgendamisel ja siseveendumuse järgi otsustamisel. Siiani on pidevalt muutunud ka seadused ning seetõttu tihti ka Riigikohtu seisukohad. Muutuste vajadusest saab rääkida siis, kui materiaal- ja menetlusõiguses tehakse vaid kosmeetilisi, mitte radikaalseid muutusi, mis annab aega ühtse õiguspraktika tekkimiseks. Üks vastaja ütles, et on konservatiivne ja sellise seisukorraga harjunud ning muutusi Eestis vaja ei oleks, kuna on olemas toimiv süsteem ja tungivat vajadust ei ole seda muuta. Üks grupp vastajaid oli seisukohal, et muutusi vaja pole, sobib ka praegune olukord, kus kohtupraktikat arvestatakse paralleelselt seaduse sätetega ning kohtulahend peab olema ja on kindlasti õiguse allikas, kuid ta ei pea olema sarnaselt õigusaktiga kohaldamiseks kohustuslik. Huvitava aspektina toodi välja asjaolu, et õigussüsteemi ja seaduste stabiilsus on väärtused omaette ning iga muutus peab olema tingitud reaalsest vajadusest muutusteks. Õiguskindlusest lähtudes muutus pole vajalik, samuti annab praegune olukord Eestis kohtunikule suurema otsustamisvabaduse. Arvati, et õiguse ühetaoline kohaldamine annab õiguskindluse ja selline olukord annab võimaluse ka tavakodanikule õigusest midagi teada saada ja hoiduda õigusvastasest käitumisest ning õigus ja menetlus peaksid olema võimalikult konservatiivsed, läbipaistvad, selge ja etteaimatava tähendusega. Toetatakse teoretikute seisukohta, et ajalooliselt on nii kujunenud ning ega Eestis kehtivad seadused nii kehvad ei ole, et neid kohtulahenditega asendada. Pakuti välja, et õiguse allikateks võiksid jääda mõlemad (nii seadus kui kohtulahend) paralleelselt.

IV. Kindlasti ei ole vajadust muutusteks

Kategoriliselt olid muutuste vastu selle grupi vastajad. Nemad arvasid, et kindlasti pole vaja muutust, kuna kõrgema astme kohtus tehtud lahendeid on piisav arvestada kohtupraktikas seaduse ühetaolise kohaldamise kontekstis. Kohtulahendeid ei peaks käsitlema eraldi kohustuslike õigusallikatena. Põhiliseks jääb ikkagi seadus, mille kohaldamiseks on vajalikel juhtudel vaja kõrgema astme kohtu poolset tõlgendamist. Samuti arvati, et praegused õiguse allikad on piisavad ning tagavad stabiilsema õiguskorra ja selge ning ühetaolise arusaamise õigusest. Ei nähta mingit põhjust, miks peaks kõrgemate kohtute lahenditel olema tingimata pretsedendi kaal. Kohtupraktika ühtlustamine toimub piisavalt juba praeguse korralduse puhul

ning pretsedentide puhul on seisukohtade muutmine märksa vaevalisem, isegi kui see oleks mõistlik. Menetlusosaliste jaoks on oluliselt lihtsam ja ülevaatlikum, kui piisav regulatsioon on kirjas seaduses, mitte ei peaks seda otsima kohtupraktikast ning kohtupraktikas kerkinud probleemid tuleks mõistliku aja jooksul lahendada seaduse tasandil. Lisati veel, et pole vajadust muutusteks, kuna milleks püüda teha kuidagi teiste õigussüsteemide järgi. Oleme ühtemoodi alustanud ja teeme nii ka edasi. Keerukaid ja aeganõudvaid vaidlusi on meil niigi palju. Vastasel korral muutub õigusest arusaamine veel enam üksikute privileegiks, sest kohtulahenditest käitumisnormi otsimine pole igapäevase jõukohane, konkreetse õigusnormi leidmine on lihtsam. Kindlasti ei ole vajadust muutusteks, kui jääb sama seisukoht – et aluseks on õigusaktid –, siis ei keela see kohtul ka kohtupraktikast lähtuda, kui see (praktika) on kooskõlas õigusaktidega. Sellega on kohtul laiem otsustamisruum ja valik, kas vajadusel tugineda lisaks õigusaktile ka kohtupraktikale või on võimalik käsitleda ainult õigusaktide abil. Teoreetilises plaanis peaks õigusakt piisav olema. Aga kui tuua kohustuslikuna sisse ka kohtulahendid, siis ei ole pääsu põhjendamistest, kui kohus soovib mingit oma rida ajada või varasematest kohtulahenditest hälbivat seisukohta võtta. Iga asi on eripärane ja otsustamisel peaksidki enam tähtsust omama just selle asja eripärast tulenevad asjaolud (konkreetsete osaliste käitumisest, iseloomust, subjektiivsetest tundmustest vms lähtuv). Varasemate kohtulahendite arvestamise puhul kujuneb peamiseks nivelleerimine – kõik iseärasused ja selle asja osalistest tulenevad eripärad tuleks kõrvale heita. Ühe kohtuniku arvates muutuse tegemisel vaid muutuse pärast ei oleks mõtet, sellega aetaks meie õiguskord veelgi rohkem segaseks.

Käesoleva magistr töö autori arvamus ühtib teise grupi vastajate omaga, et pigem oleks vajadus muutusteks, kuid nii seadus kui ka kohtulahend võiksid kehtida paralleelselt ühesugust õigusjõudu omavate õigusallikatena. Autor põhjendab oma poolehoidu sellega, et kohtulahend on nii või teisiti Eesti õiguskorras juba väga tihti kasutuses olev ning kohtunike jaoks oluline otsustamisel, miks ei võiks seda siis seaduse tasandil ära märkida vältimaks segast olukorda kohtulahendite suhtes.

Ankeedis jäeti küsitletavatele küsitluse lõpus võimaluse esitada omapoolseid täiendavaid kommentaare ja arvamusi. Täiendavaid kommentaare laekus üsna palju, nimelt 33,33% vastanutest pidasid vajalikuks öelda üldiseid seisukohti antud küsitluse teema kohta. Töö autor tooks neist välja silmapaistvamad koos omapoolsete kommentaaridega.

— Ehkki materiaaõiguslikud seisukohad ei ole reeglina kohustuslikud (Riigikohtult)

kõikidele kohtutele, saab neid eirata üksnes tugevama loogikaga ja põhjendamisega, sest üksikjuhtumite reguleerimisel ei olegi võimalik ega õiglane anda alati ammendavaid ja lõplikke seisukohti kõikideks juhtumiteks edaspidi. Samuti kui asi läheb absurdseks, tuleb Põhiseadus meile appi. Eeltoodud vahendid õigusmõistmiseks on piisavad ja pole ka *common law* riikides lõplikke pretsedente, viimaste ületamiseks on ikka ilmselt samad põhjendused, et täpselt samu elulisi juhtumeid peaaegu ei esinegi.

- Kahjuks on juhtumeid, kus asja uuel arutamisel pärast seda, kui Riigikohus on samas asjas tehtud alama astme kohtute lahendid tühistanud ja saatnud asja uueks läbivaatamiseks, ei ole Riigikohtu seisukohad üheselt mõistetavad. Halvimal juhul saab hageja Riigikohtu lahendis väljendatud juhistest ja seisukohtadest aru ühtemoodi, kostja teistmoodi ja alama astme kohus veel kolmandat moodi.
- Õiguse allika staatust võivad omada üksnes jõustunud kohtulahendid, need on olulised just pretsedentide korral (nendega n-õ lapitakse "seaduse auke" ning võivad olla ajendiks seaduse muutmiseks vms).
- Riigikohus on koolitustel korduvalt rõhutanud, et kohtuotsus peab olema arusaadava ka nn Maalile maalt. Riigikohtu lahend kui õiguse allikas võiks seda samuti olla. Ladinakeelsed terminid, keerulised lausekonstruktsioonid jne sellele kindlasti kaasa ei aita, et inimesed saaksid nende suhtes tehtud lahendist üheselt ja selgelt aru.
- Maa- ja ringkonnakohtute praktikat aitaks väärtustada ühtne ning mitte eriti keerukas märksõnasüsteem lahendite avaldamisel.
- Kohtunik peaks olema ikka isemõtlev ja õiguse kohaldaja konkreetsetele asjaoludele konkreetsete osaliste järgi. Kohtunikult ei tule nõuda varasemate kohtulahendite ümberkirjutamist. Iseseisvat mõtlemisvõimet ja analüüsi peetakse varsti üldse ebaoluliseks. Aga igale osalisele on oluline just see temaga aset leidnud olukord.
- Riigikohtu otsused sünnivad kompromissina. Mingil hetkel tuleb lihtsalt otsus teatavaks teha. Lahkhelide puhul ei saa iga lahendi juurde kirjutada eriarvamust – jääb nii nagu enamus koosseisust on otsustanud. Kui mingis teises olukorras ja teistel asjaoludel tuleb madalama astme kohtunikul teha Riigikohtu seisukohtadest hälbiv otsus ja kui see on hästi põhjendatud, siis pole välistatud, et kõrgem kohus oma seisukohti muudab.

Käesoleva töö autor on küsitluse tulemusi analüüsid järeldusele, et primaarset rolli kohtuotsuse tegemisel mängivad kohtunike jaoks siiski seadused, kõik küsitletud kohtunikud olid sellel arvamusel. Seesugune lõpptulemus ei tule kindlasti üllatusena, kuna Eestis kehtib seadusõigusel põhinev õigussüsteem ning kohustuslikud saavad olla vaid kehtivad ja avaldatud õigusnormid. Praktikas arvestatakse varasemate kohtulahenditega üllatuslikult palju ning võib väita, et ei ole kohtunikku, kes nende poole otsustamisel ei vaataks. Paljude kohtunike arvates on kohtuotsuse tegemisel väga oluliseks aspektiks ka enda siseveendumus.

Kokkuvõte

Käesoleva magistritöö peaesmärgiks oli välja selgitada, milline koht on Eesti õiguskorras seadusel ja pretsedendil. Töö käigus otsiti vastust küsimusele: kas kohtulahend võiks olla Eesti õiguskorras primaarne õiguse allikas seaduse kõrval?

Selleks, et leida nimetatud küsimusele vastust pidas autor esmalt vajalikuks määratleda õiguse allika mõiste. Selgus, et õiguse allikat kui mõistet ei ole lihtne üheselt defineerida. Erinevatest aspektidest vaadelduna antakse erinevad tähendused sellele mõistele. Kõige üldisemalt võime siiski öelda, et õiguse allikas on koht, kust saab leida õigust ning õigusallikates leiavad enda õige koha õigusnormid. Eesti kuulub mandrieuroopalikku õigussüsteemi, kus kõige olulisemaks õiguse allikaks on seadus. Õiguse allikatena Eestis käsitletakse põhiseadust, seadusi, seadlusi, määrusi ja kohaliku omavalitsuse akte. Samuti tuleb õiguse allikateks pidada rahvusvahelise õiguse printsiipe ning Euroopa Liidu õigusakte. Õiguskirjanduse alusel on õiguslikul taval, kohtupretsedendil ja doktriinil selles õigussüsteemis õigusallikana teisene tähendus. Pretsedent Eesti õiguse allikana ei ole küll siduv, aga sellele vaatamata võib seda pidada õiguse allikaks.

Töö põhiküsimiseks on: kas ja mis võimalused oleksid pretsedendil meie õiguskorras õigusallikaks saada? Teoreetikute õigusteadlaste diskussiooni alusel saab öelda, et Eestis suhtutakse kohtulahendi tunnustamisse pretsedendina siiski üsna passiivselt. Kuigi kriminaalmenetluse seadustikku on kirjutatud sisse ka kohtulahend õiguse allikana, siis selle kasutamisel on ka teatud piirangud. See tähendab, et Riigikohtu lahend tuleb kriminaalmenetlusõiguse allikana kõne alla alles siis, kui ühestki muust seaduses loetletud allikast ei ole võimalik leida lahendust otsustamist vajavale küsimusele. Teoreetikute hinnangul puudub Eesti Riigikohtu lahenditel range siduvus, kuid siiski madalama astme kohtud ei tohiks sarnaste juhtumite puhul tähelepanuta jätta Riigikohtu lahendeid ning nendest kergekäeliselt kõrvale kalduda. Seega mingi siduvus on neil kohtulahenditel siiski olemas, kuid seadusega seda kõrvutada ei maksaks. Seaduses ei ole väljendatud, et kohtulahendil oleks range siduvus, sellest tulenevalt ei ole kohustuslikuks tehtud ka nendest kinnipidamine ja igal sammul arvestamine. Kohtunikul on kohustus teatud tingimustel ja olukordades ise luua õigust, kui seadus ei ole kindlat juhtu reguleerinud. Kuid kohtute poolt antud õiguse tõlgendused peaksid olema kõige autoriteetsemad ning väärtusotsustused. Reaalselt toimuva olukorra pinnalt võib öelda, et tegelikult vaatavad ka apellatsioonikohtud üksteise lahendeid ning peavad neid silmas, kuigi kõige rohkem pretsedendi mõiste alla

kuuluvad riigi kõrgeima kohtu lahendid. Pretsedent kuulub siiski teoreetikute arvates üldise õiguse süsteemi ning Eestis eksisteerivate kohtulahendite puhul on tegu väärtusotsustustega. Võib tõdeda üldise õiguse süsteemi ja mandrieuroopaliku õigussüsteemi lähenemist üksteisele, kuid pretsedendiõigusest Eestis rääkida ei saa.

Magistritöö autori arvates on oluline asjaolu, et õigusallika staatus eeldab avalikkust, kättesaadavust. Eestis on kohtulahendite kokkuvõtted kättesaadavad Riigi Teatajas. Õiguse allikas, mis sisaldab tema subjektide jaoks mingeid käitumisreegleid, peab olema kättesaadav kõigile neile, kes seda vajavad. Kõigele eelnevale tuginedes on autor kindel, et kohtud siiski ka loovad õigust olukordades, kus ei ole võimalik seaduse järgi õiglast otsust teha, millest omakorda on õige öelda, et kohtuotsus on siiski üha enam muutunud ka õiguse leidmise kohaks ehk õigusallikaks. Autor nõustub A. Aarnio seisukohaga. A. Aarnio arvab, et õiguse allikatest võib rääkida kitsamas ja laiemas tähenduses. Laiemas tähenduses, mille kohaselt õiguse allikaks on kõik see, mis aitab õiguse sisu selgitada ja õigust tõlgendada, võib vähemalt kõrgema kohtu otsust pidada õiguse allikaks.

Magistritöö peaesmärgi saavutamiseks ehk kohtulahendi koha Eesti õiguse allikana kindlakstegemiseks viidi käesoleva magistritöö raames läbi ka uuring, millest võttis osa kokku 48 respondenti. Küsitlus viidi läbi kõigi Eesti Vabariigi kohtuastmete ametisolevate kohtunike seas. Kõige rohkem ehk üle poole oli küsitlusele vastanute hulgas maakohtute kohtunikke.

Selgus, et kohtunike seas valitsevad hinnangud ja arvamused pretsedendi suhtes on kohati ühtivad teoreetikute omadega, kuid leidub ka erinevusi. Osade vastanute arvates on pretsedent õiguse allikas Eesti õiguskorras, kuna Riigikohtu lahendid on seaduse tõlgendamisel kohustuslikud ning lüngad tuleb täita pretsedendiõigusega. Pigem arvati kohtunike seas, et Riigikohtu otsused võiksid kehtida paralleelselt seadusega ning küsimustes, mida õigusnormid ei suuda reguleerida, tuleks vaadata just pretsedendiõiguse poole. Muude kohtute lahendeid Eestis esmase õiguse allikaks ei peetud. Riigikohtu lahenditega mitteametustamise korral tuleb kohtunikul seda väga põhjendada.

Teine osa vastanutest ei pooldanud pretsedendiõigust Eestis praegusel hetkel. Kuna see pole kindlalt õiguse allikana seadusesse kirjutatud, siis ei ole põhjust ka kohustuslikuks arvestamiseks. Siiski üle poole vastanutest ei pidanud kohtulahendit Eestis teisejärguliseks allikaks, seega saab pidada kohtulahendit tugevama jõuga allikaks, pigem kaldub ta esmase

õiguse allika poole seaduse kõrvale. Samas suur osa vastajatest olid arvamusel, et kohtulahendit seadusesse sisse ei tuleks kirjutada, vaatamata sellele, et nendega igapäevasel arvestatakse. Põhjus võib magistritöö autori hinnangul olla selles, et kohtunikud tahavad olla mingis mõttes vabad otsustamisel ning mitte siduda end täielikult lisaks seadusõigusele pretsedendiõigusega.

Üle poole kohtunikest olid nõus väitega, et mandrieuroopalikus õiguskultuuris on kohtuotsuseid õigem nimetada pigem väärtusotsusteks ning päris pretsedendiõigusest Eesti puhul rääkida ei tohiks. Seesugune seisukoht ühtib eelpool mainitud teoreetikute seisukohaga.

Valdav seisukoht kohtunike hulgas on siiski see, et muutusi kohtulahendi toomisel esmase õiguse allikaks poleks pigem vaja teha ning ollakse rahul praeguse olukorraga. Magistritöö autori arvates on kohtulahendil tänases Eestis suur õigusjõud, kuid kuna tegu on seadusõigusel põhineva õigussüsteemiga, siis kohtulahendit peetakse mingis mõttes võõrkehaks, kuid teisese õiguse allikana teda käsitledes ei oleks see siiski õiglane. Vastates töö alguses püstitatud küsimusele saab öelda, siis hetkel kohtulahendit esmase kui primaarse õiguse allikaks siiski ei peeta, kuid väljavaated edaspidiseks on siiski olemas.

Lõppjärelendusena on käesoleva töö autor kindel, et Eestis on olemas vajadus kohtulahendi nimetamisel õiguse allikaks. Vajaduse põhjuseks on asjaolu, et kirjutatud õigusega ei suudeta ettehaaravalt kõike õiguslikult olulist üksikasjalikult reguleerida ja keele kui infovahendaja võimalused sotsiaalseid probleeme ja nende lahendamise reegleid adekvaatselt käsitada ja edastada on piiratud. Küsimus ei olegi tegelikult vajaduse olemasolus, kuna vajadus eksisteerib vaid selles, millises ulatuses tuleks kohtulahend õiguse allikana õigusaktides sätestada. Öeldakse, et vajadus leiab alati lahenduse, seega kui on olemas suur vajadus muutusteks, küll siis leitakse ka lahendus. Kohtulahendi populaarsus on kasvamas, kuid siiski ei ole Eestis olemasolev kohtunikuõigus võrreldav angloameerikalikus õiguskultuuris oleva kohtunikuõiguse olemusega.

Käesoleva magistritöö autori hinnangul oleks mõistlik sätestada vähemalt Riigikohtu lahendite range siduvus õigusaktidesse vältimaks aastaid kestnud diskussiooni jätkumist ning segase olukorra edasikestmist antud valdkonnas, kuna autor on kindel, et ei leidu Eestis praktiseerivat kohtunikku, kes varasemalt tehtud kohtulahendite poole ei vaataks.

Die Rolle des Gesetzes und der Gerichtsentscheidungen als Rechtsquellen im heutigen Estland. Resümee

Die Rechtsquelle ist etwas, wo man das Recht und die Rechtsnormen finden kann. In der Rechtsfamilie von Kontinentaleuropa steht als erste Rechtsquelle das Gesetz. Das Gesetz ist eine Äußerungsform des Rechts.

Das estnische Rechtssystem als Teil des Rechtssystems Kontinentaleuropas basiert auf dem römischen Recht, was am nächsten an der germanischen Rechtsfamilie dran ist. Das Rechtssystem Kontinentaleuropas wird oft auch als Gesetzrecht bezeichnet, wonach in Estland eine auf Gesetzrecht basierende Rechtsordnung herrscht. Die Prinzipien des Gesetzrechts Kontinentaleuropas bildeten sich in Europa im 19. Jahrhundert, doch der Ursprung liegt schon im antiken Rom. Dementsprechend liegt auch der Ursprung der estnischen Rechtsordnung in der Antike, die vor allem durch das deutsche Recht geprägt wurde.

In der Rechtsliteratur sind die Theoretiker größtenteils der Ansicht, dass das Gesetz in Estland eine primäre Rolle hat und es hier keinen Platz für Fallrecht als primäre Rechtsquelle gibt. Demnach bleibt der Präzedenzfall immer ein das Gesetz unterstützende Quelle und das Gesetz trägt die wichtigere Rolle. Die Meinung der Praktiker kann aber komplett umgekehrt sein. Es ist möglich, dass nach ihrer Meinung es Zeit für eine Veränderung wäre und man in der estnischen Gesetzgebung neben dem Gesetz auch Gerichtsentscheidungen als primäre Rechtsquelle anerkennen müsste.

Über die Wichtigkeit der Gerichtsentscheidungen wird zwar viel gesprochen aber bislang ist man noch nicht zu einer einheitlichen und klaren Übereinkunft gekommen, ob und wie wertvoll sie für unser Rechtssystem ist. In Fragen die nicht in anderen strafverfahrensrechtlichen Quellen gelöst worden sind aber in der Anwendung des Gesetzes hervorgehoben wurden, bestimmt § 2 der estnischen Strafprozessordnung als Pflichtquellen in Strafsachen die Gerichtsentscheidungen des Obersten Gerichtshofs. Dementsprechend kann man die Behauptung, dass neben dem Gesetz auch Präzedenzfälle bei der Rechtspflege wichtige Rechtsquellen sind, nicht als falsch ansehen, da dies auch in das Gesetz eingeschrieben ist.

Das untersuchte Hauptproblem der vorliegenden Masterarbeit ist die Beobachtung der

Rechtsquellen in der Rechtskultur Kontinentaleuropas, der Vergleich verschiedener Standpunkte und dabei die Beantwortung der Frage, ob es in Estland möglich und nötig ist Gerichtsentscheidungen als primäre Rechtsquellen im Sinne der neuen Rechtsschaffung zu betrachten. Die Verfasserin der Masterarbeit möchte einen Überblick über die Ansichten der Richter als Praktiker bezüglich des Gesetzes als primäre Rechtsquelle der estnischen Rechtsordnung geben und zugleich herausfinden, in wie weit bei einer Rechtsfindung Gerichtsentscheidungen hinzugezogen werden. Ist es richtig die Gerichtsentscheidung als sekundäre Rechtsquelle anzusehen oder wird mit dieser Benennung dem Präzedenzfall Ungerechtigkeit zugefügt und sollte es als primäre Rechtsquelle angesehen werden?

Ziel der Arbeit ist es die Gerichtsentscheidung als mögliche Rechtsquelle im estnischen Rechtssystem zu untersuchen und welche Möglichkeiten es für die Gerichtsentscheidung gibt im Kontext unserer Rechtskultur eine Rechtsquelle zu werden. Geführt von dem Oben gesagten ist die in der Hypothese der Arbeit gestellte Frage die folgende: Könnte eine Gerichtsentscheidung in der estnischen Rechtsordnung neben dem Gesetz eine primäre Rechtsquelle darstellen?

Die Arbeit besteht aus drei Kapiteln.

Das erste Kapitel beschäftigt sich mit dem Begriff der Rechtsquelle und den am estnischen Rechtssystem am nächsten liegenden Rechtsquellentypen. Zudem hält es die Autorin der Masterarbeit für wichtig im ersten Kapitel die Entstehungsgeschichte der Rechtsquellen Kontinentaleuropas zu betrachten, da es ohne die Geschichte nicht die in der heutigen estnischen Rechtsordnung geltenden Rechtsquellen gäbe.

Das zweite Kapitel basiert ähnlich dem ersten auf qualitativen bzw. theoretischen Untersuchungsmethoden. In diesem Kapitel wird das Gesetz und der Präzedenzfall als mögliche Rechtsquelle im estnischen Rechtssystem betrachtet. Als Grundlage einer solchen Analyse ist die Tatsache, dass durch die Globalisierung die verschiedenen Rechtsfamilien einander näher gekommen sind und die Grenzen der als Rechtsquellen behandelten Quellen immer mehr verschwimmen. Bei dem Gesetz hält die Autorin es für wichtig die Hierarchie der primären Rechtsquellen in der estnischen Rechtsordnung zu erwähnen, die auch als nationale Rechtsordnungen Pyramide bezeichnet wird, wo Gesetz und die niedrigeren Rechtsvorschriften ihren Platz finden.

Im dritten Kapitel der Masterarbeit wird die in der Einführung gestellte Problemfrage gelöst. Mit Hilfe der durchgeführten empirischen Untersuchung wird herausgefunden, ob nach der Meinung der Richter der Republik Estland die Gerichtsentscheidung neben dem Gesetz als primäre Rechtsquelle genutzt werden könnte.

Wie die Autorin der Masterarbeit schon am Anfang des Resümees meinte, war das Hauptziel der Arbeit herauszufinden, welchen Platz das Gesetz und der Präzedenzfall in der estnischen Rechtsordnung haben. In der vorliegenden Arbeit wurde die Antwort auf die Frage gesucht, ob die Gerichtsentscheidung neben dem Gesetz in der estnischen Rechtsordnung eine primäre Rechtsquelle darstellen könnte.

Um auf die oben genannte Frage eine Antwort zu erhalten hielt die Autorin es für notwendig erstmal den Begriff der Rechtsquelle zu bestimmen. Dabei stellte sich heraus, dass die Rechtsquelle als Begriff nicht einfach einheitlich zu definieren ist. Bei der Betrachtung durch verschiedene Aspekte werden dem Begriff verschiedene Bedeutungen gegeben. Im allgemeinen können wir aber sagen, dass die Rechtsquelle etwas ist wo man das Recht findet und wo Rechtsnormen ihren richtigen Platz finden. Estland gehört zum Rechtssystem Kontinentaleuropas, wo die wichtigste Rechtsquelle das Gesetz ist. Als Rechtsquellen werden in Estland die Verfassung, die Gesetze, die Verordnungen, Vorschriften und lokale Akte angesehen. Zudem müssen als Rechtsquellen die Prinzipien des internationalen Rechts und die Rechtsvorschriften der Europäischen Union angesehen werden. Auf Basis der Rechtsliteratur haben Rechtspraxis, Präzedenzfall und Doktrin in diesem Rechtssystem als Rechtsquelle eine sekundäre Bedeutung. Der Präzedenzfall als Quelle estnischen Rechts ist zwar nicht bindend aber trotzdem kann man diesen als Rechtsquelle betrachten.

Aufgrund der Diskussion der theoretischen Juristen kann man sagen, dass in Estland die Anerkennung der Gerichtsentscheidung als Präzedenzfall ziemlich Passiv ist. Obwohl in der estnischen Strafprozessordnung steht, dass die Gerichtsentscheidung als Rechtsquelle verwendet werden kann, hat die Verwendung auch bestimmte Grenzen. Das bedeutet, dass eine Gerichtsentscheidung des Obersten Gerichtshofs bei einem Strafverfahren erst dann als Quelle in Frage kommt, wenn die Lösung für die entsprechende Frage in keinem der anderen im Gesetz aufgelisteten Quellen zu finden ist. Nach Meinung der Theoretiker fehlt es den Gerichtsentscheidungen des Obersten Gerichtshofs in Estland an einer strengen Verbindlichkeit, aber die niedrigeren Gerichtsinstanzen dürften die Entscheidungen des Obersten Gerichtshofs nicht einfach so außer acht lassen. Dementsprechend ist eine gewisse

Verbindlichkeit vorhanden, aber mit dem Gesetz ist diese nicht gleichzusetzen. Im Gesetz ist nicht gesagt, dass die Gerichtsentscheidung streng verbindlich wäre. Dementsprechend sind auch die Einhaltung und der Bedacht nicht verpflichtend. Der Richter hat bei bestimmten Bedingungen und in bestimmten Fällen die Verpflichtung selber das Recht zu erstellen, wenn das Gesetz die besagte Situation nicht reguliert. Doch die von den Gerichten gegebenen Rechtsinterpretationen sollten am maßgeblichsten und Werturteile sein. Auf Basis der realen Situation kann man sagen, dass in Wirklichkeit auch die Berufungsgerichte gegenseitig sich die Entscheidungen anschauen, obwohl am meisten unter den Präzedenzfall die Gerichtsentscheidungen des Obersten Gerichtshofs gehören. Der Präzedenzfall gehört nach Meinung der Theoretiker dennoch zum allgemeinen Rechtssystem und die in Estland existierenden Gerichtsentscheidungen sind Wertentscheidungen. Man kann eine Annäherung des allgemeinen Rechtssystems und des Rechtssystems Kontinentaleuropas betrachten, doch vom Fallrecht kann man in Estland nicht sprechen.

Nach Meinung der Verfasserin der vorliegenden Masterarbeit ist es wichtig, dass der Status einer Rechtsquelle Öffentlichkeit und Verfügbarkeit erfordert. In Estland sind die Zusammenfassungen der Gerichtsentscheidungen im Riigi Teataja zugänglich. Eine Rechtsquelle, die für seine Subjekte bestimmte Benimmregeln enthält, muss für alle diejenigen zugänglich sein, die es benötigen. Aufgrund des vorherigen ist die Verfasserin sicher, dass die Gerichte auch selber in Situationen Recht schaffen, wo es nach dem Gesetz nicht möglich ist ein faires Urteil zu fällen. Dementsprechend kann man sagen ein Gerichtsurteil auch immer mehr eine Rechtsfindung bzw. Rechtsquelle ist. Die Autorin ist mit dem Standpunkt von A. Aarnio einverstanden. A. Aarnio ist der Meinung, dass man bezüglich der Rechtsquellen in einer engeren und breiteren Bedeutung sprechen kann. Im weiteren Sinne, wonach eine Rechtsquelle all das ist, was hilft den Inhalt des Rechts zu erklären und Recht zu interpretieren, kann man zumindest die Entscheidungen der höchsten Gerichtsstanz als Rechtsquelle ansehen.

Zum Erzielen des Hauptziels der Masterarbeit, also der ... wurde im Rahmen der Arbeit eine Umfrage durchgeführt an der 48 Befragte teilgenommen haben. Als soziologische Methode der empirischen Untersuchung wurde ein Fragebogen verwendet. Die Untersuchung wurde im Zeitraum vom 12.03.2014 bis 11.04.2014 durchgeführt. Die Umfrage wurde bei allen Richtern der verschiedenen Instanzen der Republik Estland durchgeführt. Mehr als die Hälfte der Befragten waren Richter von Landgerichten.

Es stellte sich heraus, dass die bei den Richtern herrschenden Meinungen bezüglich der Präzedenzfälle teilweise mit den Theoretikern übereinstimmen, doch es gibt auch Unterschiede. Nach der Meinung einiger Beantworten sind Präzedenzfälle Rechtsquellen in der estnischen Rechtsordnung, da die Gerichtsentscheidungen des Obersten Gerichtshofs bei der Interpretation des Gesetzes verpflichtend sind und die Lücken mit dem Fallrecht ausgefüllt werden muss. Unter den Richtern herrschte eher die Meinung, dass die Entscheidungen des Obersten Gerichtshofs parallel mit dem Gesetz gelten müssten und in Fragen, die die Rechtsvorschriften nicht regulieren können sollte man vor allem in Richtung Fallrecht gehen. Gerichtsentscheidungen anderer Gerichte werden in Estland nicht als Rechtsquellen angesehen. Beim nicht in Betracht ziehen der Gerichtsentscheidung des Obersten Gerichtshofs muss der Richter dies gründlich begründen.

Der andere Teil der Befragten ist zur Zeit in Estland gegen das Fallrecht. Da dies nicht als Rechtsquelle ins Gesetz eingetragen ist, muss man es auch nicht in Betracht ziehen. Dennoch, hielten über die Hälfte der Befragten die Gerichtsentscheidungen nicht für eine zweitrangige Quelle. Dementsprechend kann man den Gerichtsentschluss als eine stärkere Quelle ansehen und sie sollte eher in Richtung primäre Quelle neben das Gesetz gestellt werden. Zugleich war aber ein großer Teil der Befragten der Meinung, dass die Gerichtsentscheidungen nicht ins Gesetz aufgenommen werden sollten, obwohl man mit ihnen Täglich rechnet. Der Grund dafür kann nach Meinung der Autorin der vorliegenden Masterarbeit darin liegen, dass die Richter bei ihren Entscheidungen auf eine gewisse Weise frei sein möchten und sich neben der Gesetzgebung nicht auch noch vollständig mit dem Fallrecht binden möchten.

Mehr als die Hälfte der Richter war mit der Behauptung einverstanden, dass in der Rechtskultur Kontinentaleuropas die Gerichtsentscheidungen eher Wertentscheidungen genannt werden sollten und dass man bezüglich Estland nicht wirklich über Fallrecht sprechen dürfte. Solche eine Stellungnahme stimmt mit der vorher genannten Ansicht der Theoretiker überein.

Die vorherrschende Meinung unter den Richter ist aber, dass es nicht notwendig sei Gerichtsentscheidungen als primäre Quelle einzuführen und dass man mit der jetzigen Situation zufrieden ist. Nach der Meinung der Autorin der vorliegenden Masterarbeit haben Gerichtsentscheidungen in Estland heute eine große Rechtskraft, da es sich aber um ein auf Gesetzesrecht basierendes Rechtssystem handelt, wird die Gerichtsentscheidung in einer gewissen weise als eine Art Fremdkörper betrachtet, doch bei Verwendung als zweite Rechtsquelle wäre dies nicht fair. Als Antwort auf die im Anfang der Arbeit gestellte Frage

kann man sagen, dass die Gerichtsentscheidung zur Zeit nicht als primäre Rechtsquelle angesehen wird, doch die Aussichten für die weitere diesbezügliche Entwicklung sind dennoch gegeben.

Im Endeffekt ist die Verfasserin der vorliegenden Arbeit sicher, dass es in Estland notwendig ist die Gerichtsentscheidung als Rechtsquelle anzuerkennen. Die Grundlage für die Notwendigkeit bildet die Tatsache, dass mit dem geschriebenen Gesetz nicht alles rechtlich relevantes vorab reguliert werden kann und die Möglichkeiten der Sprache als Informationsübermittler die sozialen Probleme und deren Lösungsregeln angemessen zu behandeln und weiterzugeben begrenzt sind. Die Frage ist eigentlich nicht im Vorhandensein eines Bedarfs, da der Bedarf nur darin besteht, in wie weit die Gerichtsentscheidung als Rechtsquelle in die Rechtsvorschriften vorgesehen werden soll. Man sagt, dass der Bedarf immer eine Lösung findet, was bedeutet, dass wenn ein großer Bedarf an Veränderungen entsteht, dann werden auch Lösungen gefunden. Die Popularität der Gerichtsentscheidung wächst, doch trotzdem kann man das estnische Richterrecht nicht mit dem Richterrecht in der angloamerikanischen Rechtskultur vergleichen.

Nach Meinung der Verfasserin der vorliegenden Masterarbeit wäre es vernünftig mindestens die Entscheidungen des Obersten Gerichtshofs in die Rechtsvorschriften einzuführen, um die seit Jahren anhaltende Diskussion und die unklare Situation in diesem Bereich zu beenden.

Kasutatud materjalid

Kasutatud kirjandus

1. Aarnio, A. Õiguse tõlgendamise teooria. Tallinn: Õigusteabe AS Juura 1996.
2. Anepaio, T. jt. Sissejuhatus õigusteadusesse. Tallinn: Juura 2005.
3. Anners, E. Euroopa õiguse ajalugu. Tartu: Fontes Iuris 1995.
4. Baumann, J. Einführung in die Rechtswissenschaft. München: Beck 1989.
5. Brox, H. Allgemeiner Teil des BGB. München: Vahlen 2010.
6. Burke, J. Kohtuniku roll Ameerika õigussüsteemis. – Juridica 1993 nr 3.
7. David, R. ; Brierley, J.E.C Major legal systems in the world today: an introduction to the comparative study of law. London: Stevens 1993.
8. Eckhardt, W. ; Schmidt, L. Einführung in die Rechtswissenschaft. Heidelberg: Verlagsgesellschaft Recht und Wirtschaft 1977.
9. Global Policy Forum. Globalization of Law. Arvutivõrgus:
<http://www.globalpolicy.org/globalization/globalization-of-law.html> (23.04.2014)
10. Hattenhauer, H. Euroopa õiguse ajalugu. Tartu: Fontes Iuris 1995.
11. Ilus, E. Rooma eraõiguse alused. Tallinn: Kirjastus Ilo 2001.
12. Kangur, A. Kohus ja kohtulahend. Tartu: Riigikohus 2012.
13. Kaugia, S. Õigusnormide kohast eri kultuuriruumides. – Riigikogu toimetised 2002 nr 6.
14. Kergandberg, E. jt (koost.) Kriminaalmenetluse seadustiku kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2012.
15. Kiris, A. jt. Õiguse alused. Tallinn: TTÜ kirjastus 2003.
16. Kiris, A. jt. Õigusõpetus. Tallinn: Külim 2012.
17. Kull, I. Eesti tsiviilõiguse allikate tugev ja nõrk kohustuslikkus. – Juridica 2010 nr 7.
18. Kull, I. jt. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi praktika seadusandja mõjutajana. – Juridica 2009 nr 8.
19. Kull, I. jt (koost). Tsiviilõiguse üldosa seaduse kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2010.
20. Lahe, J. Kohtunikuõigusest ning Riigikohtu rollist deliktiõigusliku vastutuse eelduste arendamisel. Riigikohtu lahendid Eesti õiguskorras: tähendus ja kriitika. Tartu: trükikoda Paar 2005.
21. Lillo, I. Kohtulahend kui õiguse allikas Eesti õiguskorras. Magistritöö. Tartu 2003.
22. Liventaal, J. Riik ja õigus. Tallinn: Siseakadeemia kirjastus 1999.

23. Luts-Sootak, M. Lünga vastu tõlgendamise või analoogiaga? (Diskussioonist juriidilises meetodiõpetuses). – *Juridica* 1996 nr 7.
24. Madise, Ü. jt (koost). Eesti Vabariigi põhiseadus: kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2012. Arvutivõrgus: <http://www.pohiseadus.ee/>.
25. Maruste, R. Kohtupretsedendist. – *Juridica* 1994 nr 5.
26. Maruste, R. Kohtureform – kas lõpu algus või alguse lõpp? – *Juridica* 1994 nr 5.
27. Maruste, R. Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja -vabaduste kaitse. Tallinn: Juura 2004.
28. Maurer, K. Õigusleksikon. Tallinn: Interlex 2000.
29. Merusk, K. ; Narits, R. Eesti konstitutsiooniõigusest. Tallinn: Juura 1998.
30. Michaels, R. Globalization and Law: Law Beyond the State. Arvutivõrgus: http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=5540&context=faculty_scholarship&sei-redir=1&referer=http%3A%2F%2Fwww.google.com%2Furl%3Fsa%3Dt%26rct%3Dj%26q%3Dthe%2520globalization%2520of%2520the%2520law%26source%3Dweb%26cd%3D2%26ved%3D0CDAQFjAB%26url%3Dhttp%253A%252F%252Fscholarship.law.duke.edu%252Fcgi%252Fviewcontent.cgi%253Farticle%253D5540%2526context%253Dfaculty_scholarship%26ei%3D8mBCU-eaJ4PpywPLjYKIDw%26usg%3DAFQjCNGB2OCOPPKdnchuNUMrsbYaTdD1-g%26sig2%3DKhTuRQcyKyRJQUsIgiPENw%26bvm%3Dbv.64125504%2Cd.bGQ#search=%22globalization%20law%22 (23.04.2014)
31. Mälksoo, L. Üleilmastumise väljakutsed Eesti õigusteadusele- ja haridusele. – *Juridica* 2006 nr 5.
32. Narits, R. Jurisprudentsi põhijoontest. – *Juridica* 1995 nr 9.
33. Narits, R. Kohtupretsedendist. – *Juridica* 1995 nr 9.
34. Narits, R. Õiguse entsüklopeedia. Tallinn: Juura 2007.
35. Narits, R. Õigusteaduse metodoloogia I. Tallinn: Juura 1997.
36. Pappel, T. Riigikohtu lahend kui õiguse allikas. Eesti kohtu lugu. 2006-2008. aastal peetud kohtuteemaliste ettekannete valikkogumik. Tartu: Ecoprint 2008.
37. Prükk, K. Eessõna. – *Juridica* 2001 nr 2.
38. Rüthers, B. Rechtstheorie. Begriff, Geltung und Anwendung des Rechts. München: Beck 1999.
39. Schneider, H. Riigiteoreetilisi probleeme: miks nad on tekkinud ja kuidas neid lahendada? – *Juridica* 1998 nr 7.
40. Sillaots, M. Kohtunikuõiguse võimalikkusest ja vajalikkusest kontinentaal-

- euroopalikus õiguskorras. Magistritöö. Tartu 1996.
41. Sillaots, M. Kohtunikuõigus. – *Juridica* 1998 nr 5.
 42. Sillaots, M. Riigikohtu lahend Eesti kriminaalmenetlusõiguse allikana. – *Juridica* 2001 nr 2.
 43. Taska, A. Õigusteaduse metodoloogia. *sine loco*: Lund 1978.
 44. Valge, J. ; Sepp, K. Üleilmastumine ja globaalprobleemid. Tallinn: Koolibri 2009.
 45. Ylikangas, H. Miks õigus muutub? Tartu: Fonter Iuris 1993.

Kasutatud normatiivmaterjal

46. Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT 1992, 26, 349 ... RT I, 27.04.2011, 2.
47. Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus – RT I 1993, 37, 558 ... RT I, 22.11.2013, 3.
48. Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I 2003, 27, 166... RT I, 26.02.2014, 8.
49. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I 2002, 35, 216 ... RT I, 13.03.2014, 103.
50. Võlaõigusseadus. – RT I 2001, 81, 487 ... RT I, 29.11.2013, 4.

Kasutatud kohtulahendid

51. Riigikohtu 11.04.2011.a. otsus kriminaalasjas nr 3-1-1-97-10.
52. Riigikohtu 24.11.2010.a. otsus haldusasjas nr 3-3-1-71-10.
53. Riigikohtu 01.04.2008.a. otsus kriminaalasjas nr 3-1-1-101-07.
54. Riigikohtu 13.05.2005.a. otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-17-05
55. Riigikohtu 11.02.2003.a. otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-9-03.

Lisad

LISA 1. Küsimustik vastuste kokkuvõttega.

Lugupeetud vastaja!

Olete kindlasti tähele pannud, et viimasel ajal räägitakse üha rohkem kohtulahendite olulisusest meie õigussüsteemis. Selleks, et välja selgitada, kui palju ja kas üldse kohtunikud arvestavad varasemalt tehtud kohtulahenditega enda otsuseid tehes, palun Teie abi.

Küsitluse tulemusi kasutan oma magistritöös, mille eesmärgiks on uurida pretsedenti kui võimalikku õiguse allikat Eesti õigussüsteemis ning seda, missugused võimalused oleksid pretsedendil meie õiguskultuuri kontekstis õigusallikaks saada.

Küsitluse käigus saadavad andmed on konfidentsiaalsed ning neid kasutatakse ainult magistritöö uuringu raames ja selle koostamiseks vajalikel eesmärkidel. Küsimustik on anonüümne. Sellele ei ole vaja märkida vastaja nime.

Küsimustikule vastamine võtab aega maksimaalselt 20 minutit. Vastates tõmmake palun õigele vastusevariandile ring ümber või kirjutage oma vastus selleks jäetud joonele.

Täna Teid juba ette nähtud vaeva eest!

Lugupidamisega Katri Pettai

RESPONDENTIDE ÜLDARV: 48 inimest

1. Teie vanus: _____ aastat.

Vanus	Arv	%
25-30 a	1	2,09%
31-35 a	4	8,33%
36-40 a	4	8,33%
41-45 a	4	8,33%
46-50 a	8	16,67%
51-55 a	4	8,33%
56-60 a	13	27,08%
61-65 a	8	16,66%
66-70 a	2	4,18%
Kokku	48	100%

2. Sugu:

- a) Naine
- b) Mees

Sugu	Arv	%
Naine	31	64,58%
Mees	17	35,42%
Kokku	48	100%

3. Kohtu nimetus: _____

Kohus	Arv	%
Riigikohus	3	6,25%
Ringkonnakohus	11	22,92%
Maakohus	30	62,5%
Halduskohus	4	8,33%
Kokku	48	100%

4. Kui kaua olete kohtunikuna töötanud? _____

Tööstaaž	Kohtunike arv	%
0-5 a	11	22,92%
6-10 a	2	4,17%
11-15 a	8	16,67%
16-20 a	16	33,33%
21-25 a	5	10,42%
26-... a	6	12,5%
Kokku	48	100%

5. Kas nõustute väitega, et kohtuotsuste tegemisel mängivad Teie jaoks primaarset rolli...

Väide	Nõustun täiesti	Pigem nõustun	Pigem ei nõustu	Üldse ei nõustu
a)... kehtivad seadused	46 (100%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)
b)... eelnevad kõrgema instantsi kohtu otsused	19 (48%)	16 (40%)	5 (13%)	0 (0%)
c)... varasemad Riigikohtu otsused	32 (70%)	13 (28%)	1 (2%)	0 (0%)
d)... varasemad sama instantsi kohtu otsused, kus ise töötate	5 (13%)	17 (44%)	12 (31%)	5 (13%)
e)... enda siseveendumus	37 (79%)	9 (19%)	1 (2%)	0 (0%)
f)... muu (palun kirjutage)	2 (9%)	3 (13%)	8 (35%)	10 (43%)

Muu põhjendused:

- Pigem ei nõustu, kuna otsuse teeb kohtunik vastavalt asjaoludele ja siseveendumuse kohaselt. Muud mõtted ei tohiks olla mingiks aluseks kohtuotsuse tegemisel. Karistuse mõistmisel arvestab kohtunik alati ka karistust kergendavaid ja raskendavaid

- asjaolusid. Kriminaalasjas kogutud muud isikut iseloomustavad materjalid ja dokumendid lähevad kergendavate või raskendavate asjaolude alla.
- Pigem ei nõustu, kuna võivad olla lisaks teadusartiklid, kommentaarid, Euroopa Kohtu ja Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika.
 - Nõustun täiesti, näiteks poolte väited ja tõendid.
 - Pigem ei nõustu, võib olla avalik arvamus ja ootused ehk igavene küsimus kehtivast õigusest ja õiglusest.
 - Üldse ei nõustu, kuna selleks võib olla teatud asjades nt Euroopa Kohtu otsused, teiste riikide kohtuotsused, mis abistavad seaduse tõlgendamisel.
 - Asja tehisolud.
 - Seaduseelnõude seletuskirjad.
 - Võib olla mõne muu asjaolu olemasoluga, mida pole eelnevalt menetluses olnud.
 - Pigem nõustun, loogika ja elukogemus.
 - Õiguslane kirjandus.

6. Kas pretsedent on Teie arvates õiguse allikas Eesti õiguskorras? Miks?

Vastus	Vastajate arv	%	Jäeti vastamata	%
Jah	28	58,33%	20	41,67%

JAH, sest:

- Võib olla, aga nn puhas pretsedendiõigust Eesti õigusruumis ei ole, v.a kriminaalmenetluses § 2 p 4.
- Kui seaduses on lünk, mis ei reguleeri teatud õigussuhteid, siis tuleb probleem lahendada pretsedendi korras kohtus, mida on ka aeg-ajalt tehtud (teatud juhtudel on ka sellest tulenevalt seadusesätteid muudetud).
- Elus toimuvad kogu aeg mingid sündmused, mida pole võib olla elus kunagi juhtunud ja seadusandja pole seda ka ette näinud. Iga pretsedent võib saada õiguse allikaks.
- Kõrgema astme kohtud ise lähtuvad oma varasemast praktikast ja seetõttu on madalama astme kohtul otstarbekas ja õige samast praktikast lähtuda.
- Riigikohtu lahendid seaduse tõlgendamisel on kohustuslikud.
- Seaduses on alati lünki, mida tuleb pretsedendiõigusega täita.
- Jah, sisuliselt on, sest Riigikohtu seisukohtadega mitteamvestamine, isegi kui need ei ole esitatud antud asjas, on võrdne vastutuult pissimisega.
- Jah, vt. KrMS § 2 p 4. Pretsedentidest on kehtivas õiguses võimalik rääkida vaid seoses kriminaalmenetlusega ja pretsedent kindlasti on ka õiguse allikas (s.o sisaldab norme kui ka kohustuslikke käitumisreegleid).
- Jah, sest Riigikohtu lahendid on õiguse allikaks küsimustes, mida ei ole lahendatud muudes õiguse allikates, kuid on tõstatunud seaduse kohaldamisel.
- Jah, sest näiteks kriminaalmenetluses on see lausa menetlusseadustikus reguleeritud. Pretsedent on õiguse allikaks juhul, kui küsimust ei ole reguleeritud muudes õigusallikates. Tsiviilkohtumenetluses kasutatakse analoogiat, kuid välistatud pole ka pretsedent.
- Kindlasti osas, mida seadused ei reguleeri.
- Riigikohus on kohati oma lahendites reguleerinud õigussuhteid täpsemalt, nt menetluskulude kantuse nõue, mis seadusest tegelikult ei tulene. Õnneks pole see väga valdav.
- Kohtuotsuse tegemisel tuleb arvestada Riigikohtu seisukohtadega. KrMS § 2 p 4 sätestab suisa seaduse tasandil, et RK lahendid on teatud juhtudel seaduse kõrval kriminaalmenetluseõiguse allikateks.

- Pretsedendi arvestamine on vajalik ühetaolise kohtupraktika kujunemiseks.
- Jah, kui Riigikohtu poolt antavaid seaduse tõlgendusi lugeda pretsedendiks.
- Jah, sest see loob õigusselgust.
- Jah, see tuleneb kohtupraktikast, mis arvestab varasemaid sarnaseid lahendeid.
- Riigikohtu lahendi puhul tuleb juba seadusest, et on õiguse allikas. Kohtunik võib küll teisiti arvata, kuid ta peab siis leidma põhjenduse, kuidas sellest allikast e. Pretsedendist mööda saada.
- Võivad tekkida arvamused võib olla isegi seadusandliku akti tekkeks.
- Riigikohtu lahend samas asjas on kohustuslik, järelkult õiguse allikas.
- Aitab ühtlustada kohtupraktikat.
- Sellega on antud õigusnormile tõlgendus, millest suure tõenäosusega ka hiljem lähtutakse.
- Kõikide ettetulevate olukordade lahendamiseks seaduse ettekirjutused puuduvad.

Vastus	Vastajate arv	%	Jäeti vastamata	%
Ei	19	39,58%	29	60,42%

Ei, sest:

- Me ei ole siiski *common law* süsteemi maa.
- Kõrgema astme kohtulahenditega kujundatakse õiguskorda olukorras, kus seadustes on väga palju määratlemata mõisteid.
- Kuigi pretsedenti ametlikult õigusallikana ei tunnistata, on see minu arvates tegelikult siiski õiguse allikas, sest RK viitab oma lahendites sageli varasematele lahenditele mingis õigusküsimuses ja heidab mõnikord ka ette, kui alama astme.
- Ei ole teised lahendid (v.a Riigikohtu lahendid) õiguse allikateks, sest nende arvestamine ei ole kohustuslik. Maakohtu kohtunikud arvestavad küll sama kohtuastme ja ringkonnakohtu otsustes esitatud seisukohti, kuid niivõrd kuivõrd see ei lähe vastuollu siseveendumusega.
- Kriminaalmenetlusõiguse allikad on toodud KrMS § 2, pretsedent nende hulka ei kuulu.
- Seadus ei näe ette, puudub aeg ja süsteem, et kõigi pretsedentidega kursis olla.
- Ei ole, sest vaatame seadusi, milline tähendus on antud kõrgema kohtu lahenditele seaduse kohaldamisel. Need on kohustuslikud ikka sama asja uuesti lahendavale kohtule.
- Ei, sest kuigi kohtunikud arvestavad otsuse tegemisel Riigikohru lahendites avaldatud seisukohtadega, ei ole välistatud, et kohus konkreetses asjas asub Riigikohtust erinevale seisukohale, üksnes see ei ole otsuse tühistamise põhjuseks.
- Ei, sest KrMS § 2 näeb ette, mis on kriminaalmenetlusõiguse allikad, materiaaõiguse kohta KarS-is allkate kohta ei ole midagi. Kohtupraktika aga näitab, et kohtunikud pretsedendile ei tugine. Varasem lahend ei tähenda järgmise kaasuse lahendamisel õiguslikult sama lahendit.
- Ei, sest pretsedent õiguse allikas ei ole, kuid kohtupraktika ühtsus on siiski õiguse kohaldamisel oluline.
- Ei, mandriuroopalikus õigussüsteemis (mille osa on ka Eesti õigussüsteem) on õiguse allikaks vaid seadus.
- Ei, sest Riigikohtu otsused väärtusotsustena annavad üldisi juhiseid ja tõlgendusi sarnaste asjade lahendamisel ning ei ole hetkel pretsedendipõhised.
- Ei, sest Eestis kehtib teistsugune õigussüsteem.
- Ei, sest sellest juhendumine ei ole obligatoorne.

- Ei, sest tegemist alles areneva õiguskorraga ja nii seadusandjad kui seaduse rakendajad alles otsivad mõistlikku tasakaalu oma tegevuses. Seega pretsedendiõigusest nagu USA-s on Eestis veel väga vara rääkida.
- Ei, sest seadusi muudetakse, samuti muudab Riigikohus oma varasemates lahendites antud seisukohti ja varasemad lahendid muutuvad kasutuks.
- Ei, sest meie riigis ei kohaldu pretsedendiõigus.
- Ei, pretsedendi mõju on kahetine, ta ei ole küll õiguse allikana meie õiguskorras viisil nagu see on Anglo-Ameerika õigussüsteemis, kuid samas asjas tehtud kõrgema kohtu lahend on alama astme kohtule seaduse kohaldamise osas kohustuslik.

7. Kui vastasite eelmisele küsimusele eitavalt, siis kas Teie arvates on võimalik, et pretsedent saab Eestis õigusallikaks?

Vastus	Arv	%
a) Jah, kindlasti	0	0,00%
b) Pigem jah	7	14,58%
c) Pigem ei	14	29,17%
d) Kindlasti mitte	2	4,17%
Kokku vastajaid:	23	47,92%

8. Millistes kohtuasjades arvestate enim eelnenud kohtupraktikat?

- a) Kriminaalasjades 19 (39,58%)
- b) Tsiviilasjades 17 (35,42%)
- c) Haldusajades 7 (14,58%)
- d) Mitte üheski 2 (4,17%)

Küsimusele vastuseid: 45 Jäeti vastamata: 3

9. Millistes kohtuasjades arvestate enim eelnenud Riigikohtu praktikat?

- a) Kriminaalasjades 23 (47,92%)
- b) Tsiviilasjades 15 (31,25%)
- c) Haldusajades 7 (14,58%)
- d) Mitte üheski 0 (0%)

Küsimusele vastuseid : 45 Jäeti vastamata: 3

10. Kui oluline on Teile enda töös analoogilises asjas eelnevalt tehtud Riigikohtu kohtulahend?

Vastus	Vastajate arv	%
a) Väga oluline	28	58,33%
b) Oluline	18	37,5%
c) Pigem oluline	2	4,17%
d) Ei ole oluline	0	0,00%
Kokku	48	100,00%

11. Kui tihti kasutate oma töös eelnevat kohtupraktikat otsustamisel?

Vastus	Vastajate arv	%
a) Iga lahendi puhul	8	16,67%
b) Suhteliselt tihti	34	70,83%
c) Vahel harva	5	10,42%
d) Ei kasuta üldse	0	0,00%
Kokku	47	97,92%

12. Kas kohtulahend on Teie arvates teisejärguline õiguse allikas Eesti õiguskorras?

Vastus	Vastajate arv	%
a) Jah	13	27,08%
b) Võib olla	19	39,58%
c) Ei	15	31,25%
Kokku	47	97,91%

13. Kas Eesti õiguskorras tuleks seadusesse kirjutada pretsedent siduva ja kohustusliku õigusallikana?

Vastus	Vastajate arv	%
a) Jah, kindlasti	0	0,00%
b) Pigem jah	11	22,92%
c) Pigem ei	27	56,25%
d) Kindlasti mitte	9	18,75%
Kokku	47	97,92%

14. Kuidas hindate olukorda, et Eestis reeglina ei käsitleta pretsedenti õigusallikana?

Vastus	Vastajate arv	%
a) Pooldan seda seisukohta täiesti	9	18,75%
b) Pigem pooldan seda seisukohta	16	33,33%
c) Pigem ei poolda seda seisukohta	16	33,33%
d) Ei poolda seda seisukohta üldse	7	14,58%
Kokku	48	100,00%

15. Kui suurt tähelepanu pöörate otsuse tegemisel varasemalt sama astme kohtu poolt tehtud lahendile?

Vastus	Vastajate arv	%
a) Pööran suurt tähelepanu	6	12,5%
b) Pigem pööran tähelepanu	22	45,83%
c) Pigem ei pööra sellele tähelepanu	14	29,17%
d) Üldse ei pööra tähelepanu	6	12,5%
Kokku	48	100.00%

16. Kas õiguse allikaks tuleks Teie hinnangul pidada...

Vastus	Vastajate arv	%
a) Igat kohtuotsust?	3	6,25%
b) Vaid seesugust kohtuotsust, kus öeldakse uut õiguse kohta?	28	58,33%
c) Midagi muud?.....	14	29,17%
Kokku	45	93,75%

Midagi muud:

- Kasutaksin analoogiat KrMS § 2 p 4.
- KrMS § 2 p 4 õiguse allikana või TSMS § 693 lg 2 RK otsuse seisukohad kohustuslikud vaid sama asja uuesti läbivaatavale koosseisule.
- Jõustunud kohtulahendeid.
- Ainult Riigikohtu otsust.
- Vaid Riigikohtu lahend.
- Lähtun eeldusest, et õiguse allikana mõeldakse kohustuslikku käitumisjuhust. Sellisel juhul saab õiguse allikaks pidada vaid sellist kohtulahendit, mille puhul seadusandja on sarnaselt KrMS § 2 p 4 nõudnud lahendist lähtumist.
- Midagi muud, ikka õigusnormi.
- Mis on õiguse allikas, peab olema selgelt määratletud seadusandja poolt, siin ei peaks olema igapäevane tõlgendus, mis on allikas ja mis mitte.
- Seadus.
- Õiguse allikad on ju õigusaktid (kõige üldisemas mõttes). Kohtulahendid on õiguse kohaldamine. Olles kohtunik, olen (pean olema) ma ise võimeline kohaldama õigust. Ma ei vaja selleks teiste kohtunike poolt eelnevalt kohaldatud mõttekäike.
- Riigikohtu lahendit, kus öeldakse uut õiguse tõlgendamise kohta.

- P 5 loetelu.
- Ennekõike siiski Riigikohtu lahendeid.

17. Kas Teie pooldate kriminaalmenetluse seadustikus § 2 punktis 4 sätestatud, et kriminaalmenetlusõiguse allikatena tuleks käsitleda ka Riigikohtu lahendit?

Vastus	Vastajate arv	%
a) Pooldan täielikult	13	27,08%
b) Pigem pooldan	25	52,08%
c) Pigem ei poolda	6	12,5%
d) Ei poolda üldse	3	6,25%
Kokku	47	97,91%

Palun põhjendage oma vastust!

Põhjendused:

- See on hädaolukord, kus seadusandja ei ole suutnud luua seadusandlikku baasi ja Riigikohtul tuleb nn auke lappida, kuid paraku ei näe lähitulevikus teist võimalust.
- Riigikohtu otsus on kindlasti siduv, Ringkonnakohtu mitte, sest ka seal teevad erinevad kohtukoosseisud vahel diametraalselt erinevaid lahendeid analoogilistes asjades.

18. Kas Teie arvates on varasemalt tehtud kõrgema kohtu otsus siduv analoogilistes asjades?

Vastus	Vastajate arv	%
a) Jah, kindlasti	7	14,58%
b) Pigem jah	27	56,25%
c) Pigem ei	10	20,83%
d) Kindlasti mitte	3	6,25%
Kokku	47	97,91%

Üks kohtunik vastas, et analoogilisi asju pole olemas.

19. Kas kohtunikule on Teie hinnangul jäetud piisavalt iseseisvat otsustusruumi?

Vastus	Vastajate arv	%	Vastamata	%
Jah	42	87,5%	6	12,5%

Jah, kommentaar:

- Täiesti piisavalt.
- Kohustuslikud on Riigikohtu juhised üksnes tühistatud asja läbivaatamisel.
- Kohtunikud on oma töös sõltumatud. Kohtunikul on piisavalt iseseisvat otsustusruumi ning igale asjale tuleb läheneda individuaalselt, arvestades konkreetse asjaga seonduvaid erisusi.
- Asjaoludele annab hinnangu ikkagi konkreetne kohtukoosseis.
- Iga kuriteosündmus on omaette nähtus, olgugi et teo pealkirjaks saab panna konkreetse kuriteo paragrahvi numbri. Seega iga kuriteo lahendamisel kohtunik otsustab iseseisvalt teoraskust jne. ning teeb seejärel lõpliku otsuse.
- Kohtunikule on antud piisavalt iseseisvust.
- Kohtul on võimalik arvestada nii sellega, kas kohtuasjad on sarnased ja kas on muutunud muu taust (õiguskord, sotsiaalne taust jne.), kas kõrgema astme kohtu lahend kohaldub konkreetsele juhule täpselt või on tegemist erisusega.
- On piiratud väga mõistlikus ulatuses.
- Jah, ka analoogilistes asjades on asjaolud alati veidi erinevad.
- Jah, kohtunik lahendab konkreetset kohtuasja, mis võib vaatamata teatavale sarnasusele varasema pretsedendiga ikkagi läheneda erinevalt.
- Jah, kuivõrd kohtupraktikat siduva õigusallikana pole ette nähtud (v.a KrMS § 2 p 4), siis on kohtunik piisavalt vaba kõrvale kalduma ka Riigikohtu praktikast, küsimus on üksnes piisavas motiveerimises.
- Regulatsioonid mõnedes küsimustes on puudulikud, kuid otsustada tuleb sellele vaatamata.
- Ikka on kui piisavalt alusmaterjali ja põhjendamisoskust teha erinev otsus võrreldes analoogilises asjas varem tehtud otsusega. Ka Riigikohus muudab praktikat ja miks ei võiks selle algatajaks ollagi I astme kohus mingi lahendiga.
- Menetlusseadustikud tagavad selle.
- Alati on võimalik tuua põhjendused, milles kõrgema kohtu seisukohad konkreetsetes asjades ei kohaldu. Kohtuasjad on ju erinevad ja seisukohad ei ole kivisse raiutud.
- Soovi korral on kohtunikul oma otsust motiveerida väga avarad võimalused, ei ole välistatud kõrgemalseisva kohtuga vaidlemine, kui tõsiseid argumente on.
- Kohtunikul on võimalik kriitiliselt suhtuda kõigisse õiguse allikatesse, kaasaarvatud seadusesse.
- Piisavalt ja seda põhjusel, et seaduses on palju määratlemata õigusmõisteid (nt mõistlik aeg, mõjuv põhjus, oluline lepingu rikkumine jne.)
- Kõrgema kohtu otsused ei ole madalama astme kohtutele kohustuslikud. Kohtunik lähtub eelkõige seadusest ja siseveendumusest.
- On küll, kuna asjaolud ei ole kõikide juhtumite puhul identsed.
- Riigikohtu otsused on kohtuniku jaoks siduvad vaid konkreetsetes asjades.
- Jah, halduskohtunikul puudub kohustus juhendada kohtulahendist, kui see ei ole just samas asjas tehtud.
- Jah, seaduste piires ja õiguse tõlgendamisel.
- Jah, tsiviilasjades küll, teiste asjade puhul ei oska öelda.
- Jah, iga kohtunik teeb lahendi siseveendumuste kohaselt ja olemasolevate materjalide alusel.
- Pigem on, kui just Riigikohus ise ei ole andnud ühest selgitust seaduse tõlgendamise osas.
- Iga kaasuse asjakohane lahendamine on professionaalsuse küsimus.
- Iga õiguse kohaldamisse tuleb suhtuda loominguiliselt.

- Õigusnormi kohaldamine toimub igas kohtuasjas konkreetsetest asjaoludest lähtudes, seega saab varem antud tõlgendus olla siduv või eeskujuks vaid osas, milles praeguse ja varasema kohtuasja asjaolud kattuvad, kui asjaolud erinevad, tuleb alati hinnata.
- Eesti kohtusüsteemis ei ole kohtunik reeglina seotud varasemate lahenditega, peab juhinduma üksnes seadusest.
- Otsustusruumi ei ole alati piiritletud, kuna peaaegu alati leidub nüansse, mille pinnalt seda piiritusruumi laiendada. Sarnased olukorrad ei ole samasugused.

Vastus	Vastajate arv	%	Vastamata	%
Ei	5	10,42%	43	89,58%

Ei, kommentaar:

- Kui seisukoht erineb väljakujunenud õiguspraktikast, siis seda põhjendades on võimalik seda muuta.
- Arvestades iga kohtuasja erinevaid nüansse, on vaatamata Riigikohtu seisukohtadele seaduse kohaldamise küsimustes iga konkreetset kohtuasja lahendav kohtunik piisavalt vaba otsustama, milline lahend tuleb selles asjas teha.
- Sest lähtuda tuleb Riigikohtu praktikast, mis väga tihti ei muutu, kuigi võiks.
- Kuna Riigikohtu (varsti juba ka Ringkonnakohtute) praktikas on tavaks saanud, et madalama astme kohtult nõutakse varasematest Riigikohtu lahenditest lähtumist, siis ei ole kohtunikul piisavalt otsustusruumi.

20. Kas Eesti õiguspraktikas omavad õiguse allika staatust...

Kohtuinstants	Jah	Ei	Vastuseid kokku	Vastamata
a) maakohtud	6 (18%)	27 (82%)	33	15 (31,25%)
b) ringkonnakohtud	12 (33%)	24 (67%)	36	12 (25%)
c) Riigikohus	41 (91%)	4 (9%)	45	3 (6,25%)

21. Kas Mandri-Euroopas on õigem kohtuotsuseid pigem nimetada väärtusotsusteks (mida kõrgema kohtu poolt tehtud, seda väärtuslikum), mitte pretsedendiks?

- Kindlasti väärtusotsus 4 (8,33%)
- Kindlasti pretsedent 2 (4,17%)
- Pigem väärtusotsus, kui pretsedent 30 (62,5%)
- Pigem pretsedent, kui väärtusotsus 9 (18,75%)

Küsimustele vastuseid: 45 (93,75%)

Jäeti vastamata: 3 (6,25%)

22. Kas Teie arvates Riigikohtu otsuses esitatud seisukoht õigusnormi tõlgendamisel ja kohaldamisel on formaalselt kohustuslik vaid sama asja uuesti läbivaatavale

kohtule?

- a) Jah 23 (47,92%)
- b) Ei 25 (52,08%)

Küsimusele vastuseid: 48 (100%)

23. Kas mingit kohtuasja esmakordselt lahendav maakohus on formaalselt seotud varasemas analoogilises asjas väljaõeldud Riigikohtu materiaalõigusliku seisukohaga?

	Vastajate arv	%
a) Jah, kindlasti	14	29,17%
b) Pigem jah	21	43,75%
c) Pigem ei	8	16,67%
d) Ei ole üldse	4	8,33%
Kokku	47	97,92%

24. Kas tulenevalt õigusemõistmise hierarhilise süsteemi üldisest loogikast, peavad Riigikohtu senisest praktikast hälbivad seisukohad olema väga veenvalt põhistatud?

	Vastajate arv	%
a) Jah, kindlasti	31	64,58%
b) Pigem jah	17	35,42%
c) Pigem ei	0	0,00%
d) Kindlasti mitte	0	0,00%
Kokku	48	100,00%

25. Kui suur on tõenäosus, et sarnastes asjades tehakse Riigikohtus ka edaspidi samasugune otsus?

Vastus	Vastajate arv	%
a) Väga suur	10	20,83%
b) Pigem suur	34	70,83%
c) Pigem ei ole tõenäoline	2	4,17%
d) Üldse ei ole tõenäoline	1	2,08%
Kokku	47	97,91%

26. Kas on vajadus muutusteks või peab jääma ka edaspidi kehtima teoreetikute seisukoht, et Kontinentaal-Euroopa õigusperekonnas on õigusemõistmisel aluseks ainult õigusaktid mitte kohtulahendid?

- a) Vajab kindlasti muutmist 2 (4,17%)
- b) Pigem vajab muutmist 12 (25%)
- c) Pigem ei ole vaja muutusi 26 (54,17%)
- d) Kindlasti ei ole vajadust muutusteks 6 (12,5%)

Küsimusele vastuseid: 46 (95,84%)

Jäeti vastamata: 2 (4,16%)

Palun põhjendage oma vastust! Põhjendasid 32 vastajat (66, 67%), põhjendamata jätsid 16 (33,33%)

Vajab kindlasti muutmist

Vajab kindlasti muutmist, elu areneb väga kiiresti, aga "kõik on juba kord olnud" printsiipi ehk pretsedenti saab ja tuleb ikka kasutada

Pigem vajab muutmist

Minu meelest on reaalses elus olukord, kus kohtulahendid (eriti Riigikohtu lahendid) on juba õigusemõistmisel aluseks. Pigem vajab muutust, sest jõustunud kohtulahendid on täitmiseks kohustuslikud ning nendes välja öeldud seisukohad aitavad edaspidi kujundada kohast õiguskäitumist. Pigem vajab muutmist, sest elu muutub igapäevaselt ja kindlasti see toob kaasa uute kuriteokoosseisude tekke. Arvestades aastaid 1990 jne ning praegust aega, väga palju on seadusandja nimetaud uusi tegusid konkreetseteks kuritegudeks ja praegu toimub ka KarS koosseisude revideerimine. Ja see kõik on elu ning seadusandja peab eluga kaasas käima.

Pigem vajab muutmist, kuna kui sisuliselt kõrgema astme kohtus seisukohad seaduse tõlgendamisel on kohustuslikud ka mitte konkreetsetes asjades, vaid ka analoogilistes asjades, siis milleks seda eitada.

Pigem vajab muutmist, sest elu on tunduvalt keerulisem ja mitmepalgelisem, kui seadusandja seda ette oskab näha.

Pigem vajab muutmist, kuna elu näitab, et kuna kriminaalmenetlus sarnaneb üha enam *common law*-ga, siis tuleb järgi aidata ka õiguse allikate osas.

Pigem vajab muutmist, minu jaoks on reaalsus see, et kõrgema kohtu seisukohtadega tuleb arvestada. Seetõttu ei näe ma ka põhjust, miks tuleks pea liiva alla peita ja seda teemat vältida. Sarnaselt KrMS-ga võiks ka vastav säte olla reguleeritud HKMS-s.

Pigem vajab muutmist, see ei kehti juba ammu, pigem on küsimus selles, kuivõrd.

Pigem ei ole vaja muutusi, identseid olukordi esineb harva, mistõttu võib kohustus iga hinna eest lahendit järgida kammitseda kohtunikku õiguse tõlgendamisel ja siseveendumuse järgi otsustamisel. Siiani on pidevalt muutunud ka seadused ning seetõttu tihti ka Riigikohtu seisukohad. Muutuste vajadusest saab rääkida siis, kui materiaal- ja menetlusõiguses tehakse vaid kosmeetilisi, mitte radikaalseid muutusi, mis annab aega ühtse õiguspraktika tekkimiseks.

Pigem vajab muutmist, kuna vaidluste korral pöördutakse kohtusse ja kohus lähtub varasematest kohtulahenditest, siis ei ole tegeliku praktikaga kooskõlas arusaam, et varasemad kohtulahendid ei oma õigusemõistmisel rolli.

Pigem vajab muutmist, õiguse tegelik areng on selles suunas, kus arvestatakse eelnevate kohtulahenditega üha enam.

Pigem ei ole vaja muutusi

Õigusselgus on parem ja vandekohtu süsteem on liiga kallis ning kohatu nii väikse elanikkonnaga riigi puhul nagu Eesti vm väike Euroopa riik, seega pigem pole vaja muutusi.

Pigem ei ole vaja muutusi, kuna olen konservatiivne ja sellise seisukorraga harjunud. Pigem ei ole vaja muutusi, kuna see on meil toimiv süsteem, pole vajadust seda muuta.

Pigem ei ole vaja muutusi, kuna vaatamata teoreetikute seisukohale toimib pretsedendiõigus piisavalt tõhusalt.

Pigem ei ole vaja muutmist, sobib ka praegune olukord, kus kohtupraktikat arvestatakse paralleelselt seaduse sätetega.

Pigem ei ole vaja muutusi, kohtulahend peab olema ja on kindlasti õiguse allikas, kuid ta ei pea olema sarnaselt õigusaktiga kohaldamiseks kohustuslik.

Pigem ei ole vaja muutusi, õigussüsteemi stabiilsus, seaduste stabiilsus on väärtused omaette! Iga muutus peab olema tingitud reaalsest vajadusest muutusteks.

Pigem ei ole vaja muutusi, peaks olema tagatud õiguskindlus.

Pigem ei ole vaja muutusi, arvan, et see annab suurema otsustamisvabaduse.

Pigem ei ole vaja muutusi, kuna õiguse ühetaoline kohaldamine annab õiguskindluse ja selline olukord annab võimaluse ka tavakodanikule õigusest midagi teada saada ja hoiduda õigusvastasest käitumisest.

Pigem ei ole vaja muutusi, õigus ja menetlus peaksid olema võimalikult konservatiivsed, läbipaistvad, selge ja etteaimatava tähendusega.

Pigem ei ole vaja muutusi, toetan pigem teoreetikute seisukohta. See on ajalooliselt nii kujunenud ning ega meie seadused nii kehvad ka ei ole, et neid kohtulahenditega asendada. Õiguse allikateks võiksid jääda mõlemad paralleelselt.

Kindlasti ei ole vajadust muutusteks

Kindlasti pole vaja muutust, kuna kõrgema astme kohtus tehtud lahendeid on piisav arvestada kohtupraktikas seaduse ühetaolise kohaldamise kontekstis. Kohtulahendeid ei peaks käsitlema eraldi kohustuslike õigusallikatena. Põhiliseks jääb ikkagi seadus, mille kohaldamiseks on vajalikel juhtudel vaja kõrgema astme kohtu poolset tõlgendamist.

Minu arvates on praegused õiguse allikad piisavad ning tagavad stabiilsema õiguskorra ja selge ning ühetaolise arusaamise õigusest.

Ei näe mingit põhjust, miks peaks kõrgemate kohtute lahenditel olema tingimata pretsedendi kaal. Kohtupraktika ühtlustamine toimub piisavalt juba praeguse korralduse puhul ning pretsedentide puhul on seisukohtade muutmine märksa vaevalisem, isegi kui see oleks mõistlik. Menetlusosaliste jaoks on oluliselt lihtsam ja ülevaatlikum, kui piisav regulatsioon on kirjas seaduses, mitte ei peaks seda otsima kohtupraktikast. Kohtupraktikas kerkinud probleemid tuleks mõistliku aja jooksul lahendada seaduse tasandil.

Kindlasti ei ole vajadust muutusteks, milleks püüda teha kuidagi teiste õigussüsteemide järgi. Oleme ühte moodi alustanud ja teeme nii ka edasi. Keerukaid ja aeganõudvaid vaidlusi on meil niigi palju.

Kindlasti ei ole vajadust muutusteks, kuna vastasel korral muutub õigusest arusaamine veel enam üksikute privileegiks, sest kohtulahenditest käitumisnormi otsimine pole igäihele jõukohane - ajakulu jne. Konkreetse õigusnormi leidmine on lihtsam.

Kindlasti ei ole vajadust muutusteks, õiguse on enam-vähem välja kujunenud, milline on vajadus minna kardinaalselt erinevale õigussüsteemile? Muutus muutuse pärast?

Kindlasti ei ole vajadust muutusteks, kui jääb sama seisukoht- et aluseks on õigusaktid-, siis ei keela see kohtul ka kohtupraktikast lähtuda, kui see (praktika) on kooskõlas õigusaktidega. Sellega on kohtul laiem otsustamisruum ja valik- kas vajadusel tugineda lisaks õigusaktile (millest niikuinii mööda ei saa) ka kohtupraktikale või on võimalik käsitleda ainult õigusaktide abil. Teoreetilises plaanis peaks õigusakt piisav olema. Aga kui tuua kohustuslikuna sisse ka kohtulahendid, siis ei ole pääsu põhjendamistest, kui kohus soovib mingit oma rida ajada või varasematest kohtulahenditest hälbivat seisukohta võtta. Iga asi on ikka eripärane ja otsustamisel peaksidki enam tähtsust omama just selle asja eripärast tulenevad asjaolud (konkreetsete osaliste käitumisest, iseloomust, subjektiivsetest tundmustest vms lähtuv). Varasemate kohtulahendite arvestamise puhul kujuneb peamiseks nivelleerimine- kõik iseärasused ja selle asja osalistest tulenevad eripärad tuleks kõrvale heita.

Kindlasti pole vaja muutusi, sest pole vaja asju veelgi segasemaks ajada.

27. Kas Riigikohtu poolt tehtud lahendid on piisavalt selged ja üheselt mõistetavad?

Vastus	Vastajate arv	%
a) Jah	4	8,33%
b) Pigem jah	37	77,08%
c) Pigem ei	6	12,5%
d) Ei	1	2,08%
Kokku	48	100.00%

28. Täiendavad kommentaarid ja arvamused.

Vastuseid 16 (33,33%) ja vastamata 32 (66,67%).

- Ehkki materiaalõiguslikud seisukohad ei ole reeglina kohustuslikud (Riigikohtult) kõikidele kohtutele, saab neid eirata üksnes tugevama loogikaga ja põhjendamisega, sest üksikjuhtumite reguleerimisel ei olegi võimalik ega õiglane anda alati ammendavaid ja lõplikke seisukohti kõikideks juhtumiteks edaspidi. Samuti kui asi läheb absurdseks tuleb Põhiseadus meile appi. Eeltoodud vahendid õigusmõistmiseks on piisavad ja pole ka *common law* riikides lõplikke pretsedente, viimaste ületamiseks on ikka ilmselt samad põhjendused, et täpselt samu elulisi juhtumeid peaaegu ei esinegi. Ja kui esinebki, on ikkagi erandeid.
- Kahjuks on juhtumeid, kus asja uuel arutamisel pärast seda, kui Riigikohus on samas asjas teatud alama astme kohtute lahendid tühistanud ja saatnud asja uueks läbivaatamiseks, ei ole Riigikohtu seisukohad üheselt mõistetavad. Halvimal juhul saab hageja Riigikohtu lahendis väljendatud juhistest ja seisukohtadest aru ühte moodi, kostja teist moodi ja alama astme kohus veel kolmandat moodi.
- Õiguse allika staatust võivad omada üksnes jõustunud kohtulahendid, need on olulised just pretsedentide korral (nendega n-õ lapitakse "seaduse auke" ning võivad olla ajendiks seaduse muutmiseks vms).
- Riigikohus on koolitsustel korduvalt rõhutanud, et kohtuotsus peab olema arusaadava ka nn Maalile maalt. Riigikohtu lahend kui õiguse allikas võiks seda samuti olla. Ladinakeelsed terminid, keerulised lausekonstruktsioonid jne sellele kindlasti kaasa ei aita, et inimesed saaksid nende suhtes tehtud lahendist üheselt ja selgelt aru.
- Maa- ja ringkonnakohtute praktikat aitaks väärtustada ühtne ja mitte eriti keerukas märksõnasüsteem lahendite avaldamisel
- Nagu eespool märgitud, on küsimustikul mõningaid puudusi. Eelkõige on ebaselge mõistete "pretsedent" (suvaline varasem sama või kõrgema kohtu lahend vs kohustuslikke õigusnorme sisaldav dokument) ja "õiguse allikas" (tugev vs nõrk) kasutamine erinevates kontekstides, mida tuleks vastuste analüüsimisel kindlasti arvesse võtta.
- Tegelikult võivad nii seaduse tekst, RK lahend vms olla otsuse tegemisel sama kaaluga.
- Kohtunik peaks olema ikka isemõtlev ja õiguse kohaldaja konkreetsetele asjaoludele konkreetsete osaliste järgi. Kohtunikult ei tule nõuda varasemate kohtulahendite ümberkirjutamist. Paraku üha enam sinna suunda kipub asi minema kahjuks. Minu arvates osutab see, et iseseisvat mõtlemisvõimet ja analüüsi peetakse varsti üldse ebaoluliseks. Aga igale osalisele on oluline just see temaga aset leidnud olukord.
- Kohtunik kui praktiseeriv jurist lähtub eelkõige siseriiklikust seadusandlusest kui just samas küsimuses ei ole nõ kohustuslikke EIÕK lahendeid.
- Olles olnud aastaid Riigikohtu halduskolleegiumi nõunik, võin öelda, et Riigikohtu otsused sünnivad kompromissina. Mingil hetkel tuleb lihtsalt otsus teatavaks teha. Lahkhelide puhul ei saa iga lahendi juurde kirjutada eriarvamust – jääb nii nagu enamuse koosseisust on otsustanud. (Siinkohal oleks ilmselt olnud huvitav ka teada,

mida arvad kohtunikud eriarvamustest – kas ka need võiksid olla õiguse allikateks J)
Ja kui mingis teises olukorras ja teistel asjaoludel tuleb madalama astme kohtunikul
teha Riigikohtu seisukohtadest hälbiv otsus ja kui see on hästi põhjendatud, siis pole
välistatud, et kõrgem kohus oma seisukohti muudab.

Suur tänu vastamast!

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Katri Pettai,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose SEADUSE JA KOHTULAHENDI ROLL ÕIGUSE ALLIKATENA TÄNASES EESTIS,

mille juhendaja on *dr iur* Silvia Kaugia,

- 1.1 reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2 üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
 3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, **28.04.2014**